מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · ידי משה

ידי משה על במדבר רבה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ידי משה על במדבר רבה

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ידי-משה-על-במדבר-רבה/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
פסקה ב 7
פסקה ג 7
פסקה ד 8
פסקה ז 8
פסקה ח 8
פסקה י 8
פסקה יא 8
פרק ב 8
פסקה ג 8
פסקה ד 8
פסקה ה 9
פסקה ז 9
פסקה ט 9
פסקה י 9
פסקה יג 9
פסקה טו 10
פסקה טז 10
פסקה כג 10
פסקה כה 11
פסקה כו 11
פרק ג 12
פסקה א 12
פסקה ג 12
פסקה ו 12
פסקה ח 13
פסקה יב 13
פסקה יג 13
פרק ד 14
פסקה ד 14
פסקה ח 14
פסקה ט 14
פסקה י 14
פסקה יד 14
פסקה יז 15
פסקה כ 15
פרק ה 18
פסקה א 18
פסקה ד 18
פסקה ו 19
פסקה ח 19
פסקה ט 19
פרק ו 19
פסקה א 19
פסקה ג 19
פסקה ח 20
פרק ז 20
פסקה א 20
פסקה ב 20
פסקה ד 20
פסקה ה 21
פסקה ז 21
פסקה ח 21
פסקה י 22
פרק ח 22
פסקה א 22
פסקה ג 22
פסקה ד 22
פסקה ה 23
פסקה ח 23
פרק ט 24
פסקה ב 24

פסקה ה 24
פסקה ו 24
פסקה ז 24
פסקה ח 25
פסקה י 25
פסקה יא 25
פסקה יב 25
פסקה יג 26
פסקה יד 27
פסקה טז 27
פסקה יז 27
פסקה כ 27
פסקה כא 27
פסקה כד 27
פסקה כה 28
פסקה כח 29
פסקה ל 29
פסקה לא 29
פסקה לג 30
פסקה לה 30
פסקה מא 30
פסקה מד 30
פסקה מה 30
פסקה מו 31
פסקה מז 31
פסקה מח 31
פרק י 31
פסקה א 31
פסקה ב 31
פסקה ג 32
פסקה ד 33
פסקה ה 33
פסקה ז 33
פסקה ח 34
פסקה י 34
פסקה יא 34
פסקה טו 35
פסקה יז 35
פרק יא 35
פסקה ב 35
פסקה ג 36
פסקה ד 37
פסקה ה 37
פסקה ז 38
פרק יב 39
פסקה א 39
פסקה ב 39
פסקה ג 39
פסקה ד 40
פסקה ז 40
פסקה ח 40
פסקה ט 41
פסקה יא 41
פסקה יד 41
פסקה טו 42
פסקה טז 42
פסקה יז 42
פסקה יח 42
פסקה כ 42
פרק יג 43
פסקה ב 43
פסקה ג 44
פסקה ד 44
פסקה ו 45

פסקה ח 45
פסקה יב 45
פסקה יד 46
פסקה טו 46
פסקה טז 46
פסקה יז 47
פסקה יח 47
פסקה יט 47
פסקה כ 47
פרק יד 48
פסקה א 48
פסקה ב 48
פסקה ג 49
פסקה ד 49
פסקה ו 51
פסקה ז 51
פסקה ח 51
פסקה י 52
פסקה יא 52
פסקה יב 52
פסקה יג 53
פסקה יד 53
פסקה יח 53
פסקה כ 54
פסקה כב 54
פרק טו 54
פסקה ב 54
פסקה ה 55
פסקה ט 55
פסקה י 55
פסקה יג 55
פסקה טז 55
פסקה יט 56
פסקה כב 57
פסקה כד 57
פסקה כה 58
פרק טז 58
פסקה א 58
פסקה ד 59
פסקה י 59
פסקה יא 59
פסקה טז 60
פסקה כג 60
פסקה כד 60
פסקה כה 60
פרק יז 61
פסקה ב 61
פסקה ג 61
פרק יח 61
פסקה ג 61
פסקה ד 62
פסקה ח 62
פסקה יב 63
פסקה יג 63
פסקה יז 63
פסקה כ 64
פסקה כא 64
פסקה כג 65
פרק יט 65
פסקה ב 65
פסקה ג 65
פסקה ה 66
פסקה ו 66
פסקה ט 66

פסקה כ 67
פסקה כו 67
פסקה לב 68
פרק כ 68
פסקה ג 68
פסקה ו 68
פסקה י 68
פסקה יד 69
פסקה יז 69
פסקה יח 69
פסקה יט 70
פסקה כ 70
פסקה כג 70
פסקה כד 71
פסקה כה 71
פרק כא 71
פסקה ג 71
פסקה ד 72
פסקה יא 72
פסקה יב 73
פסקה יד 73
פסקה טו 74
פסקה יז 74
פסקה יח 74
פסקה כה 74
פרק כב 74
פסקה ה 74
פסקה ח 75
פסקה ט 75
פרק כג 75
פסקה א 75
פסקה ו 75
פסקה ז 75
פסקה ח 76
פסקה יג 76

פרק א

פסקה ב

שמא אמרתי לכם שאני מביא לכם טובה והלקשתי אותה וכו'. לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל הכל בא. וקשה להבין פי' מדרש זה כי קשה בה הרבה בראש מהיכא תיתי שיפול מדבריו ח"ו לא איש אל ויכזב ועוד מה זה שמסיים שכן אמר יהושע לא נפל דבר וכו' כיהודה ועוד לקרא ועוד דקדוקים אחרים יש כאן שצריכים ישוב. ונ"ל ליישב רק בהערה אחת בהקדים שבמדרש ש"ט מסיים לא נפל דבר מכל הדבר הטוב שלא נחסר להם שום דבר טוב שאף העננים היו מגהצים את כסותם בכל יום. והנה איתא בתוס' דערכין קושיא עצומה מה נצרכו ישראל להתאוו תאוה ואמרו מי יאכילנו בשר והלא הבטיח להם הקב"ה בפרשת מן בתת ה' לכם בשר וגו' ותירץ ר"ש שאותו השליו היה רק עד מ"ת ומכאן ואילך נפסק ואמרתי למה באמת היה רק עד מ"ת לפי דאיתא ההולך במדבר ורוצה לשחוט בן עוף אין לו תקנה לשחוט אותו לפי שעפר מדבר אין מגדלת צמחים ואסור לכסות בה. וא"כ לפום רהיטא נ"ל שזה היה הטעם שהיה השליו רק עד מ"ת לפי שכשנצטוו במ"ת על השחיטה ועל הכיסוי הוא מן הנמנע ליתן להם שליו רק קשה הואיל ויש תקנה כדכתב הר"ן שממצה דמו על הבגד וכיון שהגיע למקום שיש שם עפר לכסות מכבס כסותו במים ויהיה במים מראה דם ואז יכסה המים וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה למה נחסר להם ממ"ת ואילך רק הואיל והיה להם כל הטוב שהיו עננים מגהצים את כסותם בכל יום א"כ לא היה אפשר בתקנת הר"ן א"כ שפיר לא ניתן להם ממ"ת ואילך השליו וזה פי' המדרש שמא אמרתי לכם דבר והלקשתי פי' שלא תתרעמו עלי שנחסר לכם השליו ממ"ת ואילך כי לא היה סגי בלאו הכי לפי שאסור לכסות בעפר מדבר רק שמא תאמר הלא יש תקנה שימצה דמו על הבגד וכו' לז"א שכן אמר יהושע לא נפל דבר מכל הדבר הטוב שלא נמנע להם מן כל הטוב שאפילו כסותם היו נגהצים בכל יום וא"כ לא היה אפשר ודו"ק היטב. וז"פ הפסוק ג"כ ויענך וירעבך וגו' שמלתך לא בלתה וגו' פי' רש"י שהיו עננים מגהצים את כסותם בכל יום וק"ל:

פסקה ג

בת מלך זה משה. פי' זה משה כדמפרש ועוז מלך וגו' אבל מלת בת רצונו לומר לשון לינה כמו בין שדי ילין ורצונו לומר שהשכינה לנה עם משה באהל מועד:

פסקה ד

שלא היו חסרים אחד משלשתן. פי' שסנהדרין היו יושבים שלש שורות והיו רואין שלא יהיה חסר אחד אפילו לצורכו לא הלך עד שהיה ג' שורות במלואו וטעם שהיה כ"ג ככל שורה כמספר סנהדרי קטנה שהיא כ"ג וג' פעמים כ"ג הם ס"ט ועם מופלא ב"ד הוא ע'. וכן הוא משמעות לשון מדרש חזית:

פסקה ז

כל מי שאינו עושה עצמו כהפקר אינו יכול לקנות. פי' כהפקר שילמוד אחרים בחנם אינו יכול לקנות פי' שאין תלמודו מתקיים בידו וק"ל:

פסקה ח

מות יומת הנואף וגו'. מה שלא מביא שאר פסוקי עניני מיתה דכתיבי קודם פרשת קדושים י"ל כי בכולם כתיב דמיהם בם או דמיו בו או ירגמהו באבן משא"כ כאן כתיב מות יומת סתם ואחז"ל כל מיתה סתם האמורה בתורה הוא סייף שנופל בו יפה שון חרב:

פסקה י

ולשני בקרים הביאו. מייתי זה שלא תאמר שאותן ג' אלפים וחמש מאות וחמשים הביאו השקלים אח"ז דהיינו בחודש אייר לכן דייק שלשני בקרים הביאו:

פסקה יא

אמר ר"פ. ראייה למה שאמר למה לא מנה שבט לוי עמהם וכו':

בא מלאך המות. פירוש דוקא מ"ה לפי שכיון שנתנה רשות למשחית אין מבחין בין טוב לרע משא"כ הקב"ה בעצמו וק"ל:

פרק ב

פסקה ג

דגלים כמלאכי השרת. כדכתיב גבייהו דגול מרבבה כדבסמוך:

אפי' אדם מדלג מהלכה להלכה. פי' שלא יאמר אדם איך אלמוד למשל ספר הזוהר שיש בו כמה מאמרים חמורים בלי מבין וצריך אני לדלג אותן מ"מ עלי אהבה וק"ל:

פסקה ד

שהיו הדגלים גדולה וגדר לישראל. פירוש גדר ערוה שמתוך הדגלים היו מכירים את אבותיהם ואת משפחותם. ובחנם דחק בעל מ"כ. ולי בן המחבר נראה לפי דאי' ברש"י וישא בלעם את עיניו ביקש להכניס בהם עין הרע וירא ישראל שוכן לשבטיו עלה בלבו

שלא לקללם עוד א"כ מכח הדגלים לא הכניס בהם עין הרע וא"כ זה היה להם גדר גדול ודו"ק. פי' מכח הדגלים שראה בלעם כדכתיב וירא בלעם את ישראל שוכן לשבטיו פי' לדגלו:

פסקה ה

שהם יראים ומושלמים. ודרש ירושלים לשני תיבות ירא ושלם:

פסקה ז

דומה לכחול. פי' לא שחור ממש אלא לכחול אבל בסמוך גבי יוסף נאמר שחור עד מאד שהוא שחור ממש:

פסקה ט

אל תרחיקו מן הארון יותר מאלפים אמה כדי שתוכלו להתפלל לפני הארון בשבת. ולעיל בפרשת כי תשא יליף ג"ש שהרחיק משה את האהל מן המחנה ג"כ אלפים אמה זה היה ג"כ טעמו בשביל שיוכלו לבוא להתפלל לפני הארון דאי' בגמ' ומשה יקח את האהל שלקח את הארון וק"ל. עי' לעיל סדר כי תשא פ' מ"ה מה שכתבתי שם:

פסקה י

ושלישים יסעו כצ"ל. ודרש ושלישים לשון ממשלה וגבורה כמו ושלישים על כולי והם היו גבורים כמו שהביא ראייה מפסוק עורה את גבורתך וק"ל:

שהוא מלא ברכה כדי לפרנס. פי' שהוא ברכה של אכילה דכתי' שבע רצון משא"כ באשר דכתיב ברוך מבנים אשר וטובל בשמן רגלו נמצא הברכה של אשר הוא רק שמן ולא פרנסה של אכילה לכן הוצרך לשכון מן צד נפתלי בשביל פרנסתו וק"ל:

פסקה יג

והיה מספר הסופר כמספר התורה. פי' שבא לתרץ מה שהקשו ב' קושיות. א' למה אמר הושע הנביא ברכת חול הים לישראל והוא מכונה ליצחק ועוד הוקשה מה שאמר הושע והיה מספר והדר אמר ולא יספר. לז"א א"ת מספר אלא מי ספר וה"פ והיה מספר בני ישראל נתבקש להם. פי' שבקש הושע שני ברכות מה שכתוב בספר האחד ברוך תהיה מכל העמים והשני בקש שיהיה אשר לא יספר מרוב ולא ימד ולפ"ז יתורצו כל הב' קושיות ודו"ק. אי נמי י"ל שה"ק כמספר התורה פי' כי אותיות התורה המה ששים רבוא כמנין של ישראל:

שכך א"ל ע"י משה ברוך תהיה מכל העמים. סיפא דקרא קדרש דכתיב אשר יאמר לא עמי:

הוי והיה מספר בני ישראל כחול הים. פי' הא לך פירוש של חול הים והדר מפרש עפר הארץ וכוכבי השמים:

פסקה טו

והיה במקום אשר יאמר להם גו' והיכן נאמר להם וכו'. הוא כמו ד"א פירוש שמתרץ ג"כ מה שאמר והיה מספר זה קאי על והיה במקום אשר יאמר לא עמי פי' כשחטאו בעגל אז היה להם מנין כדי לידע הנותרים ודורש זה ענין עד מה אם בשעה פי' מה אם חטאו נמנו כדי לידע הנותרים מכ"ש אם הם כשרים. פי' אז לא יהיה להם מספר והיה במקום וגו' פי' תחת שהיה להם מספר כשהיו נקראים לא עמי אלא עמך כדכתיב כי שחת עמך כשהיו עושים רצונו והיו נקראים עמי ואז יהיה ג"כ במקום שהיה להם מספר לא ימד ולא יספר ודו"ק. זה הוא מכוון המדרש:

פסקה טז

שהוא אומר שאינו הווה לכם לאלוה לאומר כצ"ל לא אמר. פי' לא אמור זה כמו שאתה סבור אלא מהו וכו':

פסקה כג

ר"ע אומר על ההקרבה מתו שנאמר בהקריבם אש זרה ר"י אומר על הקריבה מתו שנאמר בקרבתם לפני ה' וכן הוא בת"כ. וקשה האיך יפרש כל חד פסוק שמביא חבירו ואין לו שחר כלל. ונ"ל דה"פ דאי' בת"כ ויאמר משה וגו' שאו את אחיכם מקו' שאין כהני' רשאים לכנוס זהו לפני ולפנים האיך לוים רשאים לכנוס ומשני בא מלאך ונגפן ודחפן לחוץ לעזרה ומשם נטלו אותן מישאל ואלצפן ע"כ. רק שעל זה קשה ממה דאיתא בגמ' דיומא וז"ל מעשה בההוא כהן שהיה מעריך בחוץ והכניס ושמח שמחה גדולה וביציאתו ניגף שבא מלאך וחבטו ומקשה הריטב"א והא איתא בספרי וכל אדם לא יהיה באהל מועד אפילו מה"ש שפניהם כפני אדם לא יהיה באהל מועד בשעת הקטרת הקטורת. ומשני ב' תירוצים. א' שמדייק הגמ' ביציאתו פי' שכבר היה נגמר ההקטרה ועוד י"ל לפי שלא היה הקטורת כדינו היה רשאי המלאך להיות שם עכ"ל. והנה לר"ע היה קשה קושיא זו של הריטב"א האיך היה רשאי המלאך לבוא שם לנגפן אלא ע"כ שמתו על ההקרבה פי' שהקטורת לא היה כדינו ופסוק בקרבתם מפרש כדאיתא בקרבן אהרן שפירושו שהיה בזמן ההקרבה משא"כ איפכא ליכא למימר שהקטורת היה כדין ובקרבתם פירושו בשביל שנכנסו לפני ולפנים ז"א דא"כ האיך היה יכול המלאך לכנס לשם. ור"י ס"ל לעולם הקטורת היה כדין ובהקריבם פי' בזמן שהקריבו הקטורת. וא"ת האיך נכנס המלאך. זה לא קשה אליבא דר"י שהוא ס"ל תירוץ אחר על קושיית הת"כ

מקום שאין הכהנים וכו' לפי דאיתא בסוף עירובין הכל נכנסים להיכל לתקן ולעשות רקועים למזבח רק שמצוה לכתחלה בכהנים אם אין שם כהנים לוים נכנסים וכאן היה טומאת מת ואין הכהנים רשאים ליכנס א"כ היו רשאים הלוים ליכנס ואזיל ר"י לטעמיה שלה יטמא רשות פי' שאם לא ירצה הכהן לטמא עצמו אזי הוא בקדושתו כדפי' הראב"ד שאמרה התורה לה יטמא אם ירצה לטמא עצמו לא יהיה לו עבירה מזה משא"כ אם אינו מטמא מצוה יחשב לו אי נמי לא היו הכהנים רוצים ליטמא להם ואז שפיר נכנסו הלוים ואין צריך אתה לדחוק ולומר שבא מלאך ונגפן ואם כן לר"י שאזיל לשיטתיה שלה יטמא רשות אתי שפיר הלימוד שמתו על הקריבה ולעולם הקטורת היה כדינו ודו"ק מה שאין כן לרבי עקיבא דסבירא ליה חובה נשאר לנו קושיית הת"כ מקום שאין הכהנים וכו' ועל כרחך מוכרח אתה לומר שבא מלאך וקשה והאיך רשאי המלאך לבוא שם בשעת הקטרת הקטורת אלא ע"כ שמתו על ההקרבה פי' שהקטורת היה שלא כדין ודו"ק היטב כן נראה לי בן המחבר:

פסקה כה

אכילה וודאית. פי' שהיה ניזונית כמו שזן המאכל את האדם ומביא הפסוק ע"ז באור פני מלך חיים וחיים הוא מזון כדכתיב ונחיה ולא נמות כן פי' בעל ש"י בירושלמי:

פסקה כו

ויכהן אלעזר ר"י בשם ר"א אלו היו להם בנים קודמים לאלעזר ולאיתמר שכל הקודם בנחלה וכו'. וקשה להבין מאי קמ"ל התורה כאן בזה והלא הוא מצד הסברא כל הקודם לנחלה וצ"ע. ונ"ל ליישב לפי שפתח הקרא אלה בני אהרן המשחים אשר מלא ידם לכהן וימת נדב ואביהוא ובנים לא היו להם לפי דאיתא בירושלמי והדד שמע כי שכב דוד וכי מת יואב למה גבי דוד נאמר שכיבה וביואב נאמר מיתה ומשני דוד שהיה שמן הקודש על ראשו גנאי לומר עליו מיתה משא"כ יואב ובגמ' דב"ב משני דוד שהניח בן כמותו הממלא מקומו לא נאמר בו מיתה משא"כ יואב ופירוש בש"י ע"כ הא והא בעינן ותרוייהו מעכבי דאל"כ קשה והלא גבי יעקב שהניח בנים כמותו ומ"מ כתיב גביה מיתה אלא ע"כ מטעם שמן המשחה וא"כ ה"ק אלה בני אהרן המשוחים וגו' וימת נדב ואביהוא וקשה הואיל ונמשחו בשמן הקודש האיך אתה רשאי לומר גבייהו מיתה לז"א ובנים לא היו ותרוייהו בעינן רק שקשה והא בעינן שיהיו להם בנים הממלאים מקומו וכאן הא שימשו אלעזר ואיתמר לזה אמר ר"י בשם ר"א אלו היו להם בנים היו קודמים ואם כן היו ממלאים מקום אביהם ודו"ק:

פרק ג

פסקה א

מה תמרה אם נעקרה אין לה חילופין כך צדיקים אין להם חליפין. ואם תאמר והא בגמרא אמרינן צדיק כתמר יפרח מה תמר גזעו מחליף וכו' ועוד נלמד מן וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה כו' ויש לומר מ"מ התורה ומצות שסובל הראשון לזה אין תמורה וכן משמעות הירושלמי בפסוק כי יש לכסף מוצא וגו' ובירושלמי דהוריות פ"ג חכם שמת אין לנו כיוצא בו פירושו גם כן הכי ודו"ק:

פסקה ג

כשם שנצטוו הלוים וכו' עד והזר הקרב יומת. פי' ע"ד שאמרו בגמ' כהן ששימש במחוסרי בגדים חייב מיתה ונפקא לן שכל זמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם הם זרים וזר ששימש נפקא ליה מן והזר הקרב יומת ולזה כוון המדרש פי' הואיל וכתיב והזר ע"כ קאי ג"כ על הכהנים וא"כ הרי זה עונש ואין עונשים אלא א"כ מזהירין וא"כ ע"כ נצטוו ג"כ הכהנים וק"ל:

פסקה ו

הרי הם משוררים שנאמר אז ישיר וגו' הוי בכושרות. פי' בכי ושירות פי' ע"י בכיה שבכו זכו לשירה:

אמר ריב"ל מפני שצפה הקב"ה שהם עתידין לעשות את המשכן. וז"פ אז ישיר פי' ע"ש עתיד שיאמרו שירה במשכן ומתורץ לשון ישיר שהוא לשון עתיד ואז לשון עבר וק"ל:

ושבטו של לוי בזכות מה יצאו שמא בזכות אהל מועד וכו'. פי' לשון שמא קושיא היא לפי דאית' בתוס' בפרק ע"פ וז"ל בפר"ך אותיות וג"ל בלשון א"ת ב"ש לפי ששעבדו מצרים את ישראל בל"ט מלאכות כמנין וג"ל וע"י זה נצטוו על ל"ט מלאכות בשבת לזכור יציאת מצרים. ונ"ל שזה הוא הטעם שזכו לצאת ממצרים בזכות המשכן פי' על ידי ל"ט מלאכות המשכן זכו להנצל מל"ט מלאכות מצרים רק שהלוים שלא נשתעבדו למצרים א"א לומר זה עליהם ודו"ק וזה לשון שמא אלא בזכות עצמן וק"ל. וזה נ"ל הטעם שנלקו המצריים ארבעים מכות כדעת ר"א שכל מכה היתה של ד' מכות לפי שנתחייבו ללקות ל"ט מכות על ל"ט מלאכות והוא מספר מלקות רק שלא"ה הקב"ה מכה מנין ארבעים בשלימות רק לישראל הוא פוחת אחת כדאיתא בשם ר"ש אלגאזי בפסוק מהכות כסיל מאה וז"ל לפי שמצינו שנתקללו ישראל בצ"ח קללות שהם נגד שתי פעמים מלקות דהיינו נגד מלקות של ב"ד שלמטה שהם מ' ונגד מלקות של ב"ד שלמעלה שהם ס' רק

שבכל מנין ראוי לפחות אחת ס"ה צ"ח משא"כ לא"ה מלקה הקב"ה במלואו ולכך הוא במספר מאה וא"כ נלקו המצריים ג"כ במצרים ארבעים ודו"ק:

פסקה ח

למה כל זכר. פי' למה לא אמר סתם ואנן ידעינן שהוא זכר לז"א ואינו מזכיר שם נקבה פי' הלא בכל מספר אינו מזכיר שם נקבה מהיכא תיתי שיהיה נקבה ומשני לפי שהפקידה היה לצורך הקב"ה לשרת בקודש וכבודו של הקב"ה עולה מן הזכרים פי' מלאכים שאין בהן נקבות וכן הוא בהדיא בירושלמי וכן הוא לעיל סדר אמור פ' ל"א א"נ י"ל בא מן הזכרים פי' לפי שפקודת הלוים היה לפדות בהם בכורי ישראל דכתיב בהם פטר כל רחם:

ואת מוצא ב' שהיה יונק ומ' של עלי. וא"ת שאותן ב' שהיה יונק מובלעים באותן שנים של עלי מ"מ יש בהם ב' שנים של שאול וחשבון מה שחשב לאו דוקא למנינא קא נחית כי גם אחר ב' שנים של יניקה א"א לשפוט לתינוק של שני שנים וגם מ' שנים של עלי ג"כ אינם מצומצמים וכי היה עלי נולד עם שמואל ביום אחד אלא לאו למנינא קא נחית אלא שהקשה שעכ"פ א"א ששפט כל ימי חייו שלא היה רק נ"ב שנה והיה בתוכן מה שהיה יונק וב' שנה של שאול ומשפטי עלי ודו"ק:

פסקה יב

ולפי שהיו סמוכים להם ראובן שמעון וגד. פי' וגד היה בעל מחלוקת כדכתיב גד גדוד יגודנו פי' שהיה בעל גדוד ומריבה:

פסקה יג

שלא אמרה לו. פי' שישפוט ה' את אברהם אלא על הגר אמרה כאילו היה כתיב ישפוט ה' ביני ובין הגר וי"א המטילין שנאה וכו' פי' שגם הי"א ס"ל דקאי על הגר ומפרשים ביני ולבינך שעשה מריבה וכו' והיא הגר:

נקוד על חי"ת. צ"ל על ה"א:

והוא טמא. פי' שהדרך טמא כגון בית הפרס ועיין במסכת אהלות פרק י"ח משנה ד':

נקוד על יעשרון הראשון. פירוש שנאמר גבי יום ראשון של חג כי בפרשה הזאת תמצא שתי פעמים ועשרון עשרון ולא נקוד אלא ועשרון זה של יום ראשון של חג וק"ל:

וי"א למה נקוד. נ"ל שצ"ל ואחד עשר פירוש י"א מקומות שהם נקודים למה נקד אותם עזרא לז"א אם יבוא אליהו ולאו יש אומרים רק י"א פי' י"א מקומות הנקודים ודו"ק:

פרק ד

פסקה ד

יש פקידה לבנים דכתיב כי פקד ה' את חנה ותהר ותלד ג' בנים וב' בנות. מה שלא מביא מן התורה וה' פקד את שרה נ"ל שרצון המדרש להביא פקידה שהוא לשון מספר לכן מביא מחנה דכתיב גבה פקידה ג' בנים וב' בנות משא"כ בשרה אבל לא ידעתי מה יעשה בפקידה של שלום ושמירה ואפשר לומר שגם הם לשון מספר כי רש"י פי' על פקודתך שמרה רוחי הוא המצות שמרה רוחי והוא דבר מנין וגם על פקודתך שלום פי' ת"י ושמת פרנסייך שלום והוא ג"כ לשון מנין כמו אין ממנין פרנס על ציבור וכו':

פסקה ח

אדה"ר היה בכורו של עולם וכו'. ולבש בגדי כה"ג שנאמר ויעש אלהים לאדם וגו'. עי' בזוהר שבפסוק זה שמונה תיבות כנגד ח' בגדים של כה"ג ושמעתי בשם הגאון מהור"ר ישראל דרשן ז"ל פי' המדרש בתורתו של ר"מ היה כתוב כתנות אור כאל"ף לפי שר"מ ס"ל במס' מגילה שאף כה"ג מרובה בגדים מביא פר על חטאו וא"כ אדה"ר שהביא פר היה לו כפרה שהוא היה רק מרובה בגדים ואיתא שכתונת עור היה מחמת שחטא ונתגשם משא"כ לר"מ שהיה לו תיקון נשאר באל"ף ודו"ק:

פסקה ט

ודבר אחד לחש לי לומר. פי' שאמר ר"י להגמון דבר אחד תתן לי רשות לומר לך שמתיירא היה ר"י שלא יקניט להגמון כשא"ל ואין אתה יודע לדרוש לפיכך א"ל שיתיר לו לומר א"ל ההגמון אמור והוא כמו לשון אם לחשך אדם לומר וכו' ועי' פי' מ"כ:

פסקה י

ועל רע"ג חמשה סלעים. וא"ת למה לא הניח אותן חלק וי"ל לפי שמ"מ היו אומרים מאן יאמר שאתן ה' סלעים ולפי שהיה ע"פ נס פי' שהיה לו ג"כ ליקח קלפי של לוי אם היה זוכה וא"כ אם היה משה כותב ה' סלעים מה שלא צוה אותו אלהים לא היה הקב"ה עושה זה הנס שיצאו אותן הקלפות כי יתירין היו ודו"ק היטב:

פסקה יד

ולכך הפריש כליו וכו'. פי' שצוה הקב"ה לכסות את השולחן טרם נתינת הכלים עליו לפי שנחלקה המלכות מבניו לכך היה הפסק בין הכלים ובין השלחן וק"ל:

והלולים מקבלים טומאה היו. פי' לפי דאיתא בגמ' שלחן הטהור מכלל שהוא טמא והא כלי עץ העשוי לנחת הוא אלא שהיו מראין לעולי רגל וכו' והיה מטלטל וא"כ

מדהקפידה התורה שיהיה הכל דבר שראוי להיות מקבל טומאה א"כ ע"כ חלולים היו דאל"כ לא היו ראוים לקבל טומאה:

הסניפין וכו'. בפלוגתא היא שנויה אם מסגרתו למעלה או למטה והיא בסוגיא דמנחות ע"ש:

פסקה יז

דברי ר"י ור"ש. לר"י היה מניח על האש בשעת מסעות פסכתר ולר"ש היו מדשנים. נ"ל ששנויה בפלוגתא דת"כ דכתיב על עצים אשר על האש נלמד מכאן שאין מביאין עצים של גפן וזית לפי שנעשה אפר ודשן והתורה אמרה עצים על האש שלא יהיה מפסיק דבר אחר בין האש לעצים ורבנין סברי דאתא להורות שלא יביא אש של הדיוט בפ"ע רק יערב אותו עם אש של מעלה וא"כ בהא פלוגתא קמפלגי ודו"ק היטב שלמ"ד שלא יפסיק ד"א א"כ לא היה רשאי לדשנו בדשן כדי שלא יהיה מפסיק אח"כ כשיתנו עליו עצים ור"י יליף מן העצים אשר על האש שיערב האש וכו' אבל זה אינו מעכב אם יהיה הדשן קצת מפסיק ודו"ק:

פסקה כ

מפני מה נענש דוד שנתעלם ממנו מקרא זה ולבני קהת וגו' מפני שקרא לדברי תורה זמירות אמר הקב"ה ד"ת שכתוב בהן התעיף עיניך וכו' הריני מכשילך וכו'. והנה כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה וקשה להבין שקשה וכי תצא מלפני הקב"ה להכשיל ב"א. ועוד למה דוקא בדבר זה. ונ"ל לישב לפי דאית' בפי' רש"י תורה דכתיב בה התעיף עיניך בו וגו' פי' כשאתה מעליה עיניך ממנה ללמוד בע"פ אתה שוכח וא"כ ע"כ היה לדוד לימוד אחר ע"ז הפסוק כדאיתא בגמ' דחגיגה דמקשה קראי אהדדי כתיב ו' כנפים לא' וכתיב ד' כנפים ומשני נתמעטו כנפי חיות ואותן שאומרים בהם שירה נתמעטו דכתיב התעיף עיניך וגו' וכתיב בשתים יעופף ובתוספות במסכתא חולין פג"ה אית' גבי ברוך אופנים הוא דאמרי לה ואם תאמר מאי מקשה שם גמרא קראי אהדדי והא זה בשרפים וזה באופנים וי"ל מסתמא אינם משונים זה מזה בכנפים ומסתמא אין אתה רשאי לחלוק הואיל ומ"מ יש להם שם אחד שנקראים מלאכים עכ"פ והראייה מגמרא דיומא דמקשה קראי אהדדי כתיב ועשית ארון וגו' וכתיב ועשו ובירושלמי אית' שהיו ב' ארונות א' שהיו בו לוחות שלימות וא' שהיו בו שברי לוחות אלא ע"כ הואיל ושמותיהן שוים אין לחלק ואית' במראות הצובאות שארון זה שהטעין דוד על העגלה היה הארון עם שברי לוחות וסבר שאין בו קדושה כ"כ לשאת אותו בכתף והשתא א"ש וה"ק בשביל שקראת לתורה זמירות ע"כ אתה לומד שהתעיף עיניך קאי על שנתמעטו הכנפים וקשה

דילמא חדא קאי על שרפים וכו' ודילמא משונים הם בכנפים אלא ע"כ שאין אתה רשאי לחלוק וא"כ בארון ע"כ גם כן אין לחלק וא"כ אתה תהיה נכשל פי' שאפילו תנוקת של בית רבן יראו שדבריך סותרים זה את זה ודוק היטיב וזה כיון הפסוק ג"כ שאמר אשר נקרא עליו שם שם ה' צבאות פי' שהכתוב בא לומר שלא יפה עשה דוד שטען את הארון על העגלה כי אף שהיה רק ארון של שברי לוחות מ"מ הואיל והיה נקרא עליו שם שה ה' צבאות פי' הואיל והיה לו שם אחד עם ארון של לוחות שלימות:

וישלח עוזא וגו' א"ל הקב"ה הארון נושאיו נשא וכו'. אני בן המחבר לא אחריש בדיו ליתן טעם לשבח על שהיה הארון נושא את נושאיו ואין הקב"ה עושה נס בחנם ונ"ל לפי דאי' בירושלמי והובא במ"ר בפ' וישלח וז"ל מי גדול הנושא או הנישא מן מאי דכתיב על כפים ישאונך פי' יפ"מ שהמלאך נושא את הצדיק א"כ ע"כ הנישא עדיף שהרי קיי"ל שצדיק עדיף מן המלאך ואי' הרבה דעות שס"ל שמלאכים עדיפין א"כ האיך היו רשאים לשאת את הארון לכך היה צריך לנס זה שהיה הארון נושא את נושאיו כדי שיהיה הארון נושא ונישא א"כ תיתי מהי תיתי הוא עדיף ודוק היטב:

על השל מהו על השל על עסקי שלו. שמעתי פי' מן הגאון בעל מטה אהרן ז"ל דה"פ לפי שהלוים היו הולכין יחפין ואמר הוא הטעם לפי שהיה ארון נושא את נושאיו וגנאי כלפי שכינה לשאת את מנעליהם וא"כ ה"פ על עסקי שלו פי' מנעלו שהיה לו ראיה מחמת שהיה הולך יחף בלי מנעלים ע"כ שהארון נושא את נושאיו ולמה שלח ידו לאחוז בארון ודוק ולי נראה דה"פ שהטעם שהלוים היו הולכין יחפין לפי דאי' בירושלמי פ' מי שמתו שנושאי המטה לא היה להם סנדלים ברגליהם לפי שכדי שלא יבטלו מן המצוה פי' שמא ישמט סנדלו מעל גבי רגליו ויתבטל וזה היה הטעם בארון ג"כ רק שעוזא זה היה לו מנעלים א"כ ע"כ למד לפי שארון נושא את נושאיו וסמך עצמו על נס זה והיה לובש מנעלים ולא חש שמא ישמוט וכו' ויתבטל מן המצוה באמרו שאף שנשמט מנעלו הרי הארון נושא את נושאיו ולא יתבטל מ"מ מן המצות וז"ש על עסקי שלו פי' מכח שהיה לובש מנעלים נענש דע"כ למד שהארון נושא את נושאיו ודוק היטב:

ויחר לדוד שנשתנה פניו כחררה. פי' לפי לימוד שלו שהוא סבר שהארון עם שברי לוחות אינו נושא את נושאיו לא היה לעוזא לענוש ואם נענש עוזא ע"כ לא יפה עשה הוא ודו"ק:

מיד נתיירא דוד להביאו אצלו. ובמדרש שמואל אמר דוד ארון זה של פורענות הוא שהיה מכלה במדבר את הלוים וכאן הרג לעוזא וקשה להבין וכי לא היה לו די בכליון הלוים ומדוע מתחלה רצה להחזיקו אצלו ולבסוף מכח עוזא נתיירא ונ"ל שהוא הדבר

שכתבנו לעיל לפי שהיה ארון זה שבו רק שברי לוחות והיה דוד סבר שארון זה אין בו קדושה כ"כ ומותר לטעון אותו על עגלה והנה הארון היה מכלה הלוים מתוך רוב קדושתו היה אש יוצא ממנו ולהטה ושורפת בלוים וא"כ בלא מעשה דעוזא היה דוד סבר שאינו שוה בקדושתו כ"כ כמו הארון עם הלוחות שלימות וא"כ לא יכלה משא"כ כשראה שהוא ג"כ נושא את נושאיו הואיל ונענש עוזא א"כ יכלה ג"כ כמו ארון עם הלוחות שלימות ע"כ נתיירא ודו"ק כנ"ל ב"ה:

ר"י עבד לה אפטרה ומה אם ארון שלא אכל ושהה וכו' ובגמרא אי' ג"כ הכי שר"י הגלילי דרש לכבוד אכסניא ומה ארון וכו' המארת ת"ח בביתו ומה היא הברכה דאמר ר"ח בר ביזנא שהיה חמותה וח' כלותיה יולדת ששה בכרס אחד וכו' וצ"ע בראשונה למה היה זה השכר דוקא ועוד קשה מאי מקשה הגמ' ומאי היה הברכה תיתי מהי תיתי עכ"פ היה הברכה ושפיר יליף הק"ו ונ"ל דה"פ לפי דאי' להלן פרשה ה' משפחת קהת אתה מוצא שמונה אותם ב' פעמים ובפעם ב' היו חסרים שני שלישי וקי"ז לפי שהיה הארון מכלה בהם והיה רצונו ליטול שלחן ומנורה והיה הקב"ה כועס עליהם ושוב היה מתכלי' א"ל הקב"ה למשה עשה להם תקנה יבוא אהרן וישימו איש על עבודתו דברי ראב"פ. רשב"נ אמר ח"ו אדרבה אלא אע"פ שהיה הארון מכלה היו מוסרים נפשם וכולם רצו לארון ששכרו מרובה אף שהוא מכלה ומתוך שהיו מריבים זה אמר אני נוטל וכו' היו נוהגין בקלות ראש לפיכך אמר יבא אהרן וגו' וא"כ לפום רהיטא יש כאן קושיא גדולה על ק"ו של ר"י דהאיך יליף מן הארון בשלמא הארון היה מכלה וא"כ היה עובד מעמיד נפשו ונפש ב"ב בסכנה אמנם לראב"פ לא קשה כלום כי אם לא היה עובד עושה זה היה מכילה יותר לפי דאיתא שהיה עובד אדום לוי ונקרא אדום שהאדים פני דוד אמנם לרשב"נ קשה קושיא זו והנה נ"ל שהיה השכר מדה כנגד מדה שהיו יולדות ששה בכרס אחד לפי שהיה עובד עם ח' בניו לוים סך תשעה נפשות והעמידו עצמם בסכנה שיכלה ח"ו מהם ששה נפשות לפי שהארון מכלה ב' שלישית לכך שילם הקב"ה במדה כנגד מדה שהיו יולדות ששה בכרס א' והנה נ"מ בין לראב"פ לבין רשב"נ לפי שמצינו שגדול העושה מאהבה יותר מן העושה מהיראה שזה כתיב בו לאלף והעושה מאהבה כתיב בו אלפיים אם כן שכרו כפול ואם כן לרשב"נ שהיו עושים מאהבה היה ראוי להיות להם י"ב בכרס אחד כמו שהיה במצרים אלא ע"כ אתי' כראב"פ והשתא א"ש וה"פ שיליף ר"י ק"ו רק שקשה קושי' שהקשיתי דילמא שאני בעובד שהעמיד נפשו בסכנה אלא ע"כ מוכרח אתה לומר כראב"פ ואז שפיר נלמד הק"ו רק שקשה מנליה דילמא כרשב"נ לז"א ומאי היא הברכה פי' מכח הברכה אתה תראה ע"כ שהלכה כראב"פ דאמר ר"ח ב"ב

שהיו יולדות ששה בכרס אחד ע"כ הואיל ועשה מיראה דאם כדברי רשב"נ היה להם לילד י"ב בכרס אחד ודו"ק:

שגעתה כעגלה ומתה. פי' שהיתה צועקת כעגלה מחמת צער לידה ומשני היינו דכתיב וגו' פי' שהי' לה ולד ביום מותה וק"ל:

שאיני מתבייש ללמוד תורה אפילו מקטני ישראל א"ל הקב"ה אתה שוית עצמך לגמול חייך כשם שאין לתינוק עונות וכו' פי' לפי שנכשל בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו ולפי שהודה דוד ואמר שאינו מתבייש ללמוד תורה אפילו מקטני ישראל וכל המתבייש בדבר עבירה שעשה מוחלין לו עון זה כדאיתא גבי שאול לפי שלא הזכיר ששאל באורים ותומים שנתבייש לומר זה לפי שהרג לנוב עיר הכהנים נמחל לו שאמר לו שמואל למחר אתה עמי עמי. במחיצתי וק"ל:

פרק ה

פסקה א

הרי שהיו חסרים ב' שלישית. ועוד מן שליש ג' היו חסרים קי"ז. ולכך אמר ראב"פ שהיה האש יוצא מן הארון ושפה בטועני ארון ובירושלמי איתא טעם אחר לפי שהיו סמוכים לשכינה היה הקב"ה רואה במעשיהם ומדקדק עמהם ונ"ל שזה הוא הטעם דאי' שלעתיד והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים יכרתו והשלישית יותר בה פי' לפי שילך הקב"ה בתוכם אז יכרתו פי שנים ורק השלישית יותר ודו"ק. ונ"מ ביו הטעם המדרש והטעם בירושלמי שלטעם המדרש אף מי שהוא צדיק יש חששא זו כדאיתא שהיו ב' ניצוצין יוצאין מן הארון והיתה שפה בהם והניצוצין הללו היו בשביל להשמיד השונאים ומ"מ נתכלו הלוים ג"כ וזה הוא הטעם שמתחלה נתיירא דוד להטות אליו ארון אלהים ואח"כ כששמע דוד שנתברך בית עובד לקחו אצלו אלא ע"כ מתחלה היה סובר שהטעם בשביל אותן ב' נצוצים וא"כ היה מתיירא משא"כ כשראה שנתברך בית עובד א"כ ע"כ הטעם לפי שהקב"ה רואה במעשיהן ומדקדק עמהם א"כ מי שהוא צדיק גמור אין לו לירא מזה וק"ל:

פסקה ד

והאריך לו הקב"ה היום. פי' מה שאמר לו הקב"ה ביום אכלך ממנו האריך היום שהיה יומו של הקב"ה שהוא אלף שנה ולא יום ממש ומ"מ לא חיה אלף שנים במלואו כי כתיב ביום משמע שלא יגיע היום במלואו:

אם לרשעים עשה תקנה. אלעיל קאי שנתן להם מלקות במקום כרת ק"ו וכו':

פסקה ו

הקהתי הה"ד למען שמי וגו' אלו ישראל ששיתף שמו בשמם ולכך האריך ה' אפו וכו' ונ"ל שזה היה כוונת קרח וזה הטעתו לפי שראה ששמואל עתיד לצאת ממנו לפי דאית' במדרש ש"ט וז"ל בכל יום היתה בת קול יוצאת מהר סיני ואומרת עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמו ושמואל שמו וא"כ כשראה קרח ששמואל יעמוד ממנו א"כ ע"כ מכח ששם אל משותף בשמו ע"כ לא יתבטל הבת קול וא"כ ע"כ שלא יבולע קרח ודו"ק היטב:

פסקה ח

שבטו של לוי היו הולכין יחפין. כבר כתבתי הטעם לעיל לפי דאיתא בירושלמי טעוני המטה לא היה להם מסרינן במנעליהם וגם לא סנדלים ברגליהם גזירה שמא ישמוט מרגליו ויתבטל מן המצוה וק"ל:

פסקה ט

מאן אמרייך וכו'. פי' מי בקש מידך שבאת פה וכן מאן פייסך וכו' ודרשו כך מדכתיב ויהי הם קוצרים בעמק וישאו עיניהם משמע שהיה הארון רחוק מהם והיה לו לומר ויראו ארון ולמה אמר בארון אלא שהיו מדברים בו ומה היה להם לדבר בארון וכי ארון גברא הוא לז"א מאן אמרייך וכו':

פרק ו

פסקה א

סברין מימר וכו'. פי' לפדות ולהחיות מכח הטעם חכם שמת אין לנו כיוצא בו אבל לא לישיבה. א"נ י"ל דדייקא לחיותו ולפדותו פי' כשאינם רואים זה את זה אבל בישיבה הואיל ורואים זה את זה יהיה קנאה ביניהם אמר רבי אבין אף לישיבה וק"ל:

פסקה ג

ולפי שעה נזדמן. פי' לפי שקשה והלא אין כל חדש תחת השמש לז"א שהיה רק לפי שעה ובירושלמי אי' בפ' ב"מ וז"ל תחש זהו קרש פי' בעל ש"י שזהו טביא דבי עלאי פי' שהיא בריה שיש במינה דוגמתה רק שהיא קטנה ואף שזו משונה וגדולה הרבה מ"מ אין זה קרוי אין כל חדש וק"ל:

וגבהו שלשה אמות וכו' דברי ר"מ ור"י ס"ל שגבוה היה פי שנים כרחבו כך היה כאן גבהו עשר אמות ובפלוגתא היא שנויה במסכת מנחות וטעם פלוגתתם כדי שלא יהיה כהן עומד ועבודתו בידו וכל העם רואים אותו בחוץ ואף שלר"מ מתחזי הכהן עכ"פ עבודתו בידו לא מתחזי משא"כ לר"י אפילו על כהן יש קפידא שלא יתחזי ומה דכתיב

והקלעים חמש אמה הוא מן המזבח ולמעלה משא"כ במדרש זה לא מסיק שהיו הקלעים משפת המזבח ולמעלה חמש אמות והובא מדרש זה בת"כ וע"כ מוכח שפליגי בסברא זו שלר"מ ס"ל שזאת היא קפידא שלא יהיה כהן עומד משא"כ לר"י אין זה קפידא ודו"ק. וא"כ הוא נ"ל שבזה ג"כ פליגי תנאי בזבחים אם שימש משה כל מ' שנה בכהונה גדולה או לא לפי שמשה היה גובהו עשר אמות ודו"ק:

פסקה ח

לפי שמנינם היה לשם טעינת הארון צירף הקב"ה שמו עמהם. פי' לפי שהיה קרח מטועני הארון כדי שלא יכלו כל משפחת הקהתי ע"י קרח כדאיתא לעיל למען שמי אאריך אפי וגו':

פרק ז

פסקה א

אבל כיון שעשו אותו מעשה חזרו למומין ונעשו זבים ומצורעים עד כי פרוע ואין פרוע אלא לשון צרוע. והקשה א"א ז"ל למה מקשה בגמ' דע"ז דף ה' וז"ל למימרא דאי לא חטאו לא הוו מתו והא כתיב פי' יבמות ופי' נחלות ומשני על תנאי ולמה לא מקשה מן פי' מצורע שהוא מוקדם בתורה ועוד שמזה קשה אליבא דכ"ע וע"כ מוכח אליבא דכ"ע שכתוב קרא על תנאי וצ"ע ליישבו:

פסקה ב

ופקודיו מה שמנה האלהים. פי' דכתיב אלה פקודי אשר פקד אלהים לעשות את כל הדברים:

אמר האלהים את הרהרת אחריהם וכו'. פי' אם תהרהר אחריהם ותאמר שנכנסו לכל אהל וזה הוא בזיון גדול למשה וק"ל:

פסקה ד

הרי נפשות יבשים. פי' שמעתי בשם ירושלמי אחד דה"פ לפי דאי' ונפש אשר לא תעונה ומקשה הזוהר והלא בכ"מ דכתיב נפש קאי על הנשמה ומאי עינוי שייך בנשמה ומשני לפי שעיקר חיוני של נשמה הוא הברכה זה חלקה מן דבר המאכל וא"כ במן אף שנשתנה לכל הטעמים מ"מ לא היו יכולים לעשות שום ברכה רק מה שהיו רואים בעיניהם וזה שאמרו נפשנו יבשה וז"ש המדרש הרי נפשות יבשים פי' שהנשמה יבישה מכח הברכות ודו"ק ודפח"ח. ונ"ל שזה הוא פי' ויענך וירעיבך וגו' להודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם פי' ויענך אף שהיה למן כל

הטעמים מ"מ היה נקרא עינוי לנשמה כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם וכ"מ כתוב שהאדם קאי על הצדיקים ונשמה וק"ל:

כך כל מי שניאץ לאלהים נעשה זר וכו' אלא שבאת עליהם צרעת. פי' כדאית' לעיל כי פרוע העם שחזרו למומם ונעשו מצורעים:

פסקה ה

ועל הנכנס בתחום שאינו שלו. דהיינו שלוקח ממנו הכבוד כמו עוזיה שביקש לכנס בתחום הכהונה כדבסמוך וק"ל:

פסקה ז

רשב"י אומר אין צווי בכ"מ אלא חסרון כיס. וקחשיב כולם רק צו דגבי העולה לא קחשיב. והקשה בספר מדות אהרן למה לא קחשיב צו זה ולמה יצא זה מן הכלל ובפרט שר"ש אמרה ג"כ ביותר צריך הכתוב לזרז והניח בצ"ע כך כתב אדוני אבי ז"ל. ולי בן המחבר נראה דהתם הוא פי' אחר לפי דאית' בפסחים וזאת תורת העולה עילה ראשונה פי' שקדמה לכל הקרבנות ומקשה בתוספות וא"ת תיפוק ליה מן קרא אשר על עולת הבוקר וי"ל דצריכי תרווייהו חד צריכה להקדים הקרבה וחד קרא אתא כשהעני הציבור ואין להם מעות רק לקנות א' מהם ואתא קרא להורות שיקנה בהם עולת תמיד ואם כן זהו הפירוש שם אמר ר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז פי' שקשה למה ליה תרתי קראי לזרז שיהיה העולה עולה ראשונה להקדים על זה אמר במקום שיש חסרון כיס כגון שהעני הציבור ואתא קרא להורות שיקנה קודם עולת תמיד וא"כ שם הוא פי' אחר ודו"ק כנ"ל:

תייחס לענין חילוק הארץ. פי' שם אני מודה לר"י שהוא לשון זירוז ותייחס אותו לענין חילוק הארץ אבל שאר צו הוא חסרון כיס וק"ל:

פסקה ח

חביבין הם ישראל שאע"פ שהן טמאים שכינה ביניהם שנאמר השוכן אתם בתוך טומאותם וגו' ואומר ולא תטמא את הארץ. פי' אע"פ שחוטאים מ"מ השכינה שורה ביניהם. והקשה א"א ז"ל דלעיל אי' במדרש והובא ברש"י משכן העדות עדות הוא שויתר להם הקב"ה על מעשה עגל שהרי השרה שכינתו ביניהם וקשה מה ראיה הוא זה שויתר דלמא לעולם לא וויתר ומה שהשרה שכינתו דלמא מכח שאמר כאן השוכן אתם בתוך טומאותם ותירץ דה"ק לפי שקשה למה ליה לכתוב השוכן אתם וגו' תיפוק ליה שהרי מוכח מכח שהשרה שכינתו וציוה לעשות את המשכן אף שחטאו בעגל אלא ע"כ מכאן אין ראיה לפי שמוותר אבל אם לא היה מוותר לא היתה השכינה שורה ביניהם לכך אתא קרא השוכן וגו' וא"כ ע"כ מזה מוכח להדיא שויתר וק"ל:

פסקה י

שכ"מ שגלו שכינה עמהם. פי' השגחה מיוחדת על ישראל ואינו סותר למה שאחז"ל שהשכינה בכל מקום קאי על ההשגחה שיש על ישראל ומצטער השכינה עמהם. ולפ"ז ניחא במה דקאמר גלו ליון שכינה עמהם וקשה מאי רבותא בשלמא שאר גלות היה בח"ל משא"כ גלות יון הלא היה בא"י אלא פירושו שנצטער השכינה עמהם וק"ל:

פרק ח

פסקה א

רשב"י אומר שכל הלבבות שמחים בו רבנן אמרי ע"ש והיה עיני ולבי שם כל הימים. נ"ל דקמפליגי בפלוגתא שפליגי שם בירושלמי אם שכינה זזה מן ההיכל בשעת חורבנה ורשב"י סובר שבשעת חורבנה אין השכינה שורה בהיכל ואם כן ע"כ לבנון הוא על שם שכל הלבבות וכו' ורבנן סבירא להו שהשכינה לא זזה וק"ל:

פסקה ג

ומה כיבוד עשה הקב"ה לגרים שאחר פרשת שלוח טמאים כתיב פ' אזהרת גרים וכו'. פי' ע"ד שאחז"ל קשה גרים לישראל כספחת והיא נגע צרעת והורה לנו תורה שהרחיק ישראל פי' כשחוטאים ואז הם מצורעים ולגרים קירב ואית' בתוספות דנדה שפירושו שקשים גרים לישראל כספחת פי' אחר בשם ר"ש לפי שאין השכינה שורה אלא על משפחה מיוחסת שבישראל וא"כ גורמים לשכינה שתסתלק ועוד פירוש אחר לפי שמדקדקים במצות יותר מן ישראל פי' הריטב"א לפי שמדקדקין א"כ מקטרג השטן ע"ד כי באת אלי להזכיר עוני ודו"ק וא"כ הורה לנו בתורה אדרבה שחביבים להקב"ה יותר מישראל לפי שמדקדקים במצות ע"כ יראו ישראל שילמדו מהם ואל יאמרו שקשה גרים פי' שגורמים להסתלק השכינה שהרי כאן צוה לשלוח את המצורע ישראל מן מחנה שכינה ולהם קירב ומשרה שכינתו עליהם ודו"ק היטב ועל שהורה לנו התורה את זאת כאן לפי שמכח חטא העגל חזרו לצרעתם וזה היה גרם ע"י הגרים שהם ערב רב ולאו גרי צדק הם אבל גרים הבאים לשמו דייקא לאלו הוא מקרב היטב:

פסקה ד

איזו מלך רוצה שלא יכבדו את השבת. פי' שאין להמלך בזה שום נזק אבל כבד ואשר חטא וגו' מזה יש לו נזק לכן עמדו מכסאם פי' שמחלו על כבודם והודו או י"ל דנקט לשון עמדו מכסאם לפי שמדתו אינו כמדת ב"ו:

שנה שלישית א"ל שמא שופכי דמים או פוסקי צדקה וכו' או שאינם מעשרין וכו'. יש לדקדק למה לא דרש להם הכל בפעם אחת בשנה ראשונה או בשנייה ונ"ל לפי שלא חשדן דוד כולי האי ואמרי' בגמ' מיעוטן בעבודת כוכבי' ורובן בגילוי עריות לכך פתח בדבר שנחשדין בהם המיעוט ואח"כ בדבר שנחשדין רובם וכשבדק ולא מצא א"ל כל הג' דברים שכולם חשודים בהם ושופכי דמים דקאמר דהיינו המלבין פני חבירו ברבים ובזה אין כולם נזהרים בהם וכן מעשרות או פוסקי צדקה ברבים וכו':

אין לי כתיב לנו קרי כצ"ל כי בפסוק כתיב אין לי כסף והקרי אין לנו כסף פי' אין לנו לתבוע כסף רק נפשות כדמפרש ואזיל. וליישב המשך המדרש שיהיה קרוב לפשוטו נראה שכוונת המדרש הוא דאיתא בגמ' דגיטיי ולא הכום בני ישראל כי נשבעו להם נשיאי העדה ר"י סבר שנדר שהודר ברבים אין לו התרה ורבנן סברי התם מעיקרא שבועה בטעות הוא שאמרו מארץ רחוקה אנחנו רק מ"ט לא הכו אותם משום חילול השם ומוטב שתעקר אות אחת ומביא ראייה ממה שניתן להם ז' מבני שאול והכתיב ולא יומתו בנים על אבות וכו' אנא ע"כ משום מוטב וז"ש להם דוד מה אעשה לכם ובמה אכפר וברכו את נחלת ה' פי' שאני מסופק אם היה החטא בשביל נדר שהודר ברבים או דילמא הי' רק בשביל חילול השם ונ"מ אם החטא בשביל נדר שהודר ברבים אז אין ליתן מבניו להריגה ואם החטא בשביל חילול השם אזי מחויב אני לתת שבעה מבניו נגד ז' שהרגו מהם כדאיתא במדרש שוחר טוב וזה שמדייק מה אעשה לכם ובמה אכפר נחלת ה' פי' חילול השם וכיון שאמרו אין לנו וגו' פי' שסברו שהחטא הוא בשביל נדר שהודר ברבים מכח שאמרו אין לנו א"ל דוד מה חתם אומרים אעשה פי' הואיל שאין אני רשאי ליתן מבניו כלום וא"כ פיכם ענה בכם שאתם אומרים אין לנו משמע שהחטא היה לנגדכם ולא נגד השי"ת מה אתם אומרים אין לנו כסף וזהב רק נפשות אתם רוצים והלא לפ"ד אין לי ליתן לכם נפשות ודו"ק. על ידי ישראל מתודים. פי' שאין מביאים קרבן אשם אלא ע"י פקדון ישראל ולא ע"י פקדון עובד כוכבים וק"ל:

פסקה ה

משמע מביא את אלו וגו'. פי' כמו ושמא תאמר שמרבה את אלו ומרבה גם את הקטן אמרת וכו':

פסקה ח

ד"א ואיש את קדשיו לו יהיו הה"ד אשרי כל ירא ה' וגו' עד וכן רמז משה בתורה שאחר פרשת גזל הגר כתיב ואיש את קדשיו לו יהיו לומר שגר שמתגייר לש"ש זוכה שיוצאים מבניו בנים שיהיו הקדשים שלהם. נ"ל דה"פ לפי דאית' ברש"י שכל מי שאינו מפריש

תרומותיו ומעשרותיו כראוי לכהן סוף שהוא נצרך לכהן (*) שאשתו מזנה ושותת מים מאררים. וכל התורה כולה מכלל לאו נשמע הן וג"כ איפכא שאם מפריש כראוי אין אשתו זקוקה לכהן. ולעיל אית' שתורה מדברת שגם אשתו נתגיירה עמו שנאמר אשתך כגפן פוריה אע"פ שאשתו נתגיירה עמו והנה קיימא לן שאין משקין את הגיורת ואם כן מה יהיה שכר לגר זה ושלא תאמר שיוגרע כחו וזכותו של גר זה לכך סמכה התורה פ' גזל הגר לאיש את קדשיו לו יהיה שזה יהיה שכרו וק"ל:

פרק ט

פסקה ב

שתהא וותרן בתוך ביתך. פי' על ענין ממון תהיה וותרן עם בני ביתך ואל תטיל אימה יתירה בתוך ביתך עבור ממון כגון שנשפך יינך או שמנך אבל לענין חילול השם תהיה שתי פעמים איש גבר ולכך אומר איש איש:

פסקה ה

וכיוה אותה וילדה. פי' שרפואה היתה בזה מה שכיוה אותה אבל בעל מ"כ לא פירש כן:

פסקה ו

וכן רמז משה בתורה וכו' שנאמר איש איש כי תשטה אשתו תשטה כתיב בשין כצ"ל. ואתיא כריש לקיש דדריש בגמ' ועבר עליו רוח קנאה שאין אדם עבר עבירה אלא א"כ נכנס בו רוח שטות פי' הריטב"א לפי שעי"ז מטיל שנאה עליה והתורה אמרה לא תשנא את אחיך בלבבך וא"כ דרש הכי המדרש איש איש כי תשטה למה אמרה התורה איש איש ב' פעמים להורות שגם בו נכנס רוח שטות כפי' הריטב"א הנ"ל ד"א איש איש פי' שגם הד"א מתרץ כפל הלשון על שם איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו':

פסקה ז

ואין הודך אלא מלכות כמ"ד ולא נתנו עליו הוד מלכות. פי' שע"י הניאוף יאבד המלכות ולקמן מסיק המדרש בפסוק וחבל נמרץ מהו נמרץ נואף ממזר רשע צורר בשביל שפסקת את החבל ע"י הניאוף עי"ז נחתם גזר דינם של עשרת השבטים שנטלה המלכות מהם וזה נ"ל מה שאמר דוד והוא קללני קללה נמרצת ודרשו ג"כ חז"ל נואף ממזר וכו' כוונתם ג"כ לזה שקלל אותו בדברים אלו להורות שינטל המלוכה מן דוד וק"ל:

שהוא נקרא אלהיך. פי' זה השם שנקרא אלהיך דהיינו מדת הדין שבזה השם הקדוש ברוך הוא עושה מלחמה אינו אלא בזמן שמחניך קדוש שאמר הכתוב ונתנו ה' אלהיך בידך:

ומה הם החקים אלו העריות. פי' לפי שכתב הרמב"ן על יעקב שנשא שתי אחיות לפי שהיה נקרא אל ולו מותר להשתמש בשרביטו של מלך ולא לאחר לפי שהם חוקי המלך:

פסקה ח

שלא לפרסם את החטאים. וא"ת והא לעיל בויקרא רבה פ' כ"ג איתא שהקב"ה צר צורת הולד בדמות נואף כדי לפרסם ונ"ל שכל זמן שלא קיבל דינו הקב"ה מפרסמו משא"כ כשקיבל דינו אין הקב"ה מפרסמו כמו גבי ואת הבהמה תהרוגו וכאן שנמחו מן העולם חס הקב"ה עליהם א"נ י"ל דהתם הטעם שלא יטמעו בכשרים ומה שפירסם הקב"ה את זמרי י"ל דהתם היה להודיע שבח פנחס שלא פחד ממנו אף שהיה גדול וחשוב כ"כ וק"ל:

שיקשור גרדי את הנימה. גרדי פי' אומן שעושה מעשה פשתן:

פסקה י

ובן עזאי נשא אשה מימיו. וא"ת והא בפרק אף ע"פ קאמר ברתיה דר"ע עבדה הכי לבן עזאי וי"ל שגירשה מן האירוסין:

פסקה יא

בודאי שממהרין לעשות את החטא. פי' בודאי כמשמעו וא"צ לשום דרש וכן הוא לשון המדרש כמה פעמים:

פסקה יב

וחרמים. פי' מצודה של דגים:

והאשה תובעת במים ואינו צדה ביבשה למה שהיא תובעת בלבה כצ"ל. פי' שהיא תובעת בלבה ולא בפה כדמייתי אח"ז לכן אמר תובעת במים שהוא לב ולא ביבשה שהוא פה אבל גירסת הספר טעות דמוכח הלא צריך אתה לומר שיהיה דומיא דחרמים ודו"ק ואם תרצה לקיים גירסת הספר צריך אתה לומר שמלת חרמים קדריש לשון רבים שני חרמים כמו מצודים איך יאמר בים וביבשה למה שהיא תובעת בלבה שהיא ים ולא יבשה:

תני ראב"י אומר כלפי שאמרה התורה לא תשנא את אחיך בלבבך וכו' ועבר עליו רוח קנאה תניא הי' ר"מ אומר אדם עובר עבירה וכו' ובגמ' אי' ר"ל אומר ועבר עליו רוח קנאה אין אדם עובר עבירה אלא א"ב נכנס בו רוח שטות נראה דאזלי לטעמייהו והא בהא תליא בפלוגתא ר"י ור"ע שר"י ס"ל וקנא רשות ולא חובה אזיל ג"כ לשיטתיה דס"ל בפרק הארוסה שלפעמים עקרה מסתתרת וכו' כדי שאם היה לה נקבות תלד זכרים וכו' וס"ל כר"מ שדרש ועבר עליו יגו' אדם עובר עבירה בסתר וכו' כדפי' רש"י בגמ' לפי שפרוצה

זו נסתרה הקב"ה נותן בלב בעלה שיקנא לה כדי שיתפרסם חטאה בגלוי וא"כ מה' היתה זאת שיקנא לה כדי שיתפרסם עונה וא"כ בעקרה שהיא צנועה ואינה מסתתרת עצמה ח"ו לשם זנות רק בשביל שתלד או שהיתה יולדת נקבות או שחורים א"כ במעשה כזו אין הקב"ה נותן בלב בעלה כדי שלא יטיל שנאה והגע בעצמך שהקב"ה עושה זה כדי שיתפרסם משא"כ כשאין כוונתם לעבירה א"כ למה יקנא לה כלפי שאמרה תורה לא תשנא שס"ל לר"י כראב"י ואחר הודיע אלהים את כל טעם פלוגתתן שר"י דס"ל וקנא את אשתו רשות ע"כ ס"ל כר"מ ועבר עליו רוח קנאה שהקב"ה נותן זה בלב בעלה כדי שיתפרסם בגלוי וע"כ לאו חובה הוא לקנאות שלפעמים כשעקרה מסתתרת עצמה שלא לשם זנות אלא כדי שיהיה לה מעלה יתירה אז הקב"ה אינו נותן בלב בעלה שיקנא לה משא"כ ר"ע דס"ל וקנא את אשתו חובה ע"כ לא יכול לסבור דרשות ר"מ רק שסובר כדרש ר"ל ועבר שנכנס בה רוח שטות וא"כ סובר יקנא חובה ולא ס"ל ג"כ כראב"י ובזה ישבתי ת"ל קושית תוספות בפרק ארוסה מה שהניחו התוספות בצ"ע ואולי הניח לקטן שכמוני עפר רגליהם מקום להתגדר בו שמקשים שם תוספות בסוגיא זו שר"ע סובר ונקתה ונזרעה זרע כפשוטו שאם היתה עקרה נפקדת א"ל ר"י א"כ יסתתרו כל העקרות וכו' אלא שאם היתה יולדת נקבות יולדת זכרים וכו' מקשים התוספות וא"ת לומר ר"י לנפשיה שגם לדבריו קשה קושיא זו ועל פי סוגיא זו שכתבתי לא קשה כלום וה"ק רבי ישמעאל לר"ע לדידך שאתה סובר וקנא את אשתו חובה א"כ בכל פעם שרואה שאשתו מסתתרת מחויב לקנאות א"כ ע"כ אין אתה סובר שהקב"ה נותן בלבה כדי שיתפרסם בגלוי א"כ יסתתרו כל העקרות וכו' בשלמא לדידי שאני סובר רשות א"כ ס"ל כר"י שהקב"ה נותן בלב בעלה כדי שיתפרסם העבירה משא"כ בעקרה הקב"ה אינו נותן בלבו שיקנא ולא קשה כלום שיסתרו כל העקרות שלא יבאו לידי כך לפי שלא יקנאו להן בעליהן ודו"ק היטב והצעתי דברים אלו לפני כמה גדולים וקלסוהו ואם יש לפקפק לר"י האיך יקוים לעולם ונקתה ונזרעה הואיל ובעלה לא יקנא י"ל דהתורה לא מיירי באשה שמסתתרת בשביל כך רק שאירע לה הדבר כן וכבשה יצרה ולא חטאה ועל כל פנים היה מתחלה בהרהור עבירה משא"כ כשהיתה מסתתרת בשביל איזו דבר שיהיה לה מעלה בבנים אז אין הקב"ה נותן בלבו ודו"ק כי נכון הוא מאד וראוי לאומרו:

פסקה יג

מפני שלבו סמוך עליהם כצ"ל והתורה אמרה לעשות לה דברים כדי שתטרף דעתה:

פסקה יד
אותן נשים שאמרו האלהים מעיד עלינו. לשון בקשה הוא כלומר שבקשו מן הקב"ה שיעיד עליהם וכן עשה הקב"ה ומלא בקשתם וצוה לעשות כיור שיהיה לאות שלא היה בהם זנות לפי שאין קטיגור נעשה סניגור ואם היה חוטאים לא היה הכיור בודק וק"ל:

פסקה טז
כדי שתחזור בה. פי' שתודה שזנתה ואז לא ישקו אותה מים מארירים ולז"א ק"ו וכו': **שמארירים את הגוף וכו'**. ועיין במ"כ שמביא ג' גירסות ואני אומר שהגירסא אמיתית היא דבר אחר נקרא מארירים שמארירין את הגוף ומבררין את העון כי לא תמצא בכל העבירות לשון עון כמו כאן דכתיב מזכרת עון ונקה האיש מעון והאשה תשא את עונה נמצא שהמים מבררין את העון אם אמת אם שקר ודרש מארירים ל' מבררין פי' מאירה כמו שאחז"ל אורים ותומים שמאירים דבריהם ושמעתי שיש כאן טעות שמארירים את הנואף גרסי' ולא את הגוף ע"ד שאמרו לעיל שהמים בודקים את הנואף ג"כ ואם קבלה נקבל ואם כגי' זו יתיישב ג"כ על נכון פירושו המארירים שמבררין מלשון מאור רק למה נקט מארירים ולא מאור לבד לזה אמר לפי שמארירין את הנואף וגם מבררים את העון של האשה א"כ שייך שפיר מארירים לשון רבים ודו"ק ועי' לקמן דף כ"ז ע"א:

פסקה יז
דברים שאינן כדאי לשומען. פי' דבאמת ראובן לא חטא ממש במעשה רק מתוך שבלבל יצועי אביו וכן ביהודה שהוא ג"כ לא ידע שהיא כלתו וסבר שהיא פנויה ואומרי' לפניה הדברי' סתם כאלו חטאו ממש בזנות כמותה ואעפ"כ ע"י שהודו נתכפר להם ע"כ תודה היא ג"כ ויתכפר לה וק"ל:

פסקה כ
מים ממקום שבאת. פי' מאין באת מטיפה סרוחה והוא מים. ועפר על שם ולאן אתה הולך למקום עפר רמה וכו' וכתב על שם ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון שהקב"ה חושב וכותב הכל ונקט לשון המשנה:

פסקה כא
חד לצואה דידיה וכו' פי' ובאו הראשון הם דיבור וצוה הכהן ובאו השני כתיב גבי עשיה ובאו השלישי כתיב גבי בדיקה וק"ל:

פסקה כד
במה הוא מיצוי החשבון עד אחד. פי' שרוצה לתרץ מה שאמר אחת לאחת כי א"א לעשות חשבון פחות מאחד:

אמרו סדום הואיל ואין ל וכו' מלת סדום טעות דמוכח צ"ל אמרו דור המבול אבל דברי סדום הוא בסמוך: [כך היה הגי' במדרש שלפניו ובמדרש דפוס ויניציא הגי' אמרו הואיל כו']:

אלא ב' טיפות של גשמים הללו כצ"ל ואין צריך לדוחק מ"כ:

בשביל לגיונות שאינן מקבלים שכר לפי שכל המלכים באו לו לעזרה בחנם דכתיב שם בצע כסף לא לקחו:

לא זזו משם. פי' שהכוכבים עמדו במקומן ולא זזו ממסלותם אלא שהיו מתחממים כל כך עד שרצו לנחל קישון לקרר את עצמן:

ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים. ואע"ג שחטא שמשון בעיניו מכל מקים הואיל ונקרו הפלשתים עיניו בשעת שהיה נלחם בהם כדי להושיע את ישראל וזה שאמר ואנקמה נקם פירוש הואיל שהיה כוונתי להושיע את ישראל אי נמי יש לומר לפי שהיה שופט בצדק ולא לקח שוחד המעוור את העינים ואף על פי כן נקרו את עיניו לזה בקש מהקב"ה שישלם לו שכרו בעולם הבא וקל להבין:

כחרובים גדולה היה יכול ככידון. פי' שכך היה אבשלום גדול עד שהיה יכול להרים בידו חרובה גדולה כמו כידון ומביא ראיה מאבא שאול דבסמוך ורבי יהודה אמר בדין היה עשוי. פירוש שהיה אדם בינוני כשאר אנשים אבל בפי' מ"כ לא מצאתי נחת רוח ובעל ש"י פירוש דה"ק היה יכול ככידון פירוש למה נמשלו קליעת ראשו כאילן חרוב ולא נמשל ככידון ומשני משום דבדין ובדין כי קליעת השער עשוי בדין בדין פי' שיצאת ממנו קליעת קטנות כענפי אילן לכך המשיל כחרובית עכ"ל וכן מצאתי בפי' אגדת שמואל ע"ש וק"ל:

פסקה כה

וזו שישבה הפסידה. פי' שישבה בביתה ע"ד כל כבודה בת מלך פנימה פי' צנועה זו שתשב בביתה ולא הסתירה עצמה יהיה לה הפסד בתמיה. ונקט לשון הגמ' שאמר ר"י לר"ע א"כ יסתתרו כל העקרות וזו שלא נסתרה הפסידה פי' רש"י זו צנועה שלא נסתרה עיין לעיל מה שפירשתי ותירצתי קושית התוספות מה שהקשו ונימא ר"י לנפשיה. עוד נ"ל תירוץ אחר ליישב קושית התוספות לפי שצריך לדקדק מאי מקשה הגמ' א"כ יסתתרו כל העקרות דדילמא אם היא עושה זה בשביל איזו דבר לא יקוים בה ונקתה ונזרעה זרע והתורה לא דברה רק במי שאירע לה הדברים כן במקרה ולא היתה כוונתה להסתתר בשביל שיהיה לה בנים אלא ע"כ צ"ל כדאית' גבי חנה שאמרה אם ראה תראה שאין אתה עושה תורתך פלסתר פי' שהעולם יאמרו שלא עשה זאת בשביל בנים וא"כ

לדברי ר"י יש כאן הרבה דברים שהאשה יכולה להרויח והיא עושה ומסתרת בשביל דבר אחד המעולה שבכולם והקב"ה אין עושה רצונה ליתן לה מבוקשה רק עושה לה דבר אחד שיהיה תירוץ בפני עולם אבל מ"מ כוונתה לא נעשית ודו"ק היטב:

פסקה כח

א"ל דוגמא השקוה. פי' רש"י ב' פירושים. א' דוגמא השקוה פי' כי גם שמעי' ואבטליון היו גרים ועוד פי' אחר דוגמא השקוה פי' שלא היו מים מארירים רק צבע ופי' הר"ש לחד פי' שזלזל בכבוד שמעי' ואבטליון אתי שפיר שנדוהו אבל לפי' אחרון למה נידוהו ודחק עצמו לפי שהוציא לשון הרע על מים מארירים ושמעתי לפי ששמו הגדול נמחק עליו והם אמרו שדוגמא היה נמצא שזלזלו בכבוד הקב"ה בכבוד שמו ע"כ נתנדה לפי שמצינו עונש נידוי על הזכרת ש"ש בחנם:

פסקה ל

אל תדברי לשון נקי היא מתניתא. פי' וכי יעלה על הדעת שמשום דיבור בעלמא תשתה מים מארירים אלא מה שאמר אל תדברי פירושו אל תשכבי והוא טומאה אך לשון נקי הוא נקט ואמר אל תדברי:

אם היא טמאה למה שותה. פי' אם אמרה היא טמאה אני לא נותנים לה לשתות ואם טהורה היא הבעל לא משקה אותה אלא על הספק לפ"ז יהיה פירושו היא נטמאה והיא לא נטמאה דהיינו ספק אם נטמאה אם לאו:

אף שרץ כן. פי' כשיש ספק טומאת שרץ שמטמא מספק מק"ו כדלעיל ודו"ק:

אף שרץ רשות. הכי פי' שאין השרץ מטמא מספק אלא ברשות היחיד דוקא:

אף שרץ שיש בו דעת לשאול. פי' אם יש באדם ספק טומאת שרץ שיש בו דעת לשאול טמא אבל יש ספק טומאת שרץ במי שאין בו דעת לשאול כגון ככר לחם וכיוצא בו טהור:

פסקה לא

ואומר מים גנובים ימתקו וגו'. כל זה קושיא היא פירוש מתוך שאין לה היתר יותר נפשו חשקה בה על שם מים גנובים ימתקו:

כ"ש. כמו ועוד פירש ועוד הקשה ת"ק לרבי יהודה כל שכן הואיל וכו' ודו"ק:

קרבן שמכשירה לו. פירוש שיש לבעלה טובת הנאה:

הניחו סופרים לי ואמרו כמין חומרא. פי' מה שאמרו קמח ולא סולת וכן שעורים ולא חטים זה אמרו סתם גזירת הכתוב הוא מלתא בלא טעמא והוא רק חומרא בעלמא מה ששמעתי מהם אבל נראה לי טעם כשם שמעשיה וכו' ועיין פי' מ"כ אם יטיב לך:

הדין לוקה בו. פי' דרך הדין כדבסמוך וה"פ כל מקום שהוא כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט והני מילי כשלא סותר את האמת והדין אבל במקום שהוא סותר את הדין כגון כאן שמדת טובה היא מרובה וכשתאמר אין בכלל וכו' יהיה נגד הדין אל תאמר כך אלא יתקיימו שניהם כדמפרש ואזיל:

מדחה את המים בפני כל הנשים. פי' כל סוטה שתהיה ממשפחה הגונה לא תתודה לעולם אלא ישתו ויאמרו זכות אבותם מסייעתם ומוציא אתה שם רע פי' ועוד שמוציא ש"ר וק"ל:

פסקה לג

אם יחטא איש לאיש ר"ח בר אבא פתר קרא בבועל. נ"ל דדרש ג"ש נאמר כאן אם יחטא איש לאיש וכאן נאמר איש איש כי תשטה אשתו וק"ל:

אהין זיין ומפרנס. עיין במ"כ ולי נראה דה"פ שלשון נקיה נקט זן הוא לשון בעילה ומפרנס הוא הולד וכדלעיל אפילו שהולד מוכן ונגמר הקב"ה מהפך צורתו לצורת הנואף:

ותקח תמר אפר על ראשה וגו' ותשם ידה על ראשה וגו' ומ"מ אין ראייה ממש די"ל שלא עשתה זאת משום כיסוי הראש רק משום צערה וק"ל:

ת"ל האשה. פירש מדלא כתיב ופרע את ראשה סתם וק"ל:

פסקה לה

אמן לשבועה וכו'. והא דלא נקט אמן לשון עדות כמו שאנו אומרים אמן אחר הברכות שהוא עדות וי"ל שהוא בכלל האמנת דברים והא דלא קאמר אמן אל מלך נאמן י"ל דהכא במשמעות המלה לחוד קמיירי ולא בנוטריקון שלו:

פסקה מא

ר"י אומר משום ר"א טהורה היא וכו'. שאם היתה עקרה שהיא נפקדת יולדת בצער וכו' וס"ל שפי' טהורה היא מ"מ אף בעקרה ממש תיתי מהי תיתי היא מרווחת וס"ל לר"א סבר' ר"י וסבר' ר"ע ור"א אזיל לטעמיה שס"ל וקנא את אשתו רשות וא"כ סבר ג"כ שעקרה נפקדת ולא קשה אליביה א"כ יסתתרו כל העקרות שס"ל כר"מ ועבר שהקב"ה נותן בלבו לקנאות אותה וכו' כאשר כתבתי לעיל ד' כ"ח ע"ב באריכות ע"ש ותמצא נחת:

פסקה מד

יכול אף היא לא תחוש כשתלה לה זכות אבות כצ"ל:

פסקה מה

חס ושלום. פי' ח"ו שהקב"ה כביכול אינו יודע אלא הם חשבו בעצמם וכו':

והסעידם הקב"ה לשון סעודה והסעודה נקרא על שם הלחם והוא קמח:
לא יצוק עליה שמן אלו האבות. כדאית' לריח שמניך טובים אלו האבות לבונה אלו האמהות וק"ל:

פסקה מו
ונתמשכנו בידי האומות כצ"ל ואין צריך אתה לדוחק של פי' מ"כ וק"ל:

פסקה מז
וכל אלה בעדים ולא התראה. פי' לפי דאית' לעיל שנדונו בשלשה דינים ואותן שחטאו בעדים ובלא התראה נדונו כסוטה וק"ל:

פסקה מח
אמר לו הורקנוס. לפי שהיה ר"א בן הורקנוס כהן ובשביל מה שלא רצה להשיב לה לא נתנה לו מעשר ועיין בירושלמי פ"ג דסוטה:

פרק י

פסקה א
הרי ו' עמודים כצ"ל וכל הנבראים מיוסדים על אדני פז שהם ג' דברים חכמה ודעת ותבונה כדמפרש כנ"ל להגיה מלומר פי' מ"כ שהוא דחוק מאד:
ובלבד בתוהה על הראשונות. ולא יהיה כטובל ואוחז שרץ בידו:
בזמן שהן קציעות. פי' מן מקום גידולם ואז הם משובחים וריחם נודף כן הרשע בזמן שיתחרט ויעזוב דרכו:
וחוזר ובורר שמא ימצא עוד. ופי' אבל הבורר הרע לא חש אם ימצא עוד רעים וכן כאן הקב"ה בורר עוד בין האומות מי שיתגייר וק"ל:
עתידין להתלות בקדקד ראשיהם. פי' יפ"ת לפי שהזרע בא ממוח שבקדקדם לכך נתלי' בקדקדו מדה כנגד מדה א"נ י"ל דנקט לשון קרא קח את ראשי העם והוקע אותם לנגד השמש שיהיה בגלוי:

פסקה ב
כמ"ד רזי לי רזי לי ומלת בוגדים קדרש לשון רבים שני בגידות לז"א הפסוק רזי לי רזי לי כפל:
ויספתי עליכם מכה ומניין שעל עובדי עבודת כוכבים הכתוב מדבר שכן כתיב והשמדתי את במותיכם וגו' למי אוי ולמי אבוי וגו'. נ"ל המשך המדרש מן ד"א ובוגדים באדם וגו' אלו קללות שבת"כ שהם פורעניות אחר פורעניות וכתב בהן ויספתי וכו'

יתיישב ע"י שכתב ר"ש אלגזי על פסוק (טוב געֵרה אחת בחכם) מהכות כסיל מאה פירשו כסיל הוא קאי על א"ה לפי שמצינו מספר הקללות הם צ"ח לפי שהוא כנגד מספר מ' שהוא מלקות של ב"ד שלמטה וכנגד ששים כנגד מלקות שלמעלה ס"ה מאה רק של ישראל נפחת בכל מספר א' כמו במלקות שהוא רק ל"ט ובמלקות שלמעלה הוא ג"כ רק נ"ט והוא צ"ח משא"כ בא"ה אינו פוחת כלל והוא מספר מאה ולזה כוון המדרש שאמר אחר קלנות ת"כ פי' שהם צ"ח כתיב בהן ויספתי עליכם מכה ע"כ על עובדי עבודת כוכבים קאי שכן כתיב והשמדתי וגו' למי אוי ולמי אבוי פי' אותן ב' קללות לתשלום מאה זה נתוסף להם מה שפחתתי לכם מן המאה אבל להם הוא נוסף והוא מאה בשלימות ועליהם קאמר הפסוק ויספתי עליכם שכתוב אחרי צ"ח קללות וע"כ א"א שיהיה קאי על ישראל לפי שלהם א"א להוסיף שני המלקות שהוא רק צ"ח משא"כ לא"ה ודוק ולזה מסיים כמו שעשה למצרים כמו שכתבתי למעלה הטעם שס"ל לר"א שכל מכה הית' של ארבע מכות ס"ה ארבעים לפי שמלקות של א"ה הוא מ' בשלימות ודו"ק:

זה אב אוי. פי' הירך הוא אב של אוי שנלקה ראשון לפי שחטא ראשון וצ"ל לפי שהירך עושה העבירה תחלה כנ"ל:

למי פצעים חנם וגו' על עסקיה נפצעת חנם. שמעתי לפי שקאמר מתחלה למי אוי ולמי אבוי היה לו לומר פצעים סתם אלא שקאי על הבגדים שהם פצעי חנה שאין שייך לומר בבגדים אוי ואבוי ופי' דחוק הוא ולי נראה דה"פ לפי שאמרי ישראל זכרנו את הדגה אשר אכלנו חנם בלא מצו' ונתאוו ואמרו מי יאכילנו בשר להתיר להם עריות וע"ז אמרו זכרנו הדגה אמר אכלנו חנם בלא מצות פי' שבמצרים היה מותר להם עריות ונרמז בלשון חנם עריות לזה אמר על עסקי פצעי חנם פי' שמרומז בו זנות כדאית' גבי סוטה ופרע את ראשה ואוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ודוק:

שלישי של עולם צריך להיות. פי' שלנח היו רק ג' בנים ולא היה בעולם יותר מהם א"כ היה חם שלישי של עולה וק"ל:

פסקה ג

קלוריא וכן זרבוביות. כל זה מיני כוסות הם המיוחדין ליין ומדנקט מזרק לשון רבים לפי שהיו שותים בכוסות קטנים והיו שותים הרבה פעמים:

ר"ח אומר מפתגיתא. שם מקום הוא שמשם הוא יין הטוב וכן מפלוגתא וכן הוא בירושלמי:

פסקה ד

פתח פיך. שפט צדק שלא תעשה שתלמדם טענות. פי' ע"ד שאחז"ל הזהר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר וק"ל:

ועל אזהרות הכתובות בתורה כו'. פי' הגם שנדרש מלת ברי לשון בר מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו וקאי על מצות של לא תתן לבנו וק"ל:

מש"ה אמר לא תתחתן בם. גירסא מוטעת היא וכך היא הגירסא בירוש' פ"ב דסנהדרין וה"ג כתיב והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבי יהושע אומר על שם לא תתחתן בם רשב"י אומר לאהבה ממש לזנות רבי יוסי אומר למשכן ולקרבן תחת כנפי השכינה פי' ר"י אומר ע"ש לא תתחתן. פי' שנשאן בעבירה לשם חתנות ורשב"י ס"ל שלא היה בהם חתנות רק לשם זנות ור' יוסי ס"ל למשכן לד"ת ולקרבן וכו' וכוונתו היה לש"ש ואיסור לא תתחתן הוא דוקא בגיותן משא"כ בגיורתן אין כאן עבירה כלל ובעל מ"כ טעה מאד כאן ולא ראה את הירושלמי הלז וכתב מה שכתב ושגה מאד ושגיאות מי יבין:

פסקה ה

ולא היה מנוח עקר. דברי המדרש זה פי' שבאמת לא היה מנוח עקר כדבסמוך:

שאין השער מתירא אלא מן התער. לפי שהתער משחית השער לגמרי משא"כ במספרים:

שלא רצתה לגלות לו קלקולה. שהחסרון והמניעה הוא ממנה לפי שהיתה מריבה עמו כדלעיל:

שלא לפסול דבריו הראשונים. פי' אם היה בא אל מנוח היה מן ההכרח לשנות ולומר לו שהחסרון הוא ממנו מפני דרכי השלום כמו שמצינו גבי שרה כמו שאית' לעיל ובראשונה היה אמר לה שהחסרון הוא ממנה ונמצא היה פוסל דבריו הראשונים וק"ל:

מלמד שהצדיקים מבררים את דבריהם. פי' שעושין דבריהם במתון:

פסקה ז

ופחז יצרי עלי. פי' רש"י נתגבר ור"ן פירש מיהר עלי לשון פחז כמים:

ולגלחך לשמים. פי' הרא"ש שאקבל עלי נזירות ותהיה תגלחת אחר כך לש"ש:

ואם תאמר מפני שנזיר חוטא. פי' על שציער עצמו מן היין וכי לא אכל חטאת חלב וחטאת דם ע"כ לשון המדרש הגירסא זו משבשתא הוא דא"כ מאי מקשה מחטאת חלב וחטאת דם דילמא שאני התם שהם באו על שוגג וכאן הוא מזיד אלא ה"ג על שטימא עצמו וזה הוא פעמים באונס או בשוגג ואפ"ה לא אכל וס"ד שטעמו היה משום גנאי לאכול דבר שבא על החטא אף שבא רק על שוגג ומקשה על זה מחטאת חלב וכו' והא

דלא קאמר שהטעם שלא אכל משום שציער ואז לא יהיה קשה כלום מחטאת חלב ודם וי"ל לפי שקשה לו דאי מטעם זה מ"ש אשם נזיר מכל הקרבנות של נזיר ועוד אפילו דנזיר טהור נמי ודו"ק:

מתוך אקפדה. פי' מתוך הכעס וא"ת מ"ש אשם מכל הקרבנות של נזיר טמא דמייתי אחר שמונה נזירות טהרה ולא ליכול דכיון דנתחרט בטומאה הוה ליה כאלו נעקר נדרו ואף קרבנות דסוף נזירות הוא כחולין שנשחטו בעזרה וי"ל אין ה"נ והא דנקט אשם דפסיקא לי' לפי שאין נזיר טהור מביא אשם וכן משמעות הירושלמי דנדרים פ"ג:

פסקה ח

מה עקרב מכה בעוקצה. עיין מ"כ ולא שמעתי ולא ראיתי שישוך העקרב בזנבו ואני אומר דה"פ לפי שדרך המנשכים לנשוך בשיניים והעקרב נושך בעוקץ לשונו והוא כמו סוף פי' בסוף הלשון וק"ל:

פסקה י

כדי שלא יהא יצר הרע קופץ עליו. פי' ע"ד הבא לטהר מסייעין לו פי' הואיל והפריש עצמו מן היין כדי שלא יבא לידי זנות א"נ ר"ל לפי דאיתא במשנה ומתקינין לו כהן אחר משום טומאה פי' טומאת קרי ומקשה הר"ן והא לא היו מאכילין אותו שום מאכל המביא לידי קרי וגם מקשה שם גבי הא דאמרינן עשרה נסים היה בב"ה וקחשיב אחד מהם שלא ראה הכה"ג קרי מקשה ג"כ הכי ומשני ע"ד המשל כשני בני אדם מתאבקים יחד הגבור וחלש וכשחלש רואה שהגבור נוצחו הוא מאמץ כחו וזורק את הגבור לארץ ע"ד תוסף רוחם יגועון כמו כן ביצר הרע כשרואה שהאדם מרחיק עצמו כ"כ הוא מתגבר עליו ע"ד תוסף רוחם יגועון וזה הטעם שהאדם קודם פרידתו הוא מתגבר כחו ומדבר דברים חזקים בכל כחו וכמו כן הכא הואיל והרחיק עצמו מן הזנות ע"י נזירות היין ויש לחוש שיתגבר עליו יצרו ע"כ ציוה הקב"ה שיגדל שערו ודו"ק:

פסקה יא

אמר הקב"ה הרי הוא חשוב לפני ככה"ג. פי' ע"ד דאית' בספרי וישלח את נערי בני ישראל שכל מי שאוכל בטהרה ונזהר מטומאת קרי ראוי להקריב קרבן על המזבח ככה"ג ונזיר זה נזהר מטומאת קרי לפי שנזהר מכל דבר המרגיל את האדם לידי זנות ואוכל מאכליו בטהרה ע"כ ראויה ליה מעלת כה"ג וק"ל:

דכתיב כל ימי נזרו וגו' על נפש מת לא יבוא וזה הפסוק כתיב לאחר מלאת ומקיש וכו':

דחזקה בעלמא הוא. מקשה בלב אהרן אדרבה הואיל וספק הוא ליטמא עצמו ממ"נ דאם אינו אביו א"כ אין הוא כהן ומשני כגון שהיה חבורה של כהנים עומדים ופירש

אחד מהם ובעל וא"כ מ"מ כהן הוא הולד אבל אם הוא אביו אכתי ספק הוא עכ"ל ובזה ישבתי הגמ' ביבמות יכול שא"ל אביו הטמא יכול ישמע לו וקשה לי מ"ט אייתי הגמ' דוקא עבירה זו ונ"ל דה"פ דבוודאי כשאביו אומר לבנו שיעבור על אחת מן כל שאר עבירות שבתורה אין ה"א בעולם שישמע לו מחמת סברא זו שאביו הוא ספק משא"כ כשאומר לו אביו שיטמא לטומאת מת הואיל והוא ממ"נ כקושית לב אהרן הנ"ל שאם אינו אביו אינו כהן ואינו מוזהר על טומאת המת ודוק כי הוא קרוב לאמת:

פסקה טו

ר"א אומר מאשר חטא על נפשו שציער עצמו מן היין. והא דקאמר לעיל שנקרא קדוש על שציער עצמו מן היין כבר הרגישו התוס' בקושי' זו בגמ' דתענית ומתרצים שהוא דומיא דהמתענה בשבת שצריך ליתב תענית לתעניתו א"כ אע"פ שצריך להתענות עליו ש"מ שהוא קצת עבירה מ"מ המצוה גדול מן העבירה כך כאן בנזיר זה המצוה גדולה מן עבירה וז"ש ר"א והלא דברים ק"ו וכו' ומה המצער עצמו מן היין כך פי' אף שהוא הרחקה גדולה מן הזנות מ"מ יש קצת חטא על שציער עצמו המצער נפשו על כל דבר וכו' פי' מן דבר שאין בו משום הרחקת עבירה עאכ"ו ודוק:

פסקה יז

כיוצא בו אתה אומר ויקבור אותו בגיא וכו'. פי' שמביא ראיה משם ששם ע"כ פירושו אותו שקבר את עצמו הואיל וקברו היה נברא מששת ימי בראשית והיה מוכן לקבורת משה ואיך אומר ויקבור אותו אלא ע"כ פירושו שהוא קבר את עצמו פי' כדאיתא שנכנס לשם בחיים ושם מת וא"כ שייך לשון ויקבור על שנכנס לשם:

פרק יא

פסקה ב

אין אתה אתא לגבן תחלה. פירוש מתחלה כשבאתה לנו היה נדמה לצבי שהיה מדלג ממצרים לים וכו':

משגיח מן החלונות דכתיב וירד ה' על הר סיני וגו'. פי' ע"ד שאמר פנים בפנים דיבר ה' עמכם והוא בפרהסיא כאדם שמדבר עם חבירו מתוך החלון ומציץ מן החרכים קאי על אחר החטא לא היה בהם כח כ"כ כמקודם ולא דיבר עמהם אלא כמו שמציץ מן החרכים א"נ י"ל שפי' וכוון המדרש כאן על מה שאמרו במדרש חזית ששתים מפי הגבורה שמענו פי' אנכי ולא יהיה לך אבל שאר הדברות שמענו מפי משה ומה שאמרו דבר אתה עמנו וגו' היה תיכף אחר ב' הדברות רק שאין מוקדם ומאוחר בתורה וא"כ ה"ק משגיח מן

החלונות וכו' פי' שמתחלה דיבר הקב"ה בעצמו עמנו ואחר כך מציץ מן החרכים וידבר אלהים את כל הדברים וגו' והמדרש בעצמו מפרש הדברים ענה דודי ואמר לי אנכי ה' אלהיך פירוש שאמר לי בעצמו זהו הפי' משגיח מן החלונות ואח"כ מציץ וכו' וידבר אלהים את כל הדברים פי' שאר הדברות לא נאמר לי ע"י הקב"ה בעצמו ודו"ק. א"נ י"ל ע"ד שאמרו חז"ל במסכת חגיגה שס"ל לר"ע כללות ופרטות נאמרו בהר סיני ונשנו אח"כ באוה"מ ור"י פליג לז"א וידבר אלהים את כל הדברים פי' שנלמד ממנו שאפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש וא"כ כללות ופרטות נאמרו בהר סיני ואח"כ דיבר עמהם באוה"מ ע"י האוהל וזה כמציץ מן החרכים שהיה מסך מבדיל ביניהם ודו"ק:

את אמרת לנו את אתא לגבן תחלה. פי' מתחלה הבטחתנו לגאול אותנו בעצמך דומה דודי לצבי פי' אח"כ שלחת את משה לגאול אותנו ולמה המשיל את משה לצבי לפי שהיה נגלה ונכסה כצבי זה הוא כוון המדרש:

פסקה ג

שהיה עני. לא ידעתי ולא מצאתי מקום לעניות רק במקום אחד קצת נרמז בשמואל א' סימן ט' כשביקש את אתונות אביו הוצרך להלוות רביעית השקל נמצא שהיה עני ואעפ"כ היה נזהר לאכול חולין בטהרה. ואפשר לומר שגרסינן שהיה עניו פי' במה שאמר לדוד צדיק אתה ממני ולפ"ז אינו דבוק מלת עניו לאכול חולין בטהרה רק כל חד לחודי' הוא מעלה בפני עצמו ודו"ק. ועוד י"ל ע"ד שאחז"ל במסכת יומא כל המתמנה פרנס על צבור מתעשר ולמדו מן שאול שמתחלה פקד אותם בבזק ואח"כ שנתעשר פקדם בטלאים:

והם על ממונן של ישראל. נ"ל דיליף זה מגמרא דיומא הנ"ל שפקדם בטלאים והיו הטלאים משלו כדמסיק שם בגמרא ואותן הטלאים היו קריבים דוגמת השקלים שנמנו על ידיהן היו קונים מהם קרבנות כך נקרבו אותן טלאים וכן איתא בתרגום יונתן א"כ חס על ממונם ולא צוה לכל אחד מישראל שיקח טלה משלו ודו"ק:

וששקל כבוד עבדו. פי' לדוד עבדו שאמר לו כי צדיק אתה ממני וק"ל:

משה מוהל ואהרן פורע וכו' וי"א יהושע מוהל וכו'. פי' שרשב"י סבר מסתמא לפי מעלתן היו עשוקים מתחלה משה ואח"כ אהרן ואח"כ יהושע וי"א ס"ל שיהושע ע"כ היה מוהל מדכתיב שנית וכו' וא"כ הואיל ויהושע התחיל ע"כ מתוך עניוות שהיה באהרן ובמשה נתנו רשות ליהושע להתחיל ומתוך שהיה משה עניו יותר מן אהרן ע"כ היה הוא האחרון ודו"ק:

הרי שבעים ואחד סנהדרין. פי' שהמדרש והירושלמי ס"ל שהלכה כסתם מתניתין שסנהדרין הם ע"א לפי שהמסקנא בתוספות די"ז שאליבא דמ"ד ע"א היה המופלא בתוך החשבון והיה נמנה תוך הרוב משא"כ לר"י שס"ל שהיה רק שבעים היה המופלא מלבד השבעים והיה רק נושא ונותן בדבריהם ולא להיות נמנה בתוכם וסתם כאן הירישלמי שע"כ ע"א הם הסנהדרין הואיל ופרט כאן את המופלא דכתיב ומן העיר לקח את הסריס זה מופלא ע"כ נכנס במנין או י"ל לאידך גיסא והכי קאמר שלכל הדעות היה ע"א אף לדעת ר"י שאמר שהיה ע' ע"כ עם המופלא היה ע"א רק שלא נמנה עמהם רק שהיה מפלפל בדבריהם מדמסיק בירושלמי וז"ל סריס זה מופלא ולמה נקרא סריס שמסרס הלכה בפלפולו ש"מ שהיה המופלא רק מפלפל ונושא ונותן בדברי הסנהדרין אבל לא היה נמנה בתוך הדעות ודו"ק והאחרון נ"ל עיקר מכח דקדוק לשון הירושלמי שנקרא סריס ודו"ק:

פסקה ד

ונאמר להלן אלה יעמדו לברך את העם מה להלן בלשון קדש. פי' שם נלמד מדקחשיב ראובן ושמעון וגו' ואיתא בזכות שלא שינו שמם ראובן ושמעון נחתין וכו' וא"כ זה מורה שהברכה היה בלשון הקודש זה שמעתי ובגמרא משמע שנלמד שם ממקום אחר וק"ל:

ר"נ אומר אינו צריך. לכאורה קשה לישנא דאינו צריך אין לו פירוש וכי מכ"ש למד שנופל בו לשון א"צ ונ"ל לפי דאיתא לעיל שחלוקים בפירוש קרא של ששים גבורים ר' יונתן פתר לקרא זה על סנהדרין וכו' ר' ביבי בשם ר"א פתר לה על ברכת כהנים שיש בה ששים אותיות ונ"ל שר"נ סבר כר' ביבי הנ"ל לכן אומר א"צ כי כיון שהפסוק ששים גבורים קאי על ס' אותיות שבברכת כהנים ע"כ מוכח שדוקא בל"ה דאם בלשון אחר יכול להיות שיהיה יותר אותיות או פחות ודו"ק:

שבכל מקום שאבא אליך וגו' והיכן אני נגלה עליך בבית הבחירה. פי' שמרמז המדרש לפי' התוספות שגילוי השכינה בעינן כמו שהיה במקדש ולכך משמת שמעון הצדיק נמנעו הכהנים מלברך בשם המפורש לפי כשמת שמעון היה נר מערבי כבה ולא היה גילוי שכינה וזה כוון המדרש והיכן נגלה פי' גילוי שכינה בעינן:

פסקה ה

וישמרך ישמור לך את הקץ. וכה"א משא. ומה אלי קורא משעיר וגו'. פי' דכתיב בתריה שומר מה מלילה וקשה לי מאד בזה המדרש למה מביא זה הפסוק המדבר מן הגאולה ועוד מאי קאמר לישנא דוישמור מאי שמירה בעי הכא ונ"ל שזה הוא כוון המדרש לפי דאיתא בזוהר בפ' ויחי וז"ל כ"מ שמצינו נבואה בלשון משא אם בטובתן של ישראל

מנוולא הוא בגין טובתן של א"ה ואם ברעתן של ישראל מדבר מטולא הוא ג"כ לדבר ברעתן של ישראל אם כן זה הוא כיון המדרש ש"ט משא דומה אלי קורא משעיר מתכנסין כל הנביאים ושואלין את ישעיה הנביא שומר מה מליל והוא משיב להם אמר שומר אתא בוקר זהו גאולה וגם לילה שיהיה פורעניות בעולם על רשעי ישראל והוא תמוה ג"כ למה מתכנסים הנביאים דווקא וגם התירוץ של ישעיה אין לו פי' שבא לנחומי וצעורי קמצער להון אבל לפי הזוהר אתא שפיר שנתכנסו הנשיאים דוקא ושאלו לפי שידוע להם שבכל מקום שכתיב משא בנבואת ישראל רעה היא וכאן אמר לו הקב"ה לישעיה לשון משא על נבואת הגאולה שהיא טובה וזה ששאלו שומר מה מליל לזה השיב להם אתא בוקר פירוש אף שיבא הגאולה שהיא טובה מ"מ הואיל ויהיה רעה לרשעי ישראל מש"ה הוא אומר בלשון משא ודו"ק היטב וא"כ ה"פ המדרש כאן וישמרך ישמור לך את הקץ פירוש שישמרך מן הפורעניות שיהיה באותו פעם בעולם ולזה מביא לראיה שיהיה פורעניות באותו פעם מן פסוק משא דומא וגו' ששם מבואר שיהיה פורעניות בעולם ודו"ק. א"נ שאמר לשון ישמור לך את הקץ מלשון ואביו שמר את הדבר שפירושו שהמתין והיה מצפה כך כאן ע"ד דאיתא שאחז"ל שהרעב שהיה בימי דוד היה ראוי להיות בימי שאול רק שהיו בני אדם שפופין ולא היה להם כח לעמוד בו לכך המתין על דורו של דוד שהיו גבורים וכך כאן אמר שימתין להביא הפורענות שיהיה בזמן הגאולה על בני אדם גבורים כנ"ל:

פסקה ז

שלום זה שלום מלכות בית דוד. וקשה למה נקט דוקא שלים מלכות בית דוד ועוד למה מביא מקרא זה למרבה המשרה וגו' שהמ"ם שם סתומה ומורה על שלום שאינה בשלימות כדאיתא ביקש הקב"ה לעשות לחזקיה משיח וכו' ונ"ל ואגב זה יהיה מיושב מדרש תנחומא וז"ל ישא ה' פניו אליך שיעמיד ממך בנים נביאים וישם לך שלום זה מלכות בית דוד וכו'. ונ"ל דה"פ לפי שהתוספות מקשים בפרק כל היד גבי אין בן דוד בא וכו' וא"ת הא דאמרינן אלמלא שמרו ישראל שני שבתות מיד היו נגאלים והאיך היה אפשר והלא מוכרחים כל הנשמות לצאת וי"ל אפשר שהיו יולדים הרבה בכרס אחד ואיתא בספר ב"ש מ"מ אי אפשר שהיו יולדות בב' שבתות כ"כ ומשני כדאיתא במדרש שדרש ר"נ כבר ילדה אשה אחת ס' רבוא וזה היה יוכבד אם משה לפי שמשה כלול מששים רבוא וכמו כן כל נביא וא"כ ע"כ היו יולדות בנים מעולים כמו הנביאים ודו"ק וא"כ ה"ק לפי שקשה על וישם לך שלום זה מלכות בית דוד דכתיב למרבה המשרה

ולשלום פי' שביקש הקב"ה לעשות לחזקיה משיח וקשה קושית התוספות לז"א ברישא ישא ה' פניו וגו' שיצאו ממך נביאים ואז יכול הגאולה להיות קודם זמנו ודו"ק היטב:
ואני זקנתי. והיא אמרה ואדוני זקן וא"ת והרי אמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה וא"כ מנלן ששינה דילמא זה היה ג"כ אמירת הקב"ה שאמר ואני זקנתי וי"ל לפי דאיתא באותו פעם פירסה שרה נדה ולכך לחם לא הביאה וא"כ הכי אמרה שרה אחרי בלותי היתה לי עדנה בניחותא פי' ע"כ אין המניעה ממני הואיל ועדיין יש לי עדנה פי' וסת וע"כ המניעה מכח שאדוני זקן וא"כ שפי' מוכח מכח ששינה הקב"ה ואמר ואני זקנתי שמותר לשנות מפני ד"ש:
לא השם שנקרא עכשיו נקרא לאחר זמן וכה"א למה זה תשאל לשמי והוא פלאי. פי' לפי ששם המלאך משתנה ושמו נקרא על שם השליחות שנשתלח באותו פעם ושם היה השליחות בענין נזירות וכתיב גבי נזירות לשון איש כי יפליא לכך היה שמו פלאי וזה ראייה שמביא המדרש ששמם משתנה בכל פעם לפי השליחות וכן איתא לעיל מפורש הטעם שנקרא שם המלאך גבי מנוח פלאי ע"ש הנזירות וק"ל וצריך לגרוס שאין שם כינוי פי' שאין שם המלאכים שם כינוי רק ע"ש שליחות וק"ל ולא כגירסת מ"כ עיין שם:

פרק יב

פסקה א
אפילו במקומה אינה חסרה. פי' אפילו במקומה אתה יכול ללמוד דבר זה וכך הוא הלשון בהרבה מקומות וק"ל:

פסקה ב
אני בא טעון ברכות. פי' אני בא אצלכם עם הרבה ברכות ומלת טעון לשון ריבוי הוא וק"ל:

פסקה ג
אמר ר"ה בשם ר"א מי אמר המזמור הזה. היינו סבורים שבא שלמה ואמרו ולא אמרו אלא משה עד בצל שדי יתלונן וקשה מתחלה מאי קסבר שאמרו שלמה ואח"כ מסיק שאמרו משה ונ"ל לפי דאיתא בתוספות שהעולם הוא מהלך ת"ק שנה נלמד מן אל שדי שאמרתי לעולמי די פי' שנעלם מאותיות שד"י הוא ת"ק ואם כן מתחלה סברו ששלמה אמרו פי' שמרומז בתיבת שדי שב"ה היה ת"ק אמה על ת"ק אמה ומסיק שמשה אמרו ע"ד דאיתא לעיל בפרשת תרומה שהיה משה מתמיה ואמר כבודו של הקב"ה מלא עליונים ותחתונים והוא אומר עשה לי משכן וכו' ועוד היה מסתכל וראה ששלמה

עומד ובונה ב"ה שהוא גדול מן המשכן ואמר האמנם ישב אלהים על הארץ ומסיק שם המדרש שא"ל הקב"ה למשה לא כשם שאתה סובר אלא עשרים קרש בצפון וכו' ולזה כוון המדרש בצל שדי פי' ע"ד שאמרו שדי שאמר לעולמו די פי' שאמר הקב"ה למשה לא כשם שאתה סבור אלא בצל שדי פי' שיש לי די אפילו בעשרים קרש מצפון וכו' ודו"ק:

זה יתנו. לפי שר"מ ורבנן פליגי שם לענין קלבון שאם שוקל ע"י וע"י חבירו ר"מ סבר שחייב בב' קלבונות ורבנן ס"ל שחייב רק קלבון אחד וטעמייהו דרבנן משום דכתיב זה יתנו כזה יתנו ולא יותר ור"מ ס"ל דזה אתא להורות כמין מטבע של אש וכו':

פסקה ד

שהוא מכסף על כל מעשה בראשית. עיין מ"כ ואין הלשון משמע כן דהוה לי' למימר שהוא מכסיף כל מעשה בראשית ותיבת על הוא מיותר לפי פירושו ועוד קשה לפי פירושו והלא כל הנבראים אומרים שירה אלא נ"ל דה"פ שמכסיף לשון ממהרים לומר שירה קודם כל הנבראים דכתיב השמים מספרים כבוד אל והדר ומעשה ידיו מגיד הרקיע. וכן אי' בפרק שירה שהשמים אומרים שירה קודם כל הבריות והוא מל' נכסף נכספתה וגו':

פסקה ז

עשי לי פורפירא. כדי שיהיה לה איזה עסק כדי שלא תלך אחר לשון הרע כי ביטול מביא לידי שיעמום:

שכר ה' מטה רשעים מטה מושלים. והם הבכורים שמשלו עד העגל:

צווחו הבכורים ווי. לכאורה אין שייכות דרש זה לריב"ק ורבי דלמאי נ"מ אמר כאן שנתבשר להם בהר סיני שעתידין להתרחק אחר מעשה עגל ואדרבה הוא מעשה לסתור שכבר היה להם לומר ווי ולא עכשיו הואיל וידעו תיכף בהר סיני ונ"ל דה"פ לפי דאיתא פלוגתא בגמ' דזבחים אם האי מעשה דוישלח היה קודם מ"ת וב"נ הקריבו שלמים או לאחר מ"ת היה וא"כ ה"פ שקשה היה למדרש כקושיא שהקשיתי למה צווחו ווי עכשיו הלא שמעו כבר בהר סיני לז"א שיש פלוגתא בזה ריב"ק ורבי וח"א וישלח את נערי בני ישראל אלו הבכורים וסברו הבכורים הואיל ואחר מ"ת צוה להם שיקריבו ע"כ וגם הכהנים לא קאי עליהם שיתרחקו רק שקאי על נדב ואביהיא ולכך לא חשו ולא אמרו ווי עד שראו בהקמת משכן שנתחנך אהרן ונטלה מהם התחילו לקונן ואמרו ווי כנ"ל וק"ל:

פסקה ח

ואפילו בין המכות. פי' לא זו בשמים שעושה שלום כי שם הכל שלום ושלוה ולא תחרות אלא אפי' במקום שהם באים לעשות מדת הדין ומריבה מ"מ שלום ביניהם:

לכך נאמר במלך שלמה. פי' לפי שעושה שלום:
אמו אומתו. פי' אומה שלו והן ישראל עשו לו להקב"ה עטרה כתר מלכות:
אמר לבן ביתו עשה לי כזה. פי' שאמר לבן ביתו שיצייר אותו באוקינן צורתו בשעה שהוא הולך בבגד זה פי' שיצייר צורתו וצורת הבגד והצייר אמר שא"א אולי לא אכוון כך ואפגע בכבוד המלך ואמר המלך אני בכבודי פירוש שאמחול על כבודי ואתה בסממנך פירוש בצבע שלך וכן הוא לעיל סדר תרומה סוף פ' ל"ה ונקט כאן לבוש משובח לפי שהנמשל קאי על היריעות של ארגמן ושם נאמר על הקרשים:

פסקה ט

ויברך אותם משה מה ברכה אמר ויהי נועם הוא שיר של פגעים. נראה לי ע"ד דאיתא בתוספות בחולין שאמר השד לר"ח במידי דכייל ומציירי לית לן רשותיה ומקשה התוספות והא אמרינן במס' תענית שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין וכאן משמע אדרבה שבדבר המנוי אין להם שליטה ובדבר שאינו מנוי יש להם שליטה ויש לומר דה"ק הואיל ואינו מנוי ולא ציירי א"כ הברכה בא בו והו' כהפקר מה שהוא מותרת מכח הברכה ומכח זה יש להם שליטה בדבר שחל בו הברכה והשתא א"ש ויברך מה הברכה ויהי נועם שיר של פגעים פירוש אף שיהיה ברכה במעשה ידינו מכל מקום ישרה שכינה ולא יהיה לפגעים שליטה ודו"ק היטב:

פסקה יא

מהו וימצא מאה שערים מלמד שמדדן לעשרן. לפי שקשה האיך מדדן והלא אין ברכה מצויה וכו'. אלא ע"כ לצורך מעשרות מדדן ולא סגי בלאו הכי לפי שאחז"ל אל תעשר אומדות פי' מאומד רק צריך למדוד א"נ י"ל לפי דאי' בזוהר פ' ויצא בפסוק כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב ויברך ה' אותך לרגלי אמר רשב"י ברכה של הקב"ה הוא לא פחות מן אלף ומאריך שם בענין זה א"כ קשה כאן שהיה רק מאה שערים וכתיב ויברכהו וכ"מ שמצינו ברכה אליבא דהזוהר הנ"ל הוא אלף אלא ע"כ מוכח שאומר זה למעשר פי' המעשר מדד והיה מאה א"כ היה הברכה אלף במכוין ודו"ק כי קרוב לאמת הוא:

פסקה יד

אלא משכנותיך ישראל. שהמשכן ומקדש יתמשכנו ע"י ישראל וע"ז אמר מה טובו פי' שהוא טובה לישראל כמו שאחז"ל על שכילה חמתו על עצים ואבנים ולא על ישראל ח"ו:

פסקה טו

וימשחם משיחה בעוה"ז ומשיחה לעוה"ב. פי' להורות שמשכן נגנז כמו שאחז"ל משכן וקרשיו וכל כליו נגנזו וזה מרומז בפסוק זה משיחה לעוה"ב פי' שהמשיחה קיים לעוה"ב ומרומז זה בתיבת וימשחם וק"ל:

פסקה טז

משכן זה פורח באויר הוא. פי' בעל מ"כ לשון בתמי' הוא וקשה לי מנלי' דילמא יהיה כמו הארון שהיו נושאים אותו הלוים ועוד קשה למה דוקא שבט יששכר נתנו להם עצה זו ונ"ל לפי דאיתא לקמן שנתנה להם הוי' שיהיו קיימים לעולם ואיתא במדרש שמואל עץ חיים למחזיקים הרי דברים ק"ו ומה שוורים קיימים ע"י שנשאו את כלי המשכן המחזיקים את התורה עאכ"ו וידוע שזבולן היה מספיק מזון לשבט יששכר כדי שיתעסקו בתורה ועי"ז נתברכו שבט זבולן וא"כ ה"ק שבט יששכר נתנו עצה לזה הדבר וכך אמר לו המשכן פורח באויר פי' שעתיד לגנוז אלא התנדבו עגלות ושוורים ואז יהיו קיימים לעולם ושבט יששכר אמרו זה שהם יודעים שדבר זה הוא בממש ובעין כאשר נתהוה להם עם שבט זבולן ודו"ק כנ"ל:

פסקה יז

אין צב אלא צמודות. פי' שהביאו עגלות צב כנגד והביאו את בניך בחוצן שפי' רש"י על כתפיהם וצמודת ל' זוג פי' שוה במזג א' והביאו את בניך וגו' וצב ל' זוג לפי שב' נשיאים הביאו עגלה א' וק"ל:

פסקה יח

באותה שעה נתיירא משה ואומר שמא נסתלקה ממני רוח הקודש. וקשה מהיכי תיתא ונ"ל לפי דאיתא שהי' משה מצטער ואמר לכולם צוית להביא ולי לא צוית א"ל הקב"ה חייך דיבורך חביב עלי וזהו הפי' ג"כ כאן שהיה מתייירא משה לפי שראה שהנשיאים שלא הביאו לנדבת המשכן ונחסר אות משמן והיה להם תקנה ע"י שהביאו אח"כ העגלות ולי אין תקנה שלא הבאתי כלום וא"כ שמא יסתלק ממני רוח הקודש לינתן לנשיאים על שלא הבאתי לזה מסיק המדרש לך הייתי אומר שתאמר להם פי' דיבורך חביב עלי כמו קרבנם והרי כאלו הבאת ג"כ ועי' לעיל ותמצא נחת ותראה להדי' שזה הוא כוון המדרש:

פסקה כ

ר"נ אומר מכאן נתעלם וכו' ויחר לדוד על אשר פרץ וגו'. וקשה מאד שאין לו חיבור כלל שני הדברים להדדי ונ"ל דה"פ לפי שאי' במראות הצובאות וז"ל הארון זה היה עם

שברי לוחות ולפ"ז טעה דוד וסבר שארון זה אינו נושא את נושאיו ועוזא ג"כ טעה בזה ע"כ כשפרץ ה' בעוזא על שאחז בארון לפי שהיה לו ללמוד ק"ו שנושא את נושאיו עצמו לכש"כ וא"כ ע"כ שגם ארון זה נושא את נושאיו ע"כ ויחר לדוד כדאיתא לעיל שנשתנה פניו כחררה שאז ידע שלא יפה עשה ודו"ק:

פרק יג

פסקה ב

דבר שחלבו קרב. וא"ת והא נאסר לב"נ לאכול בשר עד שהותר לנח ביציאתו מן התיבה ואם כן איך נאמר באותו פעם בקרבן הבל מחלביהן דבר שהחלב קרב והבשר נאכל לבעלים ושמעתי אומרים דה"פ שהתורה מדברת על שם עתיד והורה לנו סימן שהביא קרבן זה שלעתיד הוא נאכל הבשר ואם קבלה נקבל. אמנם לי נראה דה"פ דאיתא בתוס' בפ' ד' מיתות שלא היה רשאי להמית בעל חי בשביל אכילתו משא"כ כשהיה הכרח להמית הבהמה בשביל הקרבה אז היה מותר לב"נ לאכול בשר ודו"ק אבל מ"מ קשה לי. מאי מקשה בגמ' מן המלאכים שצלו לו בשר והוצרכו בגמ' לשנות שנוים דחוקים לישני הכי שהיה מן בשר שלמים באשר שמצינו שגם אדה"ר הביא קרבן ותיטב לה' משור פר וגו' ויש ליישב בדוחק:

שיהיו אחויים אצלו. פי' מדובקים:

מקפץ ועולה. פי' כמו דבר שמקפץ ועולה והעיקר נשאר למטה כך הקב"ה היה מקפץ למעלה מ"מ עיקר דירתו למטה:

הרשעים במה ישכנו באויר. לשון בתמיה הלא גם הרשעים שוכנים על הארץ אלא וכו' וישכנו לעד קאי על השכינה שנקראת השכינה עד שנאמר זאת מנוחתי עדי עד וק"ל:

אכלתי יערי עם דבשי. זה עולה עם ק"ק ומסתמא הפסוק הראשון קאי על ק"ק והחסרון קאי על קדשים קלים:

שנשתכרו בצרתן. אבל אין לומר ע"ש שנשתכרו ממש כדאיתא לעיל שנכנסו שתוי יין די"ל הואיל ורישא דקרא שתיתי ייני עם חלבי קאי על מנחות ונסכים ולאו ל' שתיה ושכרות דרשו ג"כ סיפא דקרא לשון ששכרו בצרתן כך פירש יפ"מ אמנם לא נראה שזה כיון המדרש דאיתא בפרק הדר שם בגמ' אמר רבי שיכור אל יתפלל דכתיב בצר אל יורה פירשו שם התוס' בצר אל יורה קאי על השיכור שכל זמן שהוא שתוי ושיכור צער יינו עליו וע"ז נאמר בצר אל יורה וזה כוון המדרש כאן ששכרו בצרתן בצר השכרות כפשוטא קמיירי ונעלם מן בעל יפ"מ סוגיא זה דבפרק הדר ע"ש ותמצא נחת:

פסקה ג

והיה נוטל זכרותן של ישראל וזורק כלפי מעלה. וצריך להתבונן מה ראה לייסרן בכך ונ"ל לפי שמצינו שעמלק מרדה רצועה לישראל כ"מ שחטאו בא עמלק לייסרם ואיתא ברש"י ויזנב בך כל הנחשלים אותן שפלטן ענן כי לא מלו העם היוצאים ממצרים מ"ט לא מלו משום דלא נשבה עליהם רוח צפונית מ"ט לא נשבה כי היכא דלא ליבדרי לי' ענני הכבוד וא"כ עמלק ראה אותן שפלט ענן ומ"מ לא מלו עצמם חשב זה לעבירה ע"כ חתך זכרותן וזרק כלפי מעלה כלומר שסבר שלא יענשו אותו מלמעלה ע"ד זה אבל הפסוק מסיים שם שישראל לא חטאו בזה לפי שאתה עיף ויגע כדאיתא בגמרא אי בעית אימא משום חולשא דאורחא ולפי"ז אף מי שהיה חוץ לענן לא היה יכול לימול עצמו וזש"ה שם ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים זה עמלק וקשה מהיכא תיתי שיהיה יראה אצלו אלא פי' שלא תאמר שישראל חטאו באותו הפעם על שלא מלו עצמן עז"א ולא ירא אלהים כי הטעם היה בשביל שאתה עיף ויגע ודו"ק:

פסקה ד

ולא כיחד מיעקב ומשם. כי על משפט תמר היו יושבים יעקב ושם וכן הוא בהדיא לעיל בשמות רבה:

ד"א נודע ביהודה אלהים כשירד דניאל לגוב אריות וניצל עד ודניאל משבט יהודה שנקרא אריה. נ"ל דה"פ לפי שמצינו בירושלמי שאמר הקב"ה ליהודה אתה הצלת ג' מן האש ואחד מן הבור פי' זה יוסף שהעלית אותו מן הבור חייך אני מציל ג"כ ג' מן האש ואחד מן הבור זה דניאל וזה כוון המדרש ודניאל משבט יהודה ודו"ק:

כששמעו פ' אהלות ונגעים נתייראו א"ל אלו לעובדי כוכבים אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח. פי' ע"ד דאיתא בגמ' דהוריות ונתתי נגע צרעת וגו' בשורה טובה נתבשרו ישראל לפי שהכנעניים הטמינו בביתם אוצרות וע"י הצרעת שפינו את הבית ונתצו אותו מצאו ישראל מה שגנזו וזה פי' ואתם לאכול ולשתות וגו' א"נ י"ל ע"ד דאיתא לקמן שמה שישראל אוכלים ושותים בעולם הזה הוא בשביל יסורין וזכות אבות צפון להם לעולם הבא וה"ק אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח פי' היסורים באים עליכם כדי שמה שאתם אוכלים ושותים ושמחים לא ינכה לכם מן עוה"ב כלום משא"כ עובדי כוכבים מה שאוכלים ושותים הוא חלף השכר מה שהיה להם ליטול לעוה"ב ע"ד משלם לשונאיו על פניו להאבידו:

פסקה ו

וכשם שאמר יום א'. פי' שמקשה במדרש ממ"נ או היה לו לומר יום ראשון ואם אומר יום אחד היה לו לומר אח"ז שנים שלשה ולא שני שלישי וכן הוא בהדיא לעיל בספר בראשית פ"ג ע"ש:

נמצאת אתה אומר י' עטרות נטל אותו יום. והקשה הגאון מוהר"ר שמואל קאיידנבר ז"ל למה לי קרא במועדו אפי' בשבת שקרבן פסח דוחה שבת תיפוק ליה הואיל וראש חודש ניסן היה ביום א' שאותו יום נטל עשרה עטרות וא"כ ע"כ הקריבו פסחם בשבת ותירוץ דה"ק בודאי לא בא תורה לסתום אלא לפרש וכל ראשון שאתה יכול לדרוש אני דורש והי מינייהו מפקית ולפיכך אני דורש כולם מה שאין כן אם אין לימוד כלל שקרבן פסח דוחה שבת לא הייתי אומר שקאי ראשון גם על זה וק"ל:

פסקה ח

שמרו יחוסיהון. לפי שהיה בידם לשמור שלא היה המצרים משתעבדים בהם שהיו נוהגים שררה במצרים כדאמר בסמוך וכמו דאיתא לעיל שלפי שאמרו א"ה אם בגופם שלטו המצרים בנשותיהן על אחת כמה וכמה וא"כ על ג' שבטים אלי לא היה שום חשד בעולם לכך לא נמנו עמהם רק בפני עצמן:

מפני שייחסן אצל משה ואהרן. פירוש הואיל והם תמיד נמנו ראובן ושמעון קודם שבט לוי שיצאו ממנו משה ואהרן וק"ל:

פסקה יב

קוממיות ר"ש אומר מאתים אמה. שמעתי טעם הגון מהגאון מופת הדור ה"ה כבוד מהור"ר דוד מק"ק פראג יע"א שזהו הטעם ששיערו חז"ל באבידה ראיה שיעור פגיעה כמה היא שיעור רס"ו ושליש אמה וקשה למה דוקא זה השיעור ונתן טעם לשבח שראוי לאומרו בשמו ועל הטוב יזכר שמו לפי שמצינו גבי תרומת הדשן שכל הקודם בד' אמות זוכה במצוה זו נמצא שמלבד קומת האדם שהוא ג' אמות נתנו לו חכמים עוד אמה שיזכה לו המצוה נמצא לעתיד שיהיה קומת האדם שני מאות אמות כשאתה נותן לו אמה אחת מן קומתו שהוא שליש קומתו הוא ס"ו אמות ושליש נמצא עולה החשבון בכיון רס"ו אמות ושליש ור' אמות שיעור קומתו. וס"ו אמות ושליש הוא השליש מן ר' אמות ודו"ק:

פסקה יד

אינו שליט בים אבל הקב"ה שולט בים וביבשה. פי' לפי שא"ה טועים בכוכבי השמים ומזלות וכנגדם עושים צלמיהם כנגד המזל או הכוכב ומזל השולט בים אינו שולט ביבשה משא"כ הקב"ה שולט בכל מקום וק"ל:

פסקה טו

ואין ישוב אלא בתי דינין. פי' לפי שבינה הוא היודע לעבור השנים ולקבוע חדשים ובדבר זה תלוי כלל ישוב העולם ולכך נאמר עליהם לישוב משפחת הישובי לפי שהיו יודעים לעבר השנים כדכתיב מבני ישששכר יודעי בינה לעתים וקל להבין. ועיין לעיל [פר' י"ב סי' ט"ז] שנתנו שבט ישששכר עצה לנשיאים שיביאו העגלות וכתבתי לעיל מנ"ל למדרש שהיו שבט ישששכר נותנים העצה אבל לפי הפשוטא נ"ל לפי דאיתא [שם סי' י"ח] בפסוק קח מאתם שהסכימו דעתם לדעת הקב"ה וגבי ישששכר כתיב יודעי בינה לדעת מה יעשה ישראל ומסתמא הואיל והכתוב מייחסן שיודעים דעת הקב"ה נתנו הם העצה זו שגם הם הכתוב מייחסם שכיוונו לדעת הקב"ה ודו"ק היטב ופשוט הוא:

פסקה טז

איל אחד כנגד לוים וא' הוא מתחלפת בו'. כבש אחד ישראל דכתיב שה פזורה ישראל ולפיכך בן בקר דכתיב ראשון קאי על כהן:

ולמה נכתבו ה' תיבות על כל סדר וסדר כנגד התורה שהיא חמשה ספרים ללמדך שהיא גופי תורה. נ"ל פי' המדרש לפי דאיתא שחמשה דברים שבאדם שהוא רוח נפש חיה נשמה יחידה הוא כנגד חמשה חומשי תורה וספר משנה תורה הוא כנגד חלק נפש שבאדם שהוא גשמי ואין בה שום יתרון כמו מותר אדם מן הבהמה אין כך אי' בע"מ רק קצת אומרים שיש לנפש גם כן מעלה יתירה על דרך מצילין תיק הספר וכו' וזה פירוש הפסוק תורת ה' תמימה פי' שכל החמשה שוים לפי שהיא משיבת נפש שיש מעלה לנפש וז"ש ולמה נכתבה חמשה תיבות על כל סדר וסדר כנגד התורה שהיא ה' ספרים ללמדך שהיא גופי תורה פי' שאף משנה תורה יש בו מעלה כמו אחרים ודו"ק וזה שמסיים שהיא גופי תורה פי' ספר משנה תורה היא גופי התורה כמו אינך שלא תאמר הואיל והיא כבר נאמרה ורק נשנה אין היא גופי תורה וכזה הסברא ס"ל התוס' בריש גיטין בשם ר' סעדי' משום דכתיב ספר כריתות כשיעור י"ב שיטין שמפסיקין בין ד' חומשי ספר תורה וספר משנה תורה לא קחשיב שאינו אלא חוזר ושונה מה שלמעלה ומצאתי אחר כך במדרש וזה לשונו תורת ה' תמימה למה היא תמימה לפי שהיא משיבת נפש ותמוה מאד ומיושב ג"כ על פי דברים אלו למה תמימה שגם משנה תורה חשוב

ספר ואמר מפני שהיא משיבת נפש פי' שגם חלק נפש שבאדם יש בו קדושה וזה כוון המדרש ללמדך שהיא גופי תורה פי' לפי ששמעתי מירושלמי שלשון משניות הוא פי' דבר שנשנה כבר פי' שאפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש אמר הקדוש ברוך הוא למשה רק שאח"כ נשנה וא"כ הורה לנו התורה בזה שהם גופי תורה פי' שנאמרה למשה בסיני כמו ה' חומשים אף שספר אחד הוא במשנה תורה שנשנה מה שנאמר כבר ולזה מסיים המדרש למה שם הקב"ה כתוב בכל סדר כו' שמפיו אמרן למשה ודו"ק:

פסקה יז

למה בכל הנשיאים כתיב שם נשיא וכו' עד כי רם ה' ושפל יראה. ושמעתי בשם הרב המופלג החסיד מהור"ר ישראל נר"ו שזה פי' הפסוק ואשר נשיא יחטא פי' מי ששמו נשיא שהוא גאוה יחטא לפי שכ"מ שגאוה מצויה שם חטא מצוי וק"ל:

פסקה יח

שבאותו זמן. פי' כשנמכר יוסף לא היה ראובן שם ושמא תאמר שהתבטל והלך לדבר רשות ואם היה שם היה מצילו מן המכירה לז"א מלאה קטורת שבאותה שעה היה עסוק בתשובה וא"כ אינו חייב בדבר וקאי אדלעיל שניהם מלאים סולת שלא נתכוין אלא להצילו במה שאמר להשליכו לבור וק"ל:

פסקה יט

כמה דתימא אורך החצר מאה באמה. החשבון הזה עי' בפרק כיצד מעברין בפי' הר"ן ותראה להדיא שיש כאן טעות במ"כ:

כף אחת זהו הס"ת שהיתה מונחת אצל הארון. פי' כמ"ד דף היה יוצא מן הארון ושם היתה ס"ת מונחת וק"ל:

פסקה כ

לפי שהיתה בת ק"ל שנה בעת שנולד משה עד ולפיכך נכנסה בחשבון. וקשה להולמו למדרש זה דלמאי נ"מ אתא לאורי' שנולדה בין החומות והיא השלימה המנין ונ"ל לפי שהמדרש רוצה לפרש מזרק אחד כסף זה משה שבעים שקל בשקל הקודש אלו ע' זקנים רק שקשה ע"ז הואיל והוא רמז לסנהדרין וסנהדרין הם ע"א לז"א שהשלימה יוכבד המנין ונקנו החשבון זה להורות שנולדה בין החומות לפי דאיתא בפרדר"א יצב גבולות עמים למספר בני ישראל שבעים נפש ירדו אבותינו למצרים נגד ע' שרים של מעלה וחשובים לפני הקב"ה ישראל כמו ע' שרים והם סנהדרין של מעלה רק לר"י שס"ל שסנהדרין הם רק ע' ומפרשים התוספות שהמופלא שבסנהדרין אינו נכנס בחשבון דא"כ היה לר"י ג"כ ע"א אלא ע"כ המופלא אינו בחשבון ואיתא לעיל פרשת ויגש י"א

שהקב"ה השלים המנין נ"ל דתליא בזה הסברא שס"ל לי"א שסנהדרין הם ע"א ודו"ק וא"כ זה כוון המדרש שיוכבד השלימה ולא הקב"ה ע"כ אתי' כמ"ד שסנהדרין הם רק ע' והמופלא לא נכנס בחשבון ולכך לא השלים הקב"ה המנין וא"כ עכשיו שפיר מרומז מזרק אחד זה משה ושבעים שקל זה סנהדרין פי' שמשה שהוא המופלא אינו נכנס עמהם בחשבון ודו"ק:

פרק יד

פסקה א

חוץ מבלעם. פי' הואיל ולכל אחד מביא פסוק ועל בלעם לא מצינו שום פסוק עכ"א חוץ מבלעם וק"ל:

אף כשיבואו הגואלים הללו אני בא ומסייען. פי' אף כשיבואו הגואלים פי' הואיל ויהיה דוד הגואל ומסתמא אין בו פסול מה שהיו מרננים אחריו שהוא בא מן פסול מואביות לפי דאי' בירושלמי קידושין פ"ד וז"ל כתיב לא יבא עמוני וגו' מה כתיב בתריה כי תצא מחנה על אויבך וגו' לכך כתיב והיה מחנך קדוש שלא יהיה ביניהם פסולים ולא נולדים שלא בקדושה לפי שאין הקב"ה מייחד שמו עליהם ואינו מסייעם במלחמה וכן הוא לעיל במדרש פרשה ט' וז"פ המדרש ואף כשיבאו הגואלים הללו אני בא ומסייען פי' הואיל ואני מסייען ושולח הגאולה על ידן ע"כ אין בהם פסול מה שהיו אומרים שבא מן מואביה וע"כ מואבי ולא מואביות וזה שמסיים עד שיבאו המואביות עמהם פי' שיראו שהותר לישא מואביות וז"ש אני בא לפי שלעתיד שיבא הקב"ה עם הגואל ומסייען במלחמה ועד היום ההוא לא היה נראה הקב"ה בעצמו כמו שיהיה נראה לעתיד שיבא הקב"ה בעצמו ודו"ק ועיין פי' מ"כ:

וא"א לשבעה ימים בלא שבת. וא"ת דילמא שביעי לסבוב העיר וי"ל דהנ"ל ביום שביעי מאי השביעי ואי' באגדת שמואל שהיה דוגמת מ"ב ע"כ עשו מלחמה בו' ימים ובשביעי נחו וק"ל:

פסקה ב

אמר ר"ת עד סוף המאמר. עי' מ"כ בד"ה ועושה מזוזה מתוך דברי מ"כ נראה שהבין שכל דברי ר"ת המקדימות האדם קודם תשלומין של הקב"ה ולפ"ז יהיה פירושו מי הקדימני ואשלם בניחותא וכשתעיין בויקרא רבה פרשה כ"ז תראה שאינו כן ועוד למה לא אמר ג"כ ומי שעושה ספרים וכו' אלא אמר ועושה ספרים ועוד למה אמר דוקא ממון ובנים אלא נ"ל דר"פ מי שאין לו נכסים ועושה צדקה בתמיה וזה א"א אלא יהיה לו

מקודם נכסים נמצא שהקב"ה הקדימו וכן כל הנך אבל מי שעושה וכותב ספרים ואין לו בנים אלא משחילן לאחרים נמצא שזה הקדים להקב"ה לזה צריך תשלומין ממון שיקנה ספרים וגם בנים שילמדו בהם ודו"ק:

פסקה ג

זכרה לחסדי דוד וגו'. וצ"ל לפי דאיתא בתוספות פרק הדר שאף שפליגי בירושלמי אם היה ארון אחד או היו ב' ארונות כ"ע מודים שכשהכניס שלמה הארון לבית עולמים הניח השברי לוחות והשלימות בארון אחד לפי שהיה מנוחה עדי עד ולא היה נצרך עוד לילך עמו למלחמה וזה כוון הגמ' שא"ל הקב"ה לדוד בחייך אין אני מודיעך וכו' רק בשעת שיכניס שלמה את הארון אני מודיעך ולמה כך אלא נ"ל לפי דאיתא אשר נשיא יחנוא יכול גזרה שקאי על דוד שהיה גזרה כדי לחזור בתשובה רק שלא תאמר כן על כל נשיא ואי' בגמ' אשר נשיא אשרי הדור שנשיא שלו חוטא ואי' ברשב"א שהוא כמו אשר שברת יאשר כחך ששברת ובגמ' מסיק אשר שברת בעינן להורות שישים השברי לוחות בארון אחד ומסקינן בתוספות שם שמקרא זה נאמר על שלמה כשיכניס הארון לב"ה והשתא א"ש בחייך אין אני מודיעך שעולם יאמרו אשר נשיא פירושו אשרי ולא גזרה משא"כ בחיי שלמה כשיכניס הארון לב"ה וישים השברי לוחות עם הלוחות בארון וע"כ אמר גזרה הוא ודו"ק ואז יראו העולם שלא חטאת וזה כוון המדרש כאן ג"כ שאמר זכרה לחסדי דוד שהטחת אותו להודיע שידעו הכל שלא חטא מכח זה שהכניס הארון לב"ה ודו"ק:

אפילו רוחות ושדים היו מסייעין. נ"ל לפי דאיתא שלא נברא להם גופם לפי שנכנס שבת ואי' ותשלם כל המלאכה שנשלם מעשה בראשית עם מלאכת ב"ה ולכך סייעו שסברו שיברא להם גופם:

פסקה ד

מפי אדון כל המעשים שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים וגו'. נ"ל ע"ד דפי' הר"ן גבי אלו ואלו דברי אלהים חיים וכי אפשר שיהיו אלו ואלו דברי אלהים חיים הואיל והלכה הוא רק כאחד מהם ומשני לפי שמכל מקום בפעם אחת הלכה כאידך לפי ענין המעשה וז"ש בשעה שעלה משה למרום מצא להקב"ה שאמר אליעזר בני כך אומר וכו' עכ"ל הר"ן פירוש הואיל ואומר הקב"ה דברי שני המ"ד המחלוקת ע"כ אף שההלכה הוא כאחד מהם מ"מ בשום פעם יהיה הלכה כאידך וזה כוון המדרש כאן ג"כ שאמר אל אחד נתנן וא"כ מ"מ הלכה כתרוייהו שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים וילפינן מזה

הפסוק שאפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש א"ל למשה וא"כ ע"כ שהלכה כשניהם וק"ל:

אבל מה יש לו לאדם לעשות. פי' לפי שא"א לכותבן משום רבוים צריך אתה ללמוד בע"פ ולייגע עצמך:

רבי יוחנן אמר חמשה כנגד חמשה חומשי תורה וכו'. וקשה להולמו שיעמדו חכמים דברים אלו נגד דברי קדושה ויש לומר לפי שהרגלים הם כלי התנועה ועל ידיהם יגיע לאדם השלימות ועל ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח ור"י סבר ת"ת עדיף מהכל לז"א כנגד ה' חומשי תורה ור"ח נטה לצד חכמת היצירה שהוא מ"ב ולכן קבע בו מסמרות נגד ימי הבריאה ולר' אחא כנגד ג"ח שהם ט' ירחי לידה שבהם הפליא הקב"ה חסדיו לעובר בכמה פנים ורבי שם פניו נגד עבודה לז"א כנגד כ"ד משמרות כהונה ואע"ג דלאו בר עבודה הוא ע"ד שאחז"ל כל העוסק בתורת העולה וכו' כל זה מצאתי ביפ"מ: שמעתי מפי הרב הגדול נ"י כמהור"ר ישעיה מק"ק מעזריטש נר"ו חתן הגאון נ"י מוהר"ן בהיותו מתגורר עמנו פה פרנקפורט מחמת הרעש מלחמה שבפולין ע"ז מדרש וז"ל כך אין אדם עומד על דברי חכמים כו' דאיתא בגמ' עבודת כוכבים אר"ת ב"ח לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמ' ומקשי מי ידע כמה חיי ומשני כי קאמרינן ביומי פירש"י ב' ימים מקרא ב' ימים משנה וכו' וכן כל שבוע. ותוס' פי' ביום א' ישליש שליש מקרא ושליש משנה כו' דאל"כ מי יודע כמה חיי ומקשים העולם דאכתי קשה אף לפי' תוס' מי ידע ונ"ל דמצינו דאי' בשבת פ' ב"מ גבי דוד וכן בבבא מציעא פ' הפועלים גבי רבה דעסק בתורה ולא מצי מ"ה למיקרב א"כ כשעסק בתורה כל היום לא ימות דמגיני ומצלי ואי' בנדרים הנודר שלא ישן ג' ימים וג' לילות מלקין אותו שאי אפשר והוי שוא. ובזה יתורץ דלפי' רש"י צריך לשלש וללמוד כל השבוע ששה ימים וששה לילות שלא ימות וזהו א"א כנ"ל אבל לתוס' דקאי על יום א' יוכל ללמוד כל היום וישלש ולא ימות ולא ק' מי ידע כמה חיי וק"ל רק זהו אי מחוייב לשלש בגמ' ומשנה וכו'. אבל אי' בפרקי אבות פ"ה בן ט"ו לתלמוד ומכאן ואילך ישתדל כל ימיו בתלמוד ולא במקרא ומשנה אך כשישלש יוכל לעמוד על כל דברי חכמים ע"פ עצה שנתנו חכמים כי קאמרינן ביומי כתירוץ הנ"ל ואי' בגמרא מחשבה מועלת אף לד"ת שלא ימות ושמא לא תפנה. אבל לתי' של הרב הנ"ל אין מועלת דיוכל להיות מחובשי בית המדרש כל היום ולא ימות והשתא ית' וז"ל כך אין אדם עומד על כו' פי' על כל דברי חכמים בחשבון שישלש שנגמרים בעצה כי קאמרינן ביומי ומחשבה לתורה מועלת כנ"ל לד"ת ועצה ביומי ג"כ אי אפשר לקיים מכח מי ידע כמה חיי כקושיא

שמקשים העולם אף לפי' תוס' כנ"ל. ומקשי מדרש והיכן באמת נגמרים שליש הנ"ל בבתי מדרשות כשהוא מחובשי בה"מ כל היום כתירוץ של הרב הנ"ל שלא ימות כל זמן שעסק בתורה ונגמר עצה ליומי כפי' תוס' ביום א' כנ"ל:

תדע לך מיעקב והקשה בי"מ למה לא מביא ראייה מן נח שקלל את כנען שיהיה לעבד והיה כך וי"ל לפי דאיתא במשנה דעדיות הוא היה אומר האב מזכה את בנו בה' דברים בנוי בכח בעושר בחכמה וכו' ואיתא בירושלמי דקידושין כמו שהאב מזכה את בנו בה' דברים כמו כן מחייבו בה' דברים ויליף מקרא שאמר אברהם ועבדום וענו נתחייבו בניו בעבדות ובעבדים ימנע ה' דברים אלו לכך יש כח ביד אב לחייב את בנו בעבדות וא"כ אין הוכחה מקללת נח לחם וק"ל:

פסקה ו

יכול אפילו א"ל אביו בשל לי בשבת. שמעתי מפי א"א ז"ל בשם גדול אחד למה נקט עבירה זו דוקא לפי דאיתא שפקוח נפש דוחה שבת מטעם מוטב שיחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה ואיתא בספרי כתיב זכור את יום השבת לקדשו וסמך ליה כבד את אביך לומר לך כל המקיים כראוי כיבוד אב פעם אחת אין חילול שבת בא על ידו א"כ היה ה"א בחילול שבת כשיאמר לו אביו שיחלל את השבת שישמע לו מכח סברה מוטב שיחלל שבת א' בשם דודי זכרונו לברכה ודו"ק היטב:

שישנו חכם לב. מה שמהפך לשון הפסוק להורות שמלת לב דבוק הוא שלא תאמר הלב של החכם יודע אלא החכם יודע שנקרא חכם לב ודו"ק:

פסקה ז

ולפיכך עלי שור. פי' לפיכך זכו בניו לאכול קדשים אף חוץ מן החומה שנקראת שור וק"ל:

פסקה ח

ולזבח השלמים בקר שנים כנגד שני מלכים שיצאו מבנימין שאול ואיש בושת ד"א וכו'. נ"ל דקמפלגי בפלוגתא שפליגי למה נענש אבנר חד אמר בשביל ששהה מלכות בית דוד ב' שנים ומחצה שהמליך איש בושת וחד אמר בשביל שלא מיחה בנוב עיר הכהנים ובזבחים ד' נ"ד איתא בנימין זאב יטרף באחסנתי' יתבני' מדבח' ולעיל בפ' ויחי איתא בנימין זאב יטרף מה זאב אין מניח לבניו אחריו כך לכד שאול המלוכה ולא הניח לבניו אחריו ואם בנימין זאב יטרף שיבנה ב"ה בחלקו ולעולם המלוכה היה שייך לאיש בושת א"כ לזבח השלמים בקר שנים קאי על שאול ואיש בושת משא"כ אם אמרינן

בנימין זאב יטרף קאי מה זאב טורף ואינו מניח לבניו א"כ לא היה ראוי המלוכה לאיש בושת וא"כ ע"כ קאי בקר שנים ע"ש שתי הגאולות ודו"ק:

פסקה י

ולכך הקריב קרבנו קערת כסף אחת שלשים. ומאה משקלה כנגד א"ה שהם היו תחלה לאברהם אלו ע' בני נח וכו' כצ"ל:

מזרק אחד כסף אלו ישראל שהפריש הקב"ה וכו' עד וכולם היו קדושים. פי' כוונת הפסוק להורות שישראל חביבים לו כנגד כל ע' אומות ע"ד דאיתא בפרקי ר"א יצב גבולות עמים למספר בני ישראל בע' נפש ירדו אבותינו למצרים נגד ע' שרים של א"ה וזה שמסיים המדרש וכולם היו קדושים פי' דומיא דמ"ה ושרים של מעלה שנקראים קדושים:

קבלו עליהם ת"ת והמעשה. ומסיים המדרש לפיכך שכר התלמוד גדול לפי שגדול המעשה יותר מן העושה לפי שקשה למדרש למה הקדימו ישראל נעשה לנשמע לזה מסיים שתלמוד גדול שמביא לידי מעשה וכדפי' השאלתות בב"ק גבי הא לאגמורי והא למגמר פי' כשנולד בעצמו שאכתי לא ידע לעשות המצות על נכון תלמוד גדול שמביא לידי מעשה משא"כ אם כבר למד ויודע על נכון שירש כל המצות רק לומד עם אחרים אז מעשה גדול ולזה הקדימו נעשה לנשמע להורות זה שלמגמר לנפשיה עדיף ת"ת שמביא לידי מעשה וגדול המעשה לזה אמרו נעשה ונשמע פי' שהתלמוד קרוי מעשה ע"ש גדול המעשה יותר מן העושה והכא אמרו נעשה זה ת"ת וע"י זה יכולים אנחנו לשמוע לדברי הקב"ה לידע לעשות המצות על נכון זה כוונת המדרש ודו"ק:

פסקה יא

בקר שנים כנגד יצחק ורבקה שהיו תמימים ובני מלכים. לפיכך בקר שנים כי שור מלך בבהמות:

פסקה יב

למה כסף על שנקרא צדיק בדורו שנאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. והא דלא מביא ראייה על תיבת כסף שקאי על צדיק כמו שאמרו לעיל גבי אברהם ע"ש כסף נבחר וגו' וגם מאי מדייק בזה שאמר ע"ש שנקרא צדיק בדורו נ"ל דה"פ לפי שיש דורשים לגנאי וא"כ אין להביא פסוק זה עליו כסף נבחר לכך אמר בדורו שפי' עכ"פ בדורו היה צדיק אבל מ"מ אין לומר עליו כסף נבחר שמשמע שבכל הדורות היה נחשב לצדיק ולפיכך מביא זה הפסוק כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ולא מביא פסוק הקודם לזה נח איש צדיק תמים היה בדורותיו לפי שפסוק כי אותך וגו' היה בפניו ולמדו

מכאן חז"ל מקצת שבחו בפניו וא"כ כאן יותר מסתברא שהוא קצת לגנאי ודו"ק ולכך כשתעיין בכל הדרשות שדורש לעיל על כסף שהוא צדיק מביא הפסוק כסף נבחר לשון צדיק וכאן לא מביא אותו המדרש:

ד"א כנגד ע' שמות הקדושים מן ספר בראשית עד פרשתו של נחש. פי' ע"ד שאמר לעיל בב"ר ויאמר ה' אלהים אל הנחש שדנו בסנה' וא"ת יש בו אחד יותר דכתיב והייתם כאלהים זה אינו קדש ורמז זה בכאן בשבעים שקל פי' שיצא מן נח ע' סנהדרין ואתיא כמ"ד שהסנהדרין רק ע' ולא ע"א:

ד"א כנגד ע' ימים טובים וקחשיב לר"ה רק ליום אחד ע"ד דאי' במס' עירובין בפ' ג' משנה ז' וז"ל ר"י אומר ר"ה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם ב' עירובין ולא הודו לו חכמים שלר"י ראש השנה ב' ימים משום ספיקא דיומא א"כ אחד מהם חול אבל לרבנן שניהם קדושים ושמעתי מפי אדוני אבי זכרונו לברכה שאמר משם אדוני אביו זקנו הגאון מהרש"ל ז"ל שר"י לטעמיה לפי דאיתא שע' סנהדרין הם נגד ע' ימים טובים וא"כ לרבנן שס"ל ששני ימים של ר"ה קדושים אזלו לשיטתם שס"ל שסנהדרין הם [ע"א אבל לר"י הם] רק ע' ולכך ס"ל כאן ג"כ שר"ה הוא רק יום אחד קודש ושני משום ספיקא דיומא ודו"ק ע"כ דפח"ח:

פסקה יג

כשהוא אומר וכו'. כל זה קושיא היא עד הא מה ת"ל ביום המשחו וכו':

שאלו הקריב אחד מהם יותר על חבירו לא היה קרבן אחד מהם דוחה שבת. פי' לפי שמסיק המדרש שהעלה הכתוב כאילו כולם הקריבו ביום ראשון וכאילו כולם הקריבו ביום אחרון וא"כ מכח זה היה נחשב לקרבן ציבור שדוחה שבת מה שא"כ אם היה אחד מקריב יותר מחבירו אז ע"כ לא היו נחשבים כאילו הקריבו ביום א' וא"כ הוא רק קרבן יחיד ואינו דוחה שבת ודו"ק:

פסקה יד

שהיו מקדשין אם נפל איזו דבר לתוכן היה הדבר הזה ג"כ קדש. ונפסלין אח"כ פי' זה הדבר שנפל לשם היה נפסל אח"כ בטומאה או בלינה הואיל ונתקדש בנפילתו וק"ל:

פסקה יח

כפות זהב י"ב שהם ק"כ שקלים כנגד ימי משה החסיד. שהיו שנותיו ק"כ שנה מה שהזכיר כאן גבי משה חסיד ולעיל בענין של כל יום הזכיר צדיק לפי שכאן כולל כל הכפות של כל יום ויום בהדדי לרמז על משה על כן מזכירו בשם חסיד שהוא במעלה יותר מן צדיק לכך הוא עדיף מן כל הנרמזים בכף אחד של כל יום ויום ודו"ק:

פסקה כ

ג' מדות היו ביד בלעם מה שלא היו ביד משה משה לא היה יודע מי מדבר עמו ובלעם היה יודע מי מדבר עמו שנאמר נאם שומע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה. פי' משה לא היה יודע אם הקב"ה בעצמו מדבר עמו או מלאך מדבר עמו משא"כ בלעם יודע שהקב"ה בעצמו מדבר עמו לפי דאיתא בזוהר ויהי אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם במחזה קודם שנימול אברהם דיבר עמו בלשון תרגום וכשמל עצמו דיבר עמו בלה"ק דכתיב וירא ה' אל אברהם ואי' שאין מ"ה מכירין בלשון תרגום וזה כוון המדרש שע"כ מכח זה ידע בלעם שהקב"ה בעצמו מדבר עמו שנאמר נאם שומע אמרי אל פי' דברי הקב"ה בעצמו וא"ת מנלי' לז"א אשר מחזה שדי יחזה פי' הואיל והקב"ה מדבר עמו בל' תרגום ע"כ הוא ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י מלאך לפי שהם אין מכירין בלשון תרגום:

פסקה כב

אף חיות הנושאות את הכסא וכו' אמר רשב"ע איני כמשיב על דברי ר' אלא כמוסיף פי' כדאיתא בפ' ג"ה שאופנים אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו משא"כ מ"ה אין רשאים להזכיר את השם רק אחר ג' תיבות וא"כ הואיל ואמר ר"ע שהחיות אינם יכולים לראות את הקב"ה אני מוסיף על דבריו שאף מ"ה שאינם חשובים כמו החיות אינם רשאים לראות השכינה וזה בכלל דברי ר"ע כי לא יראני האדם וחי ע"ד דאיתא בריטב"א במס' יומא שמביא בשם ספרי וכל אדם לא יהיה באהל מועד אפילו מלאכים שדמות פניהם כדמות אדם לא יהיו באוה"מ בשעת הקטרת הקטורת וכאן ג"כ מרומזים המלאכים בתיבות כי לא יראני האדם אילו המלאכים וחי אלו חיות ומה שמביא דרשה זו כאן נ"ל לפי שאמר רשב"ע לעיל ג"כ שמוסיף על דברי ר"ע ראה חיבתן של ישראל וכו' פי' יותר ממ"ה מכח שכבוד ה' מלא שמים וארץ ודחק לדבר מבין שני הכרובים וא"כ ע"כ חביבים מכל הנבראים שיש בשמים וארץ רק שקשה ע"ז והלא מ"ה יכולים לראות את השכינה ובן אדם אינו יכול להשיג זה לזה מביא דברי ר"ע ורשב"ע המוסיף על דבריו שאף מ"ה וחיות אינם יכולים לראות וא"כ השתא א"ש מה שאמר לעיל ראה חיבתן וק"ל:

פרק טו

פסקה ב

לא לזכותכם לכך נאמר בהעלותך. פי' למעלות עד להעלות אחכם בפני א"ה שיאמרו ראו שהם מאירים למי שמאיר לכל העולם פי' שאינם כפוי' טובתה וכל כוונתם לשלם מדה כנגד מדה וק"ל:

פסקה ה

ואתה אומר אל מול פני המנורה. פירוש ע"ד שפירש רש"י אל מול פני המנורה שיהיו כולם פונים לאמצעי שלא יאמרו לאורה הוא צריך אמר להם הקב"ה וכו' רק לעלות אתכם בפני אומות וכו' פי' שיהיה לכם מעלה לפני א"ה שיאמרו ראו היאך ישראל מאירים למי שמאיר לכל העולם פי' שאינם כפויים טובה שמתאמצים בכל כחם לשלם טובה תחת טובה ואע"פ שלא נחשב לגבי הקב"ה טובה מ"מ אינהו דידהו עבדי וק"ל שע"ז מביא המשל וכו':

פסקה ט

שנאמר ידע מה בחשוכא. פי' ע"ד שאחז"ל אל תקרא מה אלא מאה:

פסקה י

רבי לוי ב"ר אומר מנורה טהורה ירדה מן השמים וכו' וסיום דבריו הוא עד לפיכך כשחרב ביהמ"ק נגנזה המנורה. פי' לפיכך הואיל והיה מעשה ידי הקב"ה בעצמו לכך נגנזה ולעתיד הקב"ה מחזירו ע"ד דאי' ביהמ"ק שהי' מעשה ידי אדם נחרב ביהמ"ק שלעתיד לפי שהוא מעשה ידי הקב"ה יהיה קיים לעולם אף מנורה זו לפי שהיתה מעשה הקב"ה היא קיימת לעולם וק"ל:

פסקה יג

וחזר ואמר ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה. מדרש הלז שאלתי לכמה גאוני ארץ ולא השיבו לי הלא בפסוק נאמר תחלה ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה ואני המחבר נ"ל דה"פ וה"ק לפי שכשאמרו השערים לשלמה מי הוא זה מלך הכבוד והוא השיב ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה אין זה תשובה למה ששאלו השערים מי זה מלך הכבוד לפיכך שאלו השערים פעם שנית מי הוא זה מלך הכבוד לפי שהשערים סברו שעל עצמו אמר מלך הכבוד ובקשו לרוץ את ראשו אלולי שאמר בפי' ה' היא המלך הכבוד וחזר ואמר ה' עזוז כמו שאמר בראשונה הי' מבקשים לרוץ את ראשו ודו"ק. ועיין לעיל בשמות רבה פרשה ח' מה שפרשתי אני בן המחבר בשיטה זו ותמצא נחת:

פסקה טז

ומנגן מאליו. נ"ל ע"ד דאיתא בפרקי ר"א מן אותו איל שהקריב אברהם תחת יצחק לא יצא דבר אחד לבטלה וקחשיב שם הכל עד גידים שלו הי' בכנור של דוד שהי' קם לעבודת השם יתברך ע"י כנור זה וא"כ הואיל והיו הגידים מן האיל שהוא עולה ואסור בהנאה רק כשלא מתכוון מותר ליהנות כדאי' בפסחים בשיטה אפשר וקמכוון וכו' ע"ש:

דרך השחר מעורר וכו' וא"ת כיון דעדיפא מיניה קאמר שישים עד ג' שעות מה צ"ל זה וי"ל דה"ק מלכי ישראל דרכן שהשחר מעוררן שעומדים בשחר לקרות ק"ש ומלכי או"ה ישינים עד ג' שעות וה"ק ליה יצה"ר אפי' אם תחמיר לעצמך די לך לקום בהאיר השחר ולא להחמיר כ"כ לקום בעוד לילה להעיר השחר ביפ"מ אית' זה וק"ל:

אני מעורר השחר. פי' ע"ד דאיתא בגמ' ועד האידנא לא נפקי המאורות עד דמחו להו וע"י דוד המשורר מתעוררים לצאת. א"נ י"ל לפי שדרך המלכים שהשחר מעוררן לעבודת השם כי יכירו גדולת ה' ע"י תנועת הגלגלים אבל אני א"צ לזה שאני מכירו על ידי תורתו ודביקתו בו ואדרבה הגלגל ילמוד ממני ליראת ה' ע"ד שאחז"ל שמ"ה ישאלו לישראל לעתיד מה הורה אל:

פסקה יט

על מפלתו של גוג ומגוג. וקשה היכא רמיזא נ"ל לפי דאי' כי יום נקם בלבי לבי לפומא לא מגלה אמנם אי' בספר ש"י שע"י רוח הקודש ע"כ יכולים לידע לפי שרואה ברוח הקודש וא"צ לגלות לו ע"י אמירה והוכיח כן בגמ' דע"ז בתוספות בדף כ' ענוה גדולה מכולם דכתיב ה' אלהים יען משח אותי לבשר ענוים פי' לפי שגבי גאולה קאי פירוש הואיל וכתיב גבי גאולה וזה א"א לידע רק ע"י ענוה המביא לידי רוח הקודש והנה אלדד ומידד נשארו במחנה ומיעטו עצמם ואמרו אין אנו כדאי להיות במינוי הזקנים ומתוך גודל ענוות שהיה בהם נחה עליהם רוח הקודש והיו יכולים להתנבאות על הגאולה על מפלת גו"מ וא"כ זה הוא כוונת המדרש. ונ"ל דזה פי' הפסוק שאמר יהושע אדוני משה כלאם. פי' לפי שאומרים על הגאולה וזה א"א לידע א"ל משה המקנא אתה לי מי יתן והיו כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם פי' על ידי רוח הקודש יכולים לידע והם ענוים יותר ממני ולכך יודעים וזה שמדייק המקנא אתה לי:

וי"א משה מת ויהושע מכניס לארץ. פי' כדאיתא בבעל הטורים מתנבאים ר"ת משה תנוח נפשו בגן אלהים יהושע מכניס:

ואם תאמר הזקנים שהיה נבואתם משל משה שמא חסר משה מן נבואתו. פירוש שמקשה מנא לך הא דאמרי' שהיה לאלדד ומידד מעלה יתירה שהי' להם הנבואה מן הקב"ה דילמא מכח שלא הי' באפשרי ליתן להם מנבואת משה לפי שחסרו ע' זקנים מנבואת משה עד שלא נשאר כלום ליתן לאלדד ומידד לז"א שלא חסרו כלום וא"כ מ"מ הי' באפשרי ליתן לנבואה לאלדד ומידד ג"כ רק שלמעלה יתירה ניתנה להם הנבואה מן הקב"ה בעצמו וק"ל:

למה הדבר דומה לנר שהיה דולק וכו'. וקשה והא לקמן מסיק שהי' זה עונש למשה על שאמר לא אוכל אנכי לבדי לשאת וכו' עד דמסיק משלי אינם נוטלים כלום אלא ואצלתי מן הרוח אשר עליך ונ"ל ליישב דה"ק ע"ד דאי' בפ' במה מדליקין אין מדליקין מנר לנר משום אכחושי מצוה פי' רש"י דמחזי כמאן דשקיל נהורא פי' הרואה סובר שנוטל מן האור כלו' וא"כ ה"נ אף שבאמת לא היה משה חסר כלום מ"מ נגד הרואה שסובר שהי' חסר הוה לי' עונש זה וק"ל. ושמעתי מפי א"א כד הוינא טלי' שאמר בזה הפסוק מי יתן והי' כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם פי' לפי דאיתא בגמרא דנדרים אין שכינה שורה אלא על מי שיש בו ה' דברים נוי חכמה וכו' וכולם ממשה ומקשה שם בעל ח"א והלא למשה לא היו לו ה' דברים בשעה שדבר עמו הקב"ה במצרים ודחק עצמו לתרץ וא"א ז"ל תירץ דה"פ כי בוודאי מי שיש לו הנבואה מן הקב"ה לא צריך לה' מעלות הללו כדאי' שדרכו לשמש בכלים שבורים ואף בלי ה' מעלות הללו רק הואיל ועשה הקב"ה למשה כצנור לכל הנביאים ונאצלו מן נבואת משה צריכים להיות להם ה' מעלות הללו כי דבר הנאצל צריך להיות כמו המאציל כמו השורש ויסוד שלו ובאמת למשה מצד עצמו לא היה צריך לנבואת המעלות רק לפי שנבואתו הי' מן הקב"ה בעצמו וא"כ ה"פ הגמ' אין הקב"ה משרה שכינתו על שום נביא עד שיהיו בו ה' מעלות וכולם ממשה פי' הואיל ונבואתם הי' ממשה צריכים להיות להם ה' מעלות הואיל ובמשה היו באמת ה' דברים הנ"ל ודו"ק היטב וז"פ שאמר משה מי יתן והי' כל עם ה' נביאים פי' שלא יצטרכו לה' מעלות כי יתן ה' רוחו עליהם ופי' כשהקב"ה בעצמו נותן הנבואה א"צ לה' דברים ודו"ק וכדאיתא והיה ביום ההוא אשפוך רוחי על כל בשר ע"כ שמעתי מפי א"א ז"ל דפח"ח. ואני המלקט מצאתי הנ"ל בכלי יקר על התורה:

פסקה כב

אסור לקרות בספרי החיצונים לפי שכתוב משמרות נטועים מה משמרות כ"ד אף הספרים כ"ד. וא"כ אין אתה רשאי ללמוד בספר רק מה שיצא מן כ"ד ספרים אלו וא"צ לדחיקת בעל מ"כ א"נ ע"ד דאיתא לעיל בפרשת נשא נטועים שהם פרים ורבים כנטיעה זו משא"כ ספרי חיצונים שאין בהם מעלה זו וק"ל:

פסקה כד

אלא שהיתה שריפתם כשריפת נ"ו. פי' שזנו עיניהם וכו' וכדי שלא לערב שמחתו המתין להם עד מעשה המתאוננים ומה שאמר אח"כ והן נשרפו כשנתאוו אותה תאוה הוא ד"א ופליג אלעיל וק"ל ומחלוקות במלת האספסוף אם קאי על גרים או על סנהדרין וק"ל ואי לא מסתפינא הייתי גורס ד"א קודם תיבת והן נשרפו וק"ל:

והן נשרפו כשנתאוו אותה תאוה. עיין מה שכתב א"א שמקשה שלעיל אמר שבשעה שבאו ישראל לאותן הדברים ויהי העם כמתאוננים נשרפו. ולי בן המחבר נראה דה"ק ע"ד שמביא בספר של"ה בשם ברית מנוחה שהי' נקרא שם המקום קברות התאוה לפי שנתאוו לראות השכינה וקברות הוא לשון קרבות וע"י כן נענשו וכתיב והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה אלו ע' זקנים והדר כתיב וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר. מלישנא דקרא משמע שע' זקנים נתאוו לראות ולהציץ בשכינה וגם בני ישראל נתאוו לאכילת בשר ובאמת שנשרפו בשעת מתאוננים כדאיתא בקצה המחנה בקצינים שבמחנה רק שלא תאמר שהיו הם ח"ו ג"כ בתוך עדת המתאוננים. לכן גילה הכתוב אחר כך והאספסוף התאוו תאוה פי' מה שאמרתי לך שנענשו ע' זקנים לאו בשביל מתאוננים רק שהתאוו תאוה פי' מה הציצו בשכינה כבר עם נדב ואביהוא וא"כ לא קשה כלל ודו"ק:

פסקה כה

כתיב ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה ידיו עליו. וא"כ ע"כ שלא היה משה חסר כלום דאל"כ קשה האיך אומר על יהושע שהיה מלא הלא אף משה הי' חסר אלא ע"כ שלא הי' משה חסר כלום:

פרק טז

פסקה א

א"ל פנחס אני כהן והכהנים נמשלו למלאכים שנאמר כי שפתי כהן וגו' ומניין שנמשלו הנביאים כמלאכים שכן הוא אומר וגו' עד לפיכך א"ל פנחס אני כהן. המדרש זה אין לו שחר וקשה בו טובא. א' קשה למה צריך כאן להביא ראייה על הנביאים שנקראו מלאכים ב' קשה למה איכפל לומר עוד הפעם א"ל פנחס אני כהן וכו' ונ"ל לפי שקשה להמדרש על ראי' ראשונה שכהנים נקראו מלאכים מדכתיב כי שפתי כהן דילמא פסוק זה נאמר על כה"ג דוקא ולא על כהן הדיוט וחז"ל דרשו באמת פסוק זה על אהרן שהיה כה"ג לכך הוכרח להביא ראיה שהנביאים נקראו מלאכים ואי' בירושלמי דהוריות והובא לעיל במ"ר ריש פ' נשא וז"ל כה"ג קודם לנביא שנאמר ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא וכו' א"כ לזה הוצרך להביא ראי' שהנביאים נקראו מלאכים וכו' וא"כ ע"כ מוכח שקרא כי שפתי כהן וכו' קאי אף על כהן הדיוט דאלת"ה אלא שקאי דוקא על כה"ג קשה למה לי קרא זה תיפוק ליה שהוא כ"ש וק"ו מן נביאים אם נביא נקרא

מלאך מכש"כ כה"ג שהוא עדיף אלא ע"כ שקרא כי שפתי כהן וגו' קאי אף על כהן הדיוט ודו"ק:

פסקה ד

נכרים היו מרגלים. צ"ל גבורים כי אצל לשון הרע נופל לשון גבורה דכתיב חצי גבור שנונים ולזה מביא הפסוק דכתיב וידרכו את לשונם קשתם ולא לאמונה גברו כן כתיב בירמיה ט' ולמדו זה שהיו גבורים מדכתיב לשון אנשים שהוא בכ"מ לשון חשיבות או גבורים וק"ל:

פסקה י

אלה שמות האנשים מה הי' שמותן סתור בן מיכאל וכו' יש בני אדם כו'. המדרש הזה תמוה מאי מקשה מה היו שמותם הלא מפורש שמותן ועוד למה נקט אלו שלשה ועוד מה בעי באומרו יש ששמותיהן וכו' ונ"ל לפי שאחז"ל בגמ' דסוטה מסורת בידינו מרגלים ע"ש מעשיהן נקראו ולא עלתה בידינו אלא א' שנקרא סתור בן מיכאל שהסתיר דברי הקב"ה ר"י אומר נחבי שהחביא וכו' וא"כ כ"פ המדרש שזה קושיא היא ואלה שמות האנשים מה הי' שמותם סתור בן מיכאל נחבי גאואל וגו' פי' אלו היו רשעים ונקראו ע"ש שמותן ואי' גבי ר"מ שהיה מדקדק בשמם כידור וכו' וא"כ קשה היאך שלח אותם משה ולא היה מדייק בשמם לז"א יש ששמותיהן וכו פי' זה תירוצא הוא שאין לידע כלום מכח השמות ומה שדרשו חז"ל שהמרגלים ע"ש שמותיהן נקראו זה ידעינן משחטאו משא"כ קודם שחטאו לא היה משה אסיק אדעתיה מכח שמותיהן שהם רשעים וד"ק א"נ י"ל לפי שהיה קשה למדרש למה איכפל הכתוב לומר שני פעמים אלה שמותם ואח"כ אמר עוד הפעם אלה שמות האנשים לזה אמר המדרש שקאי על ג' אלו סתור בן מיכאל וכו' פי' שהפסוק פרט אלו לבד שתדייק מתוך שמותם שהיו רשעים ונקראו על שם מעשיהם רק שאכתי קשה היאך לא ידע משה מזה. לזה משני יש ששמותם וכו' כמו שכתבתי לעיל ודו"ק:

פסקה יא

ויאמר אליהם עלו זה בנגב עם שהם עולים. וקשה להבין מדרש זה ונ"ל דה"פ לפי שקשה למדרש תרתי חדא כפל הלשון עלו זה בנגב ועליתם את ההר הזה למה לי ועוד למה אמר מתחלה בנגב והדר אמר ההר הזה לז"א המדרש שמלת זה רומז על ישראל אותן עם שהם עולים לעתיד בנגב אבל אתם וכל הדור ההוא ימותו פה ולא תעלו רק על ההר הזה כדכתיב ויעפילו לעלות על ראש ההר וגו':

פסקה טז

אשכול אוהבו של אברהם היה וכו'. פי' לפי שקשה למדרש שאמר הכתוב ויבואו עד נחל אשכול משמע שהיה שמו כן מימים קדמונים ואח"ז אמר למקום ההוא קרא נחל אשכול על אודות האשכול משמע שעכשיו קרא ועוד ק' למה לא אמר קראו בל' רבים לז"א שלכך נאמר בל' יחיד שקאי על הקב"ה שעוד שהיה בימי אברהם קרא כך על שם העתיד לפי שהיה אוהבו של אברהם ודו"ק כנ"ל:

פסקה כג

אמר ישעיה יבא הבקר ואנו יודעים במי חפץ שנאמר אתא בוקר. ע"ד דאי' בב"ר בוקר אלו מעשיהן של צדיקים וגם לילה אלו הרשעים ולזה מסיים ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע פי' ע"ד שכתבתי בפ' נשא מדכתיב בפסוק זה אתא בוקר משא דומה ואיתא בזוהר שבכ"מ שכתוב משא בנבואת ישראל יש בה פורעניות לישראל והוא למשא לפני הקב"ה שיבוא פורעניות על ישראל ומה פורעניות יש כאן וע"כ שיהיה פורעניות לרשעי ישראל וק' הואיל ואתא בוקר פירושו הוא שהם צדיקים וא"כ על מי יהיה הפורעניות לז"א ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע פי' ע"ד דאיתא בגמ' בין צדיק וגו' ובין עובד ה' ומקשה היינו צדיק היינו עובד אלא בין צדיק גמור וכו' וא"כ אף שנאמר הפסוק אתא בוקר כנגד א"ה הקב"ה חפץ בישראל שנקראים צדיקים אבל מ"מ ושבתם וראיתם וגו' פי' שבישראל יהיה חילוק ולאו כולם הם צדיקים גמורים וא"כ יהיה מ"מ פורעניות לעתיד על צדיקים שאינם גמורים וא"כ שפיר שייך ל' משא ודו"ק היטב:

במאזנים לעלות. פי' שיעלו הזכיות וירדו העוונות וק"ל:

פסקה כד

וכיון שחטאו א"ל משה ועתה הורד עדיך מעליך וכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' ויש כאן לדקדק למה איכפל הנהו תרתי קראי והיה לו להביא רק הפסוק אחד והיה די אלא נ"ל דקאי אפלוגתיה ר"י ור"ס שס"ל שמלבד ב' כתרים שנקשר לכל אחד ואחד בשעה שאמרו נעשה ונשמע ניתן להם זונאות או פורפירן וק' מנליה הא זה לז"א כתיב ועתה הורד וכתיב ויתנצלו ק' והלא כבר כתיב ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו וא"כ היאך נאמר אח"כ ועתה הורד עדיך וכתיב ויתנצלו הלא כבר כתיב שלא שמו עליהם אלא ע"כ שמלבד ב' כתרים ניתן להם אלו וקאי ועתה הורד על זונאות או פורפירן ודו"ק:

פסקה כה

אלוהיהן של מצרים שקר הן וכו'. כאן טעות וצ"ל של שקיה אבל של כנען של בעל הם פירוש מאחר שהוא של בעל אינו מספיק מזונות כמו של שקיה וק"ל:

אתה אומר אכנו בדבר ואני אומר סלח נא וכו' וק' במה היה משה בטוח שדבריו יקומו ועוד ק' במה שמסיים אעפ"כ לא בטלו גזירתו של הקב"ה שאמר למשה ואעשה אותך וגו' דמאי בעי הכא והלא זה נאמר במעשה דעגל וצ"ע ונ"ל דה"ק לפי דאיתא בגמ' כל דיבור היוצא מפי ה' לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר וא"כ מכח זה ידע משה שדבריו יבואו לפי שדיבר הקב"ה לטובה להביא את ישראל לא"י וק"ל:

פרק יז

פסקה ב

באותה שעה אמר הקב"ה לאברהם לך אכול בשמחה לחמך כי כבר רצה האלהים את מעשיך. פי' ע"ד דאיתא לעיל שכל מה שישראל אוכלים בעוה"ז הוא בשביל יסורים ולזה א"ל הקב"ה לאברהם לך אכול בשמחה לחמך וגו' כי כבר רצה אלהים את מעשיך פי' שרצה הקדוש ברוך הוא שכל מה שעשה לאיל היה בעיני הקדוש ברוך הוא כאילו נעשה ליצחק וא"כ הוא כאילו קבלת היסורים עליך ודו"ק:

פסקה ג

ויאמר ה' קום לך למסע את העם. וכוונת המדרש שאמר הכתוב ותבכו לפני ה' ללא צורך וכן לא שמע ה' הל"ל סתם ולא שמע אלא דה"פ שלפי שאתם אומרים ששם של ה' הוא אכזרי לכן אומר הכתוב ויאמר ה' לך למסע שאם לא היה זה השם לא הייתם עולים הוי ויאמר ה' אל משה כי תבואו אל הארץ פי' מדקאמר קודם לזה כי על כן שבתם מאחרי ולא יהיה ה' עמכם פי' שלא יהיה שם של רחמים עמכם והיה לו עכשיו לומר ויאמר אלהים שהוא דין מאי ויאמר ה' אלא שאמר הקב"ה אלולי היה רחמים לא הייתם עולים לפיכך נאמר ויאמר ה' וגו' כי תבואו וגו':

פרק יח

פסקה ג

טלית שכולה תכלת וכו'. פי' ע"ד משל כמו שהטלית שכולה תכלת פטור מן הציצית כך עדה שכולה קדושה א"צ לקדושה אחרת וז"ש כלם קדושים מדוע תתנשאו וגו' ואין אנו צריכים לקדושתך:

חכם גדול היה קרח ומטועני ארון היה וכו'. הנה המדרש זה והוא תלמוד ירושלמי אין לו שום פירוש וחיבר כלל כי מה איכפת שהיה מטועני ארון או לא וגם מה חיבר לזה שלקח טלית שכולה תכלת ונ"ל דה"פ לפי שאיתא בירוש' פ' מי שמתו וז"ל נושאי המטה

לא היה להם מסריכים במנעלותם כי שמא ישמיט ממנו מנעלו ויבטל מן המצוה והיה קשה לקרח שציוהו משה שישא את הארון וע"כ מכח שישא את הארון יבטל מן המצוה כי פן ישמט לו וינתק לו חוט של ציצית ויבטל מן המצוה וא"כ היה סבור קרח אחד משתים אלה או שיכול ללבוש טלית שכולה תכלת ואז פטור מן ציצית או שהיה סובר שמשה עצמו אומר זה כי שתים אלו א"א שהוא שני הפכים ודו"ק וא"כ בא קרח עליו בממ"נ ושאל אותו בטלית שכולה תכלת אם חייב ע"כ מוכרח לומר שהוא פטור מציצית דאל"כ יהיה קשה היאך צוה אותו לטעון את הארון מתבטל ממצות ציצית אלא ע"כ שיכול ללבוש טלית שכולה תכלת וא"כ הואיל וטלית שכולה תכלת פטור מן הציצית אף אנו כלנו קדושים וא"צ לקדושתך וק"ל:

פסקה ד

תינוקות בן יומן נשרפו. נ"ל שזה היה טעותו עם שמואל שראה ששמואל עתיד לצאת ממנו ואם מחלוקתו יהיה שלא כדין ראוים לשרוף אף תינוק ב"י והאיך יצא ממנו שמואל ודו"ק וזה שמסיים המדרש לכך כתיב ויקח קרח:

פסקה ח

ואנו אין לנו אלא כה"ג וכו'. ונ"ל דה"פ לפי דאיתא במ"ת מה ראה קרח לחלוק פרשת פרה אדומה ראה לפי דאיתא במ"ר פ' חקת אתה מוצא כאן שבע פעמים שבע ז' טהורות ז' טבילות ז' כהנים וכו' ואם יאמר לך אדם חמשה הן אמור לו וידבר ה' אל משה ואהרן פי' שגם משה היה כהן ע"ד שאחז"ל בזבחים שכל מ' שנה שימש משה בכה"ג וא"כ כיון שראה קרח פ' פרה אדומה הואיל ושם מוכח שע"כ יהיה משה ג"כ כה"ג כל מ' שנה לפי שפרשת פרה אדומה נאמרה בר"ח ניסן כדאיתא ח' פרשיות נאמרו באותו יום וא"כ כשהם שנים כה"ג אז אהיה גם אני כה"ג וק"ל:

אלא עינו הטעתו וכו'. כתבתי פירושו לעיל א"נ י"ל ע"ד דאיתא בפ' נשא ששיתף הקב"ה את שמו בשם ישראל כדי שיהיה להם קיום בגלות שלולי כן לא היה להם ח"ו תקומה ואיתא במדרש ש"ט שהיה בכל יום בת קול יוצאת מהר סיני ואומרת עתיד צדיק אחד להוולד ושמואל יהיה שמו רק דאיתא בתוס' ביבמות שנבואה ובת קול הוא לפי שעתו משא"כ ע"י חטא יוכל להשתנות רק מחמת שמו שנשתתף בו שם אל היה לומד קרח שא"א להשתנות וזה שמסיים משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וק"ל. א"נ י"ל דה"ק לפי שראה ששמואל עתיד לצאת ממנו ששקול כמשה ואהרן פי' הואיל ושמואל שקול כמשה ואהרן ע"כ סבר שיהיה כה"ג כמותם וא"כ ע"כ יהיה שמואל כהן וסבר קרח שבדין הוא חולק על אהרן ויהיה הכהונה נתנה לו וק"ל:

כ"ד משמרות וכו'. הוא כמו ד"א ודו"ק:

פסקה יב

אם בראת פה לארץ וכו'. וקשה היאך היה משה מסופק והלא הוא מעשרה דברים שנבראו בע"ש בין השמשות ועוד והלא מקרא מלא דברה התורה גבי קין אשר פצתה את פיה וי"ל לפי דאיתא בגמ' בפ"ב דעירובין דף י"ט. ג' פתחים לגיהנם א' בים וא' במדבר וא' בירושלים וה"ק אם אותו פתח שבמדבר קרוב לכאן מוטב ואם לאו יקרב וכו'. ועל שביקש משה על דבר זה ולא ביקש שיכלה אותם במיתה אחרת י"ל לפי שאמרו אין תורה מן השמים לכך ביקש שירדו חיים שאולה כדי שיהיו מודים תמיד ויהי נשמע תמיד שהם מתוודים בפיהם כמו שאחז"ל שאומרים משה אמת ותורתו אמת וק"ל וכן אי' ביפ"מ:

פסקה יג

אפילו מחט שהיתה שאולה. פי' אף דבר קטן כמחט ואף שהיתה שאולה וחייב באחריותה מ"מ היתה נבלעת:

פסקה יז

אשר יחדו נמתיק סוד אהרן וקרח שוים בבית אלהים נהלך ברגש זה שוחט ומקריב וזה זורק. נראה לי דה"פ לפי דאית' בזוהר פרשת נשא שאסור היה לכהן לשחוט לפי שהוא מסטרא דחסד ושחיטה דין הוא ואיתא מטעם זה לא היה לכהן ולוי חלק ונחלה בביזה ושלל ובחלוקת א"י לפי שצריכין לבטוח בה' כמש"ה והבוטח בה' חסד יסובבנהו ואי' לעיל נבהל להון רב זה קרח שנטל בביזת מצרים וא"כ מכח זה הפסיד קרח את הכהונה וז"פ אשר יחדו נמתיק סוד אהרן וקרח שוים פי' שהיה ראוי קרח להיות כהן רק בבית אלהים נהלך ברגש זה שוחט ומקריב וזה זורק וא"כ מכח זה מוכח ע"כ הואיל ואסור למי שזורק לשחוט ע"כ מוכח ג"כ מיניה שהפסיד קרח כהונתו לפי שצריך הכהן להיות מסטרא דחסד וקרח לא היה מסטרא דחסד ודו"ק ואמרתי שזה הוא הטעם שלא נתכהן פנחס עד שהרג לזמרי לפי שאם היה כהן קודם מעשה זה לא היה רשאי לעשות דין ודו"ק וזה כוונת המשנה סוף סנהדרין כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאים אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאים אותו חוץ לעזרה ומפצעין את מיחו בגיזרין פי' לפי שאין כהנים רשאים לעשות בו דין והיה ה"א שיביאו אותו לב"ד קמ"ל שאין מביאין אותו לב"ד רק פרחי כהונה פי' אותן כהנים שעדיין לא הגיעו עונתן וזמנם לשמש בכהונה הם מפצעין את מוחו וק"ל:

פסקה כ

חכמת נשים בנתה ביתה זהו אשתו של און. נ"ל שזה היה חכמתה לפי דאיתא בירושלמי כתיב כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה כל אשה הצנועה זכתה ויצא ממנה כה"ג והיא ישבה וסתרא למזייה וא"כ בזה הצילה לבעלה לפי שמכח זה בלתי אפשר לצאת ממנה כה"ג כנ"ל וא"כ למה יחלוק בעלה בחנם על הכהונה ודו"ק:

א"ר אבהו כל המהרהר אחר רבו וכו' שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה למה העליתנו ממצרים. ויש לדקדק למה אמר לשון הרהור ובקרא כתיב דיבור ונראה לפי דקשה הואיל ועיקר תלונה מפורש שאמרו למשה למה העליתנו וכו' וא"כ ראוי להקדים משה להקב"ה אלא ע"כ כל המהרהר וא"כ ע"כ כשדיברו על משה היו מהרהרים בלב קודם ובהרהור היה הקב"ה קודם וא"כ שפיר מוכח מכאן שאף המהרהר אחרי רבו כאלו מהרהר אחר השכינה ודו"ק היטב:

פסקה כא

מנצפ"ך. וקשה מאי חיבור יש למאמרי אלו כאן וי"ל לפי שמסיים המדרש לקמן שלא ברא הקב"ה ד"א לבטלה וכן גבי קרח שברא הקב"ה פי הארץ כדי לבלוע את קרח:

וכן מהלך שמים לארץ כימי השמים על הארץ. צ"ל כמד"א כימי השמים וגו' ע"ד דאיתא בירו' למען ירבו ימיכם וימי בניכם כימי השמים על הארץ פי' שתאריכו ימים כמו אבות שהיו שנותיהן כמן השמים לארץ והקשו בעל יפ"מ ובעל ש"י והלא ימי אבות היו תק"ד ומהלך משמים לארץ הוא רק ת"ק שנים ותירצו דאתי' כמ"ד בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו דהיינו בתחלת שנת ג' אבל לי בן המחבר נראה דלא קשה כלום ואתי' ככ"ע לפי דאי' בירושלמי ריש ברכות וז"ל עוביו של רקיע מהלך חמשים שנה לפי שהחמה מנסרת ברקיע קודם זריחתה שיעור שעה אחת והוא חלק עשירי מן היום ובכל היום מהלכת ת"ק נמצא חלק עשירי היא חמשים שנה וכן פי' שם יפ"מ וש"י שע"כ מוכח מכאן מה שאחז"ל שמהלך מן השמים לארץ הוא ת"ק שנה עם עוביו ולא החלל לבד ודו"ק וא"כ א"ל שמהלך העולם הוא ת"נ שנים בלא עביו ואתי' כמ"ד בן מ"ח שנים הכיר את בוראו ואותן לא קחשיב וא"כ יכול סוגיא זו להיות אליבא דכ"ע ודו"ק היטב כנ"ל בן המחבר. ועל פי דברים אלו ישבתי קושיא עצומה מה שהקשו תוספות בחגיגה אדם הראשון היכי קם ע"ש ותמצא נחת:

על עולה של תורה ועולה של תשובה כצ"ל. ומלת קצרה נ"ל שהוא שייך להוקם על מאה ברכות כנגד ק' צרה שבכל יום היו מתים ק' נפשות וק"ל:

פסקה כג

י"א היא המטה שהיה ביד יהודה וי"א הוא מטה של משה. נ"ל דקמפלגי אם היה משה כה"ג כל מ' שנה וא"כ לכך נטלו מטה של משה להורות שגם למשה נתנה הכהונה וי"א מטה של יהודה ס"ל שלכך נטלו מטה זה להורות על המלוכה שחלקו קרח ועדתו וק"ל:
לכל מי ששוקד על שבטו של לוי ולמה שקדים לא רמונים. נ"ל שהכל הוא דיבור אחד פי' הואיל וקשה למה דוקא שקדים ולא רמונים שנמשלו בהם ישראל אלא ע"כ שהטעם הוא שהיה שוקד על שבטו של לוי וק"ל:

פרק יט

פסקה ב

אלא מלמד שהיו המים קשים וכו'. פי' הואיל והיו המים קשים להביא מסתמא מפרסמא מלתא כשביקש מים לכל הנביאים וירגשו בדבר וכולם ידעי ולא מפרסמי למלכא וק"ל:
ואבנר למה נהרג. ולא ניחא ליה לומר כמו שאחז"ל לפי ששהה מלכות בית דוד לפי שס"ל כקושית התוספות שדרש ומלכים ממך יצאו זה שאול ואיש בושת ואף שתירצו שם תוספות שהיה אפשר להתקיים במקום אחר זה לא ס"ל וקמפלגי במדרש שהובא לעיל פ' ויחי בנימן זאב יטרף מה זאב טורף ואוכל ואינו מניח לבניו אחריו כך שאול יחטף המלוכה ולא יניח לבניו אחריו ובגמ' דזבחים (דף נ"ד.) אי' בנימן זאב יטרף באחסנתיה יתבניה ב"ה כו' וא"כ בב' הדעות הללו קמפלגי ודו"ק:
שיש בה משבעה שבעה וכו' עד וזאת חוקת התורה. פי' לפי שהתורה נדרשת במ"ט פנים כנגד נ' שערי בינה ושער החמשים הוא סוד פרה אדומה ונקראת שער התעלומה ואין אתה רשאי ליכנס ולא נתגלה שער זה לשום אדם רק למשה כמ"ש לך אני מגלה ולאחרים חוקה:

פסקה ג

הוא שמי וכו'. לפי שקשה מאי רבותיה שקרא לו אדון שאפילו תינוק קורא לשר שלו אדון אלא הוא שמי שהיה לי ביני לבין עצמי קודם שנברא הכל אע"פ שלא היה באותו פעם אדון של כל הבריות וזה שהתפאר הקב"ה את אדה"ר לפני המלאכים שכיון דעת הקב"ה כמו בצלאל בצל אל היית והמלאכים לא היו יודעים את שמו קודם שברא את הכל וק"ל:
על שהבהמה נבראת מן היבשה וכו'. והעוף מרקק נברא וכל מקום שהגשמיות דק א"צ כ"כ תיקון וזה טעם הפלוגתא אם חכמה בלב או בראש לפי דאי' שראשו מא"י וגופו

מבבל ואוירה דא"י מחכים א"כ ע"כ חכמה בראש לפי שהם הגשמיות דק מאד משא"כ למ"ד שהצביר אפרו ממקום המזבח א"כ נברא גם הלב מא"י וע"כ חכמה בלב ודו"ק: כתוב בגליון אלא מלמד וכו' ואלפים דקאמר אין פירושו לשון מנין רק פירוש לימוד כמו ואאלפך חכמה וכן פי' רש"י במקומו ואמרו שנים ושלשה פירש בפסוק א' שני טעמים ובפסוק אחד שלשה וזה שאמר שלשת בתי"ו ולא בה"א אלא פי' עד שלשה עכ"פ אמנם לאו בכל פעם שלשה שלפעמים אמר רק שנים וק"ל:

פסקה ה

יצה"ר משיב עליהם. פי' לפי שפשוטה הטעם של פרה שתבא אמה ותקנח וכו' רק הואיל וכתיב חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות ממ"ה א"כ שואל השטן ומשיב עליהם רק שלשטן יכולים להשיב שחרות הוא פירושו חירות מן השעבוד משא"כ כשא"ה והשטן משיבן כדאי' ברש"י א"כ ע"כ מוכרח אני לומר להם חוקה ודו"ק:

פסקה ו

וכל יקר ראתה עינו זה ר"ע. כי כל יקר ראתה עינו בגמטריא ר"ע ומשה רבינו ואותיות ראשונים בגימטריא ר"ע לפי שראה הפנים ואותיות אחרונים הוא משה לפי שראה רק אחורי שכינה כדכתיב וראית את אחורי ושמעתי אומרים פי' על מה שאמרו דברים שלא נתגלו למשה נתגלה לר"ע ע"ד שאחז"ל ליהודים היתה אורה ויקר זהו תפילין וא"כ הואיל וגבי ר"ע כתיב וכל יקר שראה התפילין של ראש וגבי משה רבינו כתיב וראית את אחורי פי' זהו קשר של תפילין ולא ראה הקציצה של ראש ע"כ שיותר נתגלה לר"ע מן משה רבינו ודו"ק:

שכל הפרות בטלות ושלך קיימת. פי' לפי שאחז"ל לך אני מגלה טעם של פרה ולאחרים חוקה וא"כ הואיל ולא ידע שום אדם סוד פרה אדומה ולא יכול נכוון סודתה א"כ לא יהיה תועלת כ"כ לכך היה פרה של משה קיימת לעולם שמשה ידע לכוון סוד פרה אדומה בשעת שריפתה וק"ל זה שמעתי:

פסקה ט

שהיה מתיירא מן השבועה וכו'. פי' שלא יגזור עליו מיתה מחמת אותו חטא וימות במדבר ואז יטעו העולם שמת בשביל שחטא ג"כ בתוך אותן אנשים אבל באמת א"א בשום פנים לומר שהיה בכללם דכתיב גבייהו אם יראה וגו' ובמשה כתיב שא עיניך וראה וגו' שהראהו את כל א"י כנ"ל ולא כפי' מ"כ דלפי פי' מ"כ האיך יתכן לכוללו למפרע ודו"ק:

ומניין וכו'. פי' מניין שאמר להם הקב"ה שאין מניחין אתכם לעבור אבל לא הכל מהם אלא שהוא רוצה לפי שכאן לא אמר להם הקב"ה שום דבר שלא יעשו מלחמה עם אדום ולמה לא הלכו בחוזק יד אלא שביקשו שיניחום לז"א המדרש שבכאן לא כתיב רק במשנה תורה כתיב אל תתגרו בם כי לא אתן ממילא משמע שאמר הקב"ה לא אתן וכאן כתיב וימאן אדום נתון נמצא כתיב המניעת נתינה לעבור היה רצון אדום אלא שלא הכל מהם אלא רצון הקב"ה היה ג"כ כך (לך) שנתן הכח ביד אדום אם יעברו ישראל רק מה שלא נכתב כאן הציווי של הקב"ה שלא יעברו כי כן דרך המקרא מה שזה סותם זה פותח ומביא ראיה שגם למואב שלח וכו' ואינו מפורש בתורה עד יפתח אלא שברוח הקדש נאמר וק"ל ואף משה רמז ששלח למואב וכו' וכו' וק"ל:

פסקה כ

מיד נתגרה בהם. וקשה והלא מסיים המדרש שמעולם עמלק מרדה רצועה לישראל פי' בכל מקום שחוטאים עמלק בא להלחם עליהם וקשה מה ראה עמלק לבוא כאן שלא חטאו כלום לז"א כיון ששמע שמת אהרן ונסתלקו ענני הכבוד וכו' לפי דאי' ביבמות כי לא מלו העם היוצאים ממצרים מ"ט משום דלא נשבה עליהם רוח צפונית ומ"ט לא נשבה כי היכא דלא ליבדר להו ענני כבוד וא"כ כשראה עמלק שנסתלקו ענני כבוד ומ"מ לא מלו עצמם חשב בדעתו שיהיה להם זה לעון גדול ע"כ בא עמלק אבל באמת טעה שר של עמלק בזה כדמסיק בגמ' א"א משום חולשא דאורחא וא"כ אף שנסתלק הענן אינם חוטאים במה שלא מלו ודו"ק ובזה הטעות היה ג"כ בפעם ראשון כדאי' לעיל ויזנב בך כל הנחשלים שהיה חותך ערלותיהם וזרק כלפי מעלה לפי שעשה זה לאותן אנשים שמצא חוץ לענן כדפי' רש"י וא"כ היה סבר ג"כ סברא זו הואיל והן חוץ לענן ראויים הם למול עצמן ודו"ק:

פסקה כו

וריוח שבין הדגנים מלא מים וכו'. נ"ל לפי דאיתא ויד ה' היתה עלי על נהר כבר לפי שאין השכינה שורה אלא בא"י משא"כ על המים שורה השכינה אף בח"ל ואיתא בירושלמי אין ישראל אומרים שירה אלא א"כ שורה עליהם מתחלה השכינה כדכתיב אז לבשה רוח ושרה דבורה וא"כ קשה האיך אמרו כל ישראל כאן שירה והיה מן ההכרח שישרה שכינה עליהם והיה בח"ל לז"א באר חפרוהו שרים וגו' שהיו הנשיאים עומדים ע"ג ומושכין במטותיהן כל א' לשבטו והיה הבאר לפני כל אחד ואחד מישראל וא"כ היו יכולים לומר שירה על המים וזה שמסיים המדרש לכך קילסו עלי באר חפרוה שרים פי' לכך היו רשאים לקלת ולומר שירה על הבאר ודו"ק:

פסקה לב

שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון. וקשה מהיכי תיתי וגם למה אמרו כן דוקא במלחמת סיחון ונ"ל ליישב ומיושב ג"כ מדרש תנחומא סוף פרשה זו וז"ל ראוים היו ישראל לומר שירה על מפלתו של סיחון כדרך שאמרו על מפלת מצרים אלא שהמתינו עד שבא דוד ואמר למכה מלכים גדולים לסיחון וגו' וצ"ע אם יתחייב אדם לומר שירה ימתין על אדם אחר ונ"ל דה"פ דאיתא עמון ומואב טהרו בסיחון פי' התוספות בגיטין דאף גופן של עמון ומואב היו ישראל רשאים להמית מחמת טעם זה רק דאיתא בגמרא דב"ק אל תצר את מואב בשביל שתי פרידות טובות וא"כ נתייראו ישראל לומר שירה על מפלתו של סיחון כי פן הרגו את אחד מהם שהיה ראוי לצאת ממנו אותן שתי פרידות אמנם כשבא דוד ואז ראה שלמפרע עשו ישראל כהוגן מה שהרגו לסיחון ע"כ אמר דוד שירה והשתא א"ש ג"כ שאמרו שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון וק"ל:

אלא הגופות החרימו וכו'. נ"ל ג"כ שנתיראו להמית את גופם דילמא הם מה שראוים לצאת מהם ב' פרידות וק"ל:

פרק כ

פסקה ג

ויגר לשון יראה וכו'. פירוש לפי שראו שישראל לקחו ארץ סיחון ואף שהיא ארץ עמון ומואב מ"מ טהרו בסיחון א"כ נתייראו הואיל ומלכם בלק הוא מנסיכי מדין ולקחו אותו למלך וגם השרים של מדין היו גבם א"כ הארץ יהיה נקראת על שמם ויהיה מותר לישראל ליקח את ארצם וק"ל:

פסקה ו

אמר הקב"ה רשע שבעולם כתיב על ישראל כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו וכו'. נ"ל דה"ק לפי שאמר בלעם הואיל והקב"ה שואל אותי ע"כ הסיר ה' השגחתו מעל ישראל ואינו מביט בם מחמת איזו חטא והוא לא ידע שמ"מ הקב"ה משגיח על ישראל כדאיתא דומה דודי לצבי מה צבי ניים בחד עינא ומשגיח בעין אחת אף כשישראל אינם צדיקים כ"כ וכו' ולכך היה נענש במדה כנגד מדה ונעשה שתום העין וק"ל:

פסקה י

א"ל א"כ אברכם א"ל א"צ לברכתך. פירוש ע"ד דאיתא שכל הברכות שברכם בלעם נהפך מ"מ פעם אחד לקללה כדי שלא יאמרו עובדי כוכבים שברכות שלהם נתקיימו בישראל לכך נהפכו פעם אחת לקללה וזהו כוון המדרש אינם צריכין לברכתך כי ברוך

הוא פי' שע"י ברכתך יהפוך ע"כ פעם אחת לקללה ומסיים אומרים לה לצרעה לא מן דובשיך ולא מן עוקציך פי' שע"כ ברכתך יהיה בהם עוקץ וק"ל:

עין רעה דכתיב וישא בלעם את עיניו וגו'. פירש כמו שדרשו חז"ל שביקש להכניס בהם עין הרע:

פסקה יד

הרשע הזה הולך וכו' ומכה את אתונו שלא תלך בשדה. פי' הוא הולך לקלל אומה שלימה ואין לך עון גדול מזה וכאן עושה עצמו צדיק ומכה את חתונו בשביל שרוצה שלא להפסיד תבואת חבירו וק"ל:

וי"א א"ל אינה שלי. פי' דקאי אדלעיל שאמר ושתק ולא השיבו כלום והתחילו שרי מואב תמהים לז"א וי"א שלא שתק אלא השיב לו משום זה לא הרגתי אותה בפה לפי שאינה שלי ומה שאמרתי לה לו יש חרב בידי לא אמרתי כן אלא כדי לאיים עליה ולא היתה כוונתו להורגה וק"ל:

פסקה יז

וכשבא לא שיגר לו אלא בקר וצאן אחת. ויש להקשות מנליה זה והלא בפסוק ויהי לי שור וחמור פי' רש"י שכן דרך שקורים לשוורים הרבה שור ונראה מדשינה התורה והקדימה בקר לצאן ע"כ לדרשה אתא שלא שיגר לו אלא אחת וק"ל ומה שאמר אפילו מעט אינם עושים קשה והלא עשה מעט שנתן לו בקר וצאן אחת ועוד יש לדקדק מה שאמר לשון שיגר וגם אח"כ במה שאמר כך שלח לי ונראה דה"פ וה"ק צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה פי' בעצמם עושים משא"כ הרשעים לא די שאינם עושים הרבה אלא אפילו מעט שעושים אינם עושים בעצמן אלא ע"י שליח לז"א דכתיב כבד אכבדך פי' בעצמי ואח"כ לא שיגר לו וכו' המעט שנתן לו שיגר לו ע"י שליח ולא בעצמו היפך אברהם שאמר מעט ועשה הרבה ע"י עצמו לזה מדייק כך שלח לי פי' המעט ששלח לי ולא ע"י עצמו וק"ל:

פסקה יח

בלק רואה את המקומות שישראל נופלים בהם ולא היה לו סכין ובלעם היה לו סכין ולא ראה את המקום כצ"ל:

ד"א אומר מלאך היה מדבר ר"י אומר הקב"ה היה מדבר כצ"ל. ונ"ל דקמפלגי בסברא זו לפי דאיתא בזוהר שקודם שנימול אב הם דיבר עמו הקב"ה רק בלשון תרגום כמ"ש ויהי אחר הדברים ויהי דבר ה' אל אברם במחזה ואח"כ כתיב וירא ה' אל אברהם ואי' שאין מ"ה מכירין בלשון ארמי והתוספת פירשו שמכירין בלשון תרגום רק שאין נזקקים לו

שמגונה הוא בעיניהם וא"כ לר"י ע"כ ס"ל שאין מ"ה מכירין כלל לשון תרגום כדפירש"י שאין מכירין בל' תרגום וא"כ בבלעם שדיבור עמו רק בלשון תרגום ע"כ היה ע"י הקב"ה בעצמו משא"כ ר"א ס"ל שפירושו אין מכירין שאינם נזקקים משא"כ כשהקב"ה מצוה למלאך ע"כ שלא בטובתו הוא נזקק ללשון תרגום וק"ל:

פסקה יט

וכשהן חוטאים ואומר להביא עליהם קללם אינו כותב שהוא מביאה. פי' שהוא כמו ד"א וקמפלגי בפלוגתא דאיתא בירושלמי והובא לעיל ר"א ור"י חד אומר הקב"ה בעצמו היה עוקם את פיו וחד אומר מלאך וק"ל:

פסקה כ

חטאו הורידן קמעא כצ"ל. פי' כשחוטאים הוא מורידן רק קמעא כעוף המעופף מעט מן הארץ אבל כשזכו מעלן ומרוממן עד העב שהוא תחת השמים ולא כעוף לפי שמדת טובה מרובה מפורעניות וק"ל:

כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל ראתה עינו וכו'. פי' ביפ"מ שיש כאן רמז וזמן וקץ הגאולה כעת שהיה משמת ימי בראשית עד זה הזמן שהיה בלעם עומד בשנת ל"ח ליציאת מצרים והוא מתחלת היצירה עד עכשיו ב' אלפים תפ"ו וכשיהיה עוד זמן כזה דהיינו ד' אלפים תתקע"ב תשוב הנבואה לישראל ועתידין ישראל לישב לפני הקב"ה כתלמיד לפני רבו וכו' ומקשה יפ"מ וא"ת מנליה שיהיה לפנים ממ"ה וא"ת בשביל דכתיב ליושבים לפני ה' דלמא אף מה"ש יושבים לפני ה' ונ"ל ע"ד שאחז"ל בעירובין פ"ק דאמר רב האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר"מ מאחוריה ואלמלא חזיתיה מקמיה הוה מחדדניה טפי דכתיב והי' עיניך רואות את מוריך א"כ ע"כ הואיל וישאלו מה"ש את ישראל ויהיו ישראל מחדדי טפי ע"כ מה"ש לא יראו מקמיה ולא יהיו מחודדים כמו ישראל ודוק ובזה מיושב קושית יפ"מ הנ"ל:

ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וכלי הקדש זה הציץ וכו'. והקשה א"א ז"ל בפרק הבא על יבמתו גבי ונעברינה לפני הציץ ומשני לרצון כתיב ולא לפורענות ומקשה א"ה במדין נמי אמר ר"א להם כתיב להם לרצון ולא לפורעניות ולא"ה אף לפורעניות וקשה למה לא מקשה הגמ' מכאן שהוא מוקדם בפסוק וצ"ע:

פסקה כג

ולפי שהצניעו עצמן וכו' נקרא פי החירות. פי' לפי שהיו גדורים מעריות במצרים ועכשיו חטאו בזנות נקרא המקום פי חירות פי' מקום הפקר וחירות הוא היפך הצניעות אבל אם לא היה קודם לכן צנועים לא היה המקום נקרא חירות ודוק היטב:

הושיב להם ראשי סנהדראות. פי' לפי שאין דנים שנים ביום א' ואמר לשון להם ראשי סנהדראות פי' חלוק להם בתי דינים שלא יהיו נידונים בב"ד אחד וק"ל:

פסקה כד

ולפי שנתעצל משה לא ידע איש קבורתו. פי' באמת היה הטעם כדי שיטול פנחס שכרו כדאי' לעיל רק שמכח שהרשעים יאמרו שגם הוא טעה ח"ו בדין ולכך העלים הקב"ה את קבורתו ובאמת היה נקבר בבית פעור כדכתיב בפ' וזאת הברכה ויקבר אותו בגיא מול בית פעור והעלים הקב"ה שלא ידעו מקום שנקבר משה כדי שלא יאמרו הרשעים שנקבר בבית פעור בשביל שטעה בדין זה ודוק. ומפי אדוני אבי ז"ל שמעתי למה שכח משה הדין זה שאי' בתרגום יונתן ז"ל כד חמי משה רתח ואיתשלי הדין בועל ארמית קנאים פוגעים בו ונתן א"מ ז"ל טעם לשבח למה כך לפי דאי' לא יהיה לך אלהים אחרים על פני דלא לרתח ובזוהר אי' וז"ל לא יהיה לך אלהים אחרים על פני וסמך ליה לא תעשה לך פסל דא הבועל ארמית והנה בס' ב"ש איתא מ"ט בעבירה זו קנאים פוגעים בו לפי שבכל עבירות אנו מוצאים אזהרה א"כ עונש שלהם מסורה לב"ד משא"כ הבועל ארמית שאין אזהרה מפורשת בתורה ע"כ אינה מסורה לב"ד אלא כל הקודם והרגו זכה לשמים עכ"ל וא"כ ה"פ הואיל ומשה רתח ע"כ היה ס"ל שלא יהיה לך אלהים אחרים קאי על הבועל ארמית ואם כן הדין מסורה לב"ד ולא לקנאים ומכח זה שכח הדין ודו"ק:

פסקה כה

ירד מלאך ונגף בהם. והקשה ביפה מראה אם כן למה הוצרך נס ב' וכן הקשה בעל ש"י ולי נראה שהקדוש ב"ה הוא אל אמונה ואין עול ואם היה צווח זמרי היו באים שבטו והרגו את פנחס כדין הרודף כמו שאחז"ל אלמלא היה זמרי הורג לפנחס לא היה נהרג עליו כי דוקא בשעת מעשה אמרו קנאים פוגעים בו אבל אח"כ יש לו דין רודף ונמצא אם היו מצילין את זמרי לא היה הקב"ה שולח בהם מגפה כי כדין עשו אבל אחר הנס י"א שיצאו שניהם והזכרות בתוך הנקבות היה לעיני הכל נמצא שהרג אותם בשעת מעשה ואפ"ה רצו לפגוע בו לפיכך שלח בהם הנגף כנ"ל:

פרק כא

פסקה ג

לפיכך בא הכתוב לייחסו. נ"ל לפי דאיתא לא יהיה לו ער ועונה ובן מגיש מנחה אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה וכמש"א חז"ל גבי בני עלי כל האומר בני עלי חטאו וכו' אפשר חטא בא לידם והכתוב מייחסם כדכתיב ואחי' בן אחי טוב אחי אי כבוד וגו'

והנה הם אמרו ראיתם בן פוטי זה וכו' פי' שגם אבי אביו לקח נכריה כדכתיב ואלעזר לקח לו מבנות פוטיאל זה יתרו לפיכך בא הכתוב וייחסו כלומר שאפשר חטא בא לידו והכתוב מייחסו והלא לא יהיה לו בן מגיש מנחה כתיב וכאן והא פנחס כהן הוא אלא ע"כ לא היה לאלעזר חטא בזה כלל מחמת כמה טעמי דאיתא במפרשים שהיה קודם מ"ת ושאר תירוצים שלא חטא אלעזר כלום:

כשם שהקב"ה מתעסק בשבחן של צדיקים לפרסמן בעולם וכו'. וקשה מאי בעי בזה וצ"ל ע"ד דאיתא בירושלמי ביבמות והובא לעיל סדר נשא פ"ט בפסוק וגם הוא חכם ויבא רע שאפילו רעה שהקב"ה מביא לעולם בחכמה הוא מביא שאחת לע' שנים הקב"ה מביא דבר לעולם ומכלה הממזרים ונוטל עמהם כשרים כדי שלא לפרסם את החטאים והקשה הבעל ש"י והלא מצינו שפירס' הקב"ה לזמרי וי"ל כדי להודיע גודל מעלת פנחס שלא נתיירא לנגד חשוב וגדול כזה וז"פ המדרש כשם שמתעסק בשבחן של צדיקים פי' משום שבחן של צדיקים הוא מוכרח לפרסם החוטאים ודוק:

כשם שהקב"ה מתעסק בשבחן של צדיקים וכו'. וז"פ הגמרא והמדרש ג"כ גבי המקלל ושם אמו שלומית בת דברי שבח של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה על פי הדברים הנ"ל שהזכרנו שאין הקב"ה מפרסם את החטאים רק גבי זמרי היה משום להגיד ולספר שבח פנחס שהעמיד נפשו נגד גדול כזה ולא נתיירא וקנא לה' וא"כ כמו כן הכא היה קשה לגמרא ולמדרש האיך יפרסמה הכתוב שהוא נגד הדין לז"א שבח של ישראל פי' ע"כ לומר שלא היה זנות בישראל מלבד זו שאל"כ לא היה הכתוב מפרסמה אלא בשביל שבח ישראל הוא מפרסמ' וק"ל:

פסקה ד

אבל אלו שקדמו בעבירה וכו'. וקשה והא מקרא מלא דיברה התורה ע"ד אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וי"ל לפי שאם לא היו מחטיאים אותם בזנות היה להם תירוץ לפי שגזרו על פתן משום בנותיהן משא"כ כשהחטיאם בזנות אין להם תירוץ על שלא הקדימו בלחם ומים:

פסקה יא

מה חכמתן שלפי שעה דברו. פירוש קושיא הוא זה שמקשה המדרש מה חכמתן הואיל והיה השעה צריכה לכך ואפילו תינוק יכול לשאול חלקו המגיע לו ובאותה שעה היה משה עוסק בפ' נחלות עכ"ל הקושיא ומשני אמרו לו אם כבן וכו' וזה היה חכמתן וק"ל:

פסקה יב

את מוצא שאמר דוד זמירות היו לי חקיך. לומר שקלות ורגילות כזמירות א"ל הקב"ה חייך שסופך לטעות בדבר שהתינוקות וכו' עד ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזא א"ל הקב"ה ולא אמרת זמירות וגו'. וקשה להבין מדרש זה וכדי לקרבו אל הפשט נ"ל לפי דאית' הלשון בגמ' אמר הקב"ה תורה דכתיב בה התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותן זמירות ואית' בגמ' דחגיגה דמקשה הגמ' קראי אהדדי כתיב ד' כנפים לא' וכתיב ו' כנפים ומשני נתמעטו כנפי חיות דכתיב התעיף עיניך בו ואיננו רק שבפרק ג"ה מקשה תוס' אגמ' זו מאי מקשה כאן קראי אהדדי דילמא קרא חדא קאי אשרפים ואידך קרא קאי על חיות וי"ל מסתמא אין אתה רשאי לחלוק כמו שמקשה בגמ' דיומא אהדדי כתיב ועשו ארון עץ וכתיב ועשית ובירושלמי אית' שהיו ב' ארונות ודילמא קרא חדא קאי על ארון עם שברי לוחות ואידך קרא ועשו שיתעסקו בו כל ישראל קאי על ארון עם הלוחות שלימות אלא מסתמא אין אתה רשאי לחלוק הואיל ושמותיהן שוים ואי' באלשיך שזה היה טעות דוד שארון זה היה ארון של שברי לוחות וסבר דוד שאין בו קדושה כ"כ והשתא א"ש א"ל הקב"ה תורה דכתיב בה התעיף עיניך וגו' וא"כ ע"כ אתה סובר שנתמעטו כנפי החיות וקשה קושית תוספות בפרק ג"ה דילמא חד קרא קאי כאשר פי' וכו' אלא ע"כ מוכרח אתה לומר הואיל ושמותיהן שוים אין לחלק א"כ גבי ארון גם כן אין לחלק וא"כ חייך שסופך לטעות בדבר שהתינוקות קורין וכשתלה הארון עצמו באויר ונשמטו הפרות מתחתיו קרב עזא לסמכו ויכהו על השל חרה לדוד לפי שסבר שלא כדין נענש עזא שטעה גם כן בטעות שלו שארון עם שברי לוחות אין בו קדושה כ"כ ואינו נושא נושאיו א"ל הקב"ה לדוד ולא אמרת זמירות היו לי חקיך ולא למדת ולבני קהת פי' מכח שקראת זמירות אתה רואה לנוכח שטעית התחיל תוהא פרץ ה' אלהים בנו כי לא דרשנה כמשפט פי' פרץ ה' בנו שאני ועזא עשינו שלא כדת ודוק:

פסקה יד

אם הבנות יורשות וכו'. וצ"ע שאין לו חיבור כלל הדברים והאיך תליה זה בזה ונ"ל דה"פ לפי ששלשה נתנה להם רמז ולמשה ניתן רמז שיהושע יהיה במקומו רק שלא חש לפי דאית' אין ממנין בסנהדרין מי שאין לו בנים ויהושע לא הוה לו בנין אבל ברתין הוה ליה וא"כ היה סובר משה הואיל ויהושע לא היו לו בנים א"כ אינו ראוי למלאות מקומו כי אינו ראוי לישב בסנהדרין אבל אם הבנות נחשבות לזרע ועומדות במקום בנים א"כ הרי השעה שאתבע צרכי ודוק היטב:

פסקה טו

כמדליק נר מנר. פי' ואין אורו חסר כלום ומה שאמר אח"כ ונתת מהודך כמו שמערה מכלי אל כלי לכאורה היפך של מנר לנר ונ"ל דה"פ דזה היה החידוש אף שתתן לו כל חכמתך ולא תשאר אצלך כלום מ"מ לא יהיה נחסר מן חכמתך כלום וק"ל:

פסקה יז

לשון שתיה לשון שביעה לשון שכרות. ואע"ג דבגמ' יליף מכאן שפוקקין את השיתין לקיים מה שנאמר בקדש הסך נסך שכר לה' מ"מ ענינו להורות על חיבת ה' ומכח זה צוה הקב"ה לפקק את השיתין וק"ל:

פסקה יח

ויש בהם ליכלוך פה. פי' בתמיה וכי אפשר שיהיה בהן ליכלוך פה ר"ה אומר אין בהן ליכלוך פה פי' באמת אין בהן לכלוך פה ומהיכן הוא שותה וכו' (עיין ויקרא רבה פ' כ"ב) וק"ל:

פסקה כה

מה ראה להיות פוחת כל היום וכו'. שמעתי אומרים בשם הקדוש הגאון מהור"ר בער בן מהור"ר יחזקיה סג"ל ז"ל הי"ד מפראג דיש לדקדק בפסוקים הללו שבכל הימים מימי החג הוא אומר ומנחתם בוי"ו זולת ביום הרביעי כתיב סתם מנחתם בלא וי"ו ואמר פה הקדוש ז"ל דהענין כך הוא דאי' ב' סברות בדבר מצוה אי מוסיפין והולכין כנ"ח או פוחתין והולכין כמו פ"ח אך בין למר ובין למר אין יתור ליום רביעי צא וחשוב ותמצא שבכל פעם אם שתחשוב מלמעלה למטה או מלמטה למעלה לא יהיה פחות ולא יותר בעבור שהוא יום האמצעי לז"א הפסוק בכל פעם בשאר ימים ומנחתם לומר כמו שהפרים היו פוחתין כך היה המנחה פוחת והולך בכל יום אבל ביום הרביעי שאין נ"מ בזה כנ"ל אמר מנחתם בלא וי"ו ודו"ק:

פרק כב

פסקה ה

ישמח צדיק כי חזה נקם נקמת מדין. פי' כדמסיק המדרש אע"פ שמיתתו תלויה בו מ"מ נזדרז ונראה מסיפא דקרא קדריש ואומר אך פרי לצדיק ואומר אך יש אלהים שופטים בארץ כי אין לו חיבור כלל לפסוקים ישמח צדיק וגו' אלא ע"כ שפסוק ישמח צדיק קאי על משה ע"ד דאיתא בגמ' דסוטה וז"ל אמר ר"ש וכי לאכול מפריה היה משה צריך ולמה נתאוה לכנס לא"י אלא לקיים מצות התלויות בארץ וא"כ ה"ק ישמח צדיק כי חזה

נקם זה משה וכו' רק שמא תאמר אך פרי לצדיק פי' וכי לאכול מפריה היה צריך וא"כ מה איכפת למשה לז"א אך יש אלהים שופטים בארץ פי' שרצה לקיים מצות התלוים בארץ וק"ל וזה כוונת המדרש ג"כ במה שאמר זש"ה לא יגרע מצדיק עיניו פי' שהבטיחו הקב"ה ליתן לו שכר כאילו היה מקיים המצות התלויות בארץ כדכתיב ולעצומים יחלק שלל וק"ל:

פסקה ח

מרומניא. פי' של הרים לשון רוממות הוא כדמסיק שאין אדם מתרומם מן הדברים אלו ומלת ממדבר לא מדבר ממש אלא לשון דברים:

פסקה ט

עליהם נאמר נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך. פי' לפי שבא"י כתיב ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד וגו' משא"כ הם שנטלו בראשונה מעבר לירדן אינה מבורכת כ"כ כמו א"י:

פרק כג

פסקה א

הלכה מי שהיה נרדף וכו'. זה קאי על הפסוק בזה הפרשה דכתיב כי אתם באים אל הארץ ודרש כל הדרשות על שיריחו נלכדה בשבת ולפיכך מביא הלכה זו גבי מסעות וכבישת ארץ ישראל דכתיב עד רדתה אפילו בשבת:

פסקה ו

אמר לו עכן בשביל דבר זה שאתה אומר אני מת. פי' שהכחיש את יהושע ובשביל פי' לשון בתמיה וכי על פיו אני חי וכיון שראה עכן כך פי' שראה שרוצה יהושע להפיל גורל אמר בלבו עכשיו אני נלכד בגורל ויראו הכל שאני הוא חייב אלא לא אניח להפיל גורל כי איני מאמין ענין הגורל טוב לי להיות שקרן בעיני יהושע אבל אם אפיל גורל אהיה שקרן בעיני כל ישראל:

באותה שעה אמר לו עכן למה אתה רוצה להפיל גורל עלי אני אפיל גורל עליך ועל פנחס וכו':

פסקה ז

שאני תרתי אותה. פי' לשון דרישה כמד"א אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד א"נ י"ל דה"פ שאל תאמר האיך אני מזכיר אותה בברכת המזון הלא היא גזילה בידינו ובוצע

בירך לז"א אני שהתרתי לכם ולזה מביא הפסוק צבי היא וכו' שא"י נקרא צבי לפי שהתרתי אותה כצבי ואיל כנ"ל:

פסקה ח

איש עושה לאל שיכזב וכו'. פי' לפי שקשה לו שהכתוב סותר את עצמו דברישא קאמר לא איש אל ויכזב והדר קאמר ההוא אמר ולא יעשה אלא ע"כ ה"ק בלשון בתמיה וכי לא איש הוא שעשה וכו' וטעם מאמר זה לבלעם שאמר כן לבלק להודיעו שלא יוכל לקלל את ישראל שהש"י אינו חפץ בקללתם שאפילו כשגוזר להרע להם אינו מקיים דברו: **ד"א לא איש אל וגו' כשהוא אומר להביא טובה על ישראל וכו'**. אין להקשות מן מה דכתיב רגע אחד אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ועשה הרע בעיני וגו' ונחמתי על הטובה וגו' כבר הקשה זה הרמב"ם ותירץ שזה ענין אינו רק בין הקב"ה ובין הנביא אבל מה שאמר הקב"ה לנביא שיבטיח לבני אדם בבשורה לא ישונה ולפ"ז יהיה מאמר רגע אדבר בדיבור שהוא רק לנביא ולא מצוה לנביא שיאמר לישראל וק"ל:

פסקה יג

מוטב לי שאמות כאן ואקבר בקבורת אבותי. ובגמ' אמר הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשים וכו' משמע שברח מחמת כן לסנהדרין היושבים סמוך למזבח ועי"כ כתיב ויחזק בקרנות המזבח וקשה לי אליבא דהמדרש שלא ברח לסנהדרין מאי פי' ויחזק בקרנות המזבח ונ"ל שהראה יואב מכח קרנות המזבח שאינו חייב מיתה על פי בית דין וא"כ הוא מהרוגי מלכות שיקבר בקבורת אבותיו לפי שמסיים המדרש ולמה נהרג על שהמית את אבנר וקשה ג"כ וכי לא ידעינן זה מן הקרא מפורש ומה אשמעינן בזה אלא ע"כ ה"פ לפי שאבנר נענש על ששהה מלכות בית דוד ב' שנים ומחצה רק שתוספות מקשים והא קראי דריש ומלכים ממך יצאו ומשני שהיה אפשר להתקיים במקום אחר ותירוצם דחוק הוא רק הואיל ואיתיה במדרש בנימין זאב יטרף מה זאב טורף ואינו מניח לבניו אחריו כך לכד שאול המלוכה ולא הניח לבניו וא"כ מכח פסוק זה היה לו לאבנר ללמוד ע"כ נענש רק דאי' בנימין זאב יטרוף באחסנתיה יתבניה מקום מקודש לדמים ולכך לא היו נותנים דמים בקרן מזרחית דרומית לפי שלא היה בחלקו של טורף ובזבחים דף ס"ג אית' בתוספת למה בשילה ונוב וגבעון לא נתנו דמים בקרן זה אלא ע"כ לאו בשביל שלא היה בחלקו של טורף ואתיא כסוגיא דיומא שס"ל שלמ"ד ירושלים לא נתחלקה לשבטים ע"כ גזירת הכתוב היה שלא ליתן דמים בקרן זה וא"כ החזיק יואב עצמו בקרן זה והוכיח שאינו חייב מיתה על פי הדין לפי שהקשה מדוע אין נותנין בקרן זה דמים אלא ע"כ משום גזירת הכתוב וירושלים לא נתחלקה ומאי בנימין זאב יטרוף ע"כ פירושו

שאין מניח לבניו אחריו וא"כ היה אבנר מורד במלכות בית דוד וכדין הרגתיו וא"כ איך אני מהרוגי ב"ד אלא מהרוגי מלכות ואקבר בקבורת אבותי ודוק כנ"ל:

על שהקדים שמו לשמו של דוד. ולא ס"ל כת"ק לפי שעשה דמן של נערים וכו' שס"ל שלא נתכוין לש"ד רק לשחוק בעלמא ושוב נמשך מהשחוק ש"ד ודרש ריב"ל זה מדכתיב אל דוד תחתיו פי' אחריו כאלו הוא במדריגה למטה ממנו כן פירש הרד"ק: